MODERSMÅL-PRISEN

1980 TV-JOURNALIST POUL THOMSEN
1981 FORLIGSMAND,
LEKTOR METTE KOFOED BJØRNSEN
1982 REDAKTØR OLUF LAUTH
1983 MUSEUMSDIREKTØR,
MAG.ART. ERIK KJERSGAARD
1984 SOGNEPRÆST
ASGER BAUNSBAK-JENSEN
1985 FORFATTER BENNY ANDERSEN
1986 TV-REDAKTØR BIRGIT MEISTER
1987 FORFATTER RACHEL RACHLIN
1988 DANMARKS RADIOS PIGEKOR
1989 DRONNING MARGRETHE II
1990 SKUESPILLER ERIK MØRK
1991 FORFATTER PER HØJHOLT
1992 PROFESSOR TAGE KAARSTED
1993 CHEFREDAKTØR HERBERT PUNDIK
1994 GENERALDIREKTØR FOR DR
HANS JØRGEN JENSEN
1995 FLENSBORG AVIS
1996 SOCIALRÅDGIVER HANNE REINTOFT
1997 SANGER NIELS HAUSGAARD
1998 SKUESPILLER GHITA NØRBY
1999 FORFATTER FREDERIK DESSAU
2000 POLITIKER NASER KHADER
2001 FORFATTER KLAUS RIFBJERG
2002 TEGNER IB SPANG OLSEN
2003 KOMPONIST STEFFEN BRANDT
2004 PROFESSOR ERIK HANSEN
2005 PRÆST JOHANNES MØLLEHAVE
2006 LÆGE PETER LUND MADSEN
2007 TEGNER OG FORFATTER
NIKOLINE WERDELIN
2008 CHEFREDAKTØR ANNE KNUDSEN
2009 PROFESSOR JØRN LUND
2010 SKUESPILLER SUSSE WOLD
2011 KUNSTNER PER ARNOLDI
2012 OVERSÆTTER OG FORFATTER
NIELS BRUNSE
2013 JOURNALIST SØREN RYGE PETERSEN
2014 RAPKUNSTNER PER VERS
2015 JOURNALIST JULIE FABRICIUS

GRAFIK OG FOTO: KITTE FENNESTAD

MODERSMÅL-SELSKABET 2015

HILSEFORMER & HØFLIGHED

MODERSMÅL-SELSKABET 2015

9 788799 413737

HILSEFORMER & HØFLIGHED

MODERSMÅL-SELSKABET 2015

MODERSMÅL-SELSKABETS ÅRBØGER

1980 VORT MODERSMÅL ER...
1981 SPROGET I INDUSTRISAMFUNDET
1982 SÅ TAL DOG DANSK!
1983 DET LEVENDE ORD
1984 DEN LEVENDE HOLBERG
1985 SPROGLIGE KLØFTER
1986 DIGTERNE OG SPROGET
1987 SPROG OG VIRKELIGHED
1988 SPROG OG FØLELSE
1989 SPROG I BEVÆGELSE
1990 SPROG OG KVALITET
1991 SPROGENE I SPROGET
1992 MED OG UDEN OMSVØB
1993 DANSK I TUSIND ÅR
1994 RETORIK, HVAD ER DET – OGSÅ?
1995 DET SYNLIGE SPROG
1996 GLÆDEN VED SPROGET
1997 DET VIGTIGSTE FAG
1998 DET SPROGLIGE KUNSTVÆRK
1999 – DIGTE OM SPROGET
2000 DANSK – VEJEN TIL INTEGRATION
2001 SPROG OG IDENTITET –
KULTURELT OG POLITISK
2002 DIALEKTER – SIDSTE UDKALD?
2003 NAVNET ER TROFAST
2004 SÆRNUMMER AF SPROG & SAMFUND
2005 KANON SOM RETTESNOR
2006 NYSPROG NU
2007 SPROGET OG DE ORDLØSE
KUNSTARTER
2008 FRA DET ENE SPROG TIL DET ANDET
2009 DANSK I VERDEN
2010 SJOV MED SPROG
2011 SPROG PÅ BANEN
2012 SPROG OG SEX
2013 ORD TIL HINANDEN
2014 DIN STEMME TÆLLER

BØGERNE KAN BESTILLES, SÅ LÆNGE OPLAG HAVES, PÅ WWW.MODERSMAALSELSKABET.DK ELLER VED HENVENDELSE TIL

MODERSMÅL-SELSKABET
MYLIUS ERICHSENS ALLÉ 27
2900 HELLERUP
SEK@MODERSMAALSELSKABET.DK

HILSEFORMER & HØFLIGHED

HILSEFORMER & HØFLIGHED

MODERSMÅL–SELSKABETS
ÅRBOG
2015

MODERSMÅL-SELSKABET

HILSEFORMER & HØFLIGHED

© Forfatterne og
Modersmål-Selskabet

Bogen er sat med Bembo
og trykt hos Clausen Grafisk, Odense

ÅRBOGSUDVALGET:
Gerda Thastum Leffers
Adam Hyllested
Claus Tilling
Ulla Weinreich
Irina Bjørnø

Omslag og grafisk tilrettelægning:
Kitte Fennestad

Redaktionel tilrettelægning:
Michael Blædel

Bogen er udgivet med støtte fra
A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers
Fond til almene Formaal

Printed in Denmark 2015
ISBN 978-87-994137-3-7

INDHOLD

Forord
GERDA THASTUM LEFFERS 7

Vi snakkes
JØRN LUND 13

"Hvor er det dejligt at se dig"
LASSE RØNNOE 21

Om at hilse
KASPAR ROSTRUP 33

Den kliniske hilsen
HENNING KIRK 45

Vær hilset
POUL THOMSEN 51

Danske hilseformer – militære hilseformer
HANS CHRISTIAN BJERG 57

Moderne hilsekultur
GITTE HØRNING 65

Kære Eduard og andre tiltaler
JOHS. NØRREGAARD FRANDSEN 83

Du og De
BJØRN ANDERSEN 93

At se en hilsen eller et menneske
METTE KOPP 113

At hilse
ANJA VINTOV 125

Danske hilseformer
ROBERT B. HANSEN 135

En Hjertelig Hilsen
IRINA BJØRNØ 143

Et håndtryk – en verden af muligheder
CARINA HECKSCHER 149

GERDA THASTUM LEFFERS

FORORD

Kære læser: Forkundskaber er nyttige, hedder det i "Klodshans" og "Hjertesorg" af H.C. Andersen. To næsten modpoler. Mellem dem er der også plads til forord, der også har til hensigt at gøre nytte som forkundskab. Det skal fortælle hensigten med bogens tilblivelse. En hensigt må der være, når et udvalg, der går sproget og dets mangfoldigheds ærinde, henvender sig til 14 kompetente skribenter og beder dem medvirke. Alle har de været og er med til at tegne samtidens kulturelle billede. Et billede, der mest af alt bliver til af vores ageren. Vores adfærdsformer går fra de utvungne, de primitive til de mere civiliserede og efter forholdene afstemte formelle og forfinede for at ende i det individuelt naturlige. Sidstnævnte er næppe muligt. Men en fællesnævner er nødvendig, hvis vi ikke på skift skal føle os inde og ude i det accepterede selskab, der favner bredt, uden at give los for det platte eller vulgære. Hvor svært ka' det være? Det korte svar er 'meget'. Det længere kan bogens kapitler snakke med om.

Det er sådan for de fleste af os, at nogle er vi på knus med og andre ikke. Begge parter respekterer intuitivt grænserne, for der bør ligge en vis respekt og ingenlunde en afstandtagen i en hilsen. Går man længere end til håndtrykket og giver sig favntaget i vold, er det at ligne med tidligere tiders udmærkelse ved at lade De'et afløse af et fortroligt du.

Et af bogens kapitler beskæftiger sig med den fadæse, vor elskede digter H.C. Andersen begik ved at foreslå vennen Edv. Collin det gensidige Du. H.C. Andersen fik afslag. Det har gjort ondt at blive sat på plads af sin hjertensven. Den, man allerede i sit sind havde følt sig dus med. Situationen forværredes ved, at Collin roder ganske meget rundt i sin argumentation, så den fremtræder en anelse tvetydig, uden at der dog er tvivl om Nei'et (Johannes Nørregaard Frandsens artikel).

Vor nuværende Dronning Margrethe var mere klar i mælet, da hun mildt, men bestemt sagde: "Vi har vist ikke gået i skole sammen" til en journalist, der kom for skade at sige du til majestæten (Bjørn Andersens artikel). Der eksisterer stadig høvisk tale; der er et naturligt behov for den i vores kongerige. Ingen behøver gøre fejl i den tales brug, men kan hos Hofmarskallatet få at vide, hvordan reglerne er.

For en halv generation siden satte sundhedsmyndighederne en kampagne i gang for bedre håndhygiejne, og voksne og børn lærte, at hænder ikke er vasket, før fingermellemrummene og håndleddene har fået deres. En kendt sag, men gentagelse kan fremkalde nye sidevirkninger, og en af dem var, at de kropsligt tætte hilseformer kom i søgelyset som smittespredere. Også håndtrykket. Nu så man hinanden i øjnene, rømmede sig forklarende ind i sin albue og havde dermed fortalt, at der var forkølelse undervejs eller

på retur. Man nøjedes med at vinke rundt i forsamlingen, og man satte sig med en gensidig følelse af lettelse og sundhedsbevidsthed. Men langsomt svandt smitteangsten. Hygiejnen havde fået sit velfortjente løft, og man fandt tilbage til kram og knus, men man gør nu opmærksom på sin eventuelle forkølelse. Håndtrykket blev igen betragtet som ufarligt.

At give den pæne hånd, som vi lærte af mor, er sjældent tilstrækkeligt hele vejen, hvis et særligt elsket åsyn dukker op bag en viftepalme, anbragt i aftenens anledning. Genkendelsen går begge veje, og fire begejstrede arme ryger i vejret af sig selv. En sådan spontan begejstring må give sig et korporligt udtryk. Man må skønne, at det er både sundt og naturligt at omfavne og samtidig give sin begejstring udtryk i ord, som man knap selv er herre over. Men man skal videre i kredsen. Måske med en tåre på kinden. For dette var ægthed. Spørgsmålet er, om der nu er åbnet for knus til alle, eller om man formår at slå koldt vand i blodet og uden at virke distancerende kan gå over til almindeligt håndtryk og 'hej'.

De to venner fra før, som ikke kunne få armene ned – de kunne have været Tour de France-kørere på målstregens rigtige side, præcis samme urkraft, der alt for sjældent kommer i brug, svipper armene op, som var en spændt fjeder udløst. Situationen af begejstring kan genskabes på teaterscenen. At opleve den i hverdagen er sjældent, men vidunderligt.

Der eksisterer næppe en tanke, næppe et udsagn så klart, komprimeret, så brugbart i eksistentielle spørgsmål, som Shakespeare ikke har givet os svar på. Høflighedens former i ægthedens, men også i falskhedens tjeneste. Hvem om ikke vi danske skulle have en snert eller flere af Prins Hamlets klarsyn og klogskab?

Danmark er andet og mere end Kronborg.

Vordingborg, Roskilde, Ringsted, Gurre og Sjølunds fagre sletter ved Østersøens bred, dér red konger og prinser med deres riddere på frierfærd. De mestrede sproget, hvis vi skal tro Christian Winther, og Liden Else, der kalder sig bondepige, gjorde også. Godt 200 år efter Shakespeare og ca. 200 år før vor tid var Danmark rig på romancer og romantiske ballader. I dem forekommer høviske hilsner ofte med indlagt frieri i en sproglig stil, der næppe var typisk for tiden, de blev skrevet i, men derimod for 1300-tallets høviskhed. Christian Winther har ladet sig inspirere af Valdemar Atterdags hilseform – mens Valdemar endnu var prins – og den underkastende og dog kongelige kærlighedserklæring, der ikke førte til trolovelse, men blev afslået, uden at prinsen tabte ansigt. Flot gjort af Liden Else. Både hilsen, frieri og afslag er mesterligt beskrevet og når stilmæssigt Shakespeareske dimensioner sine steder.

I bogen skriver Kaspar Rostrup så associativt om scenekunstens rige muligheder for udtryk, at vi med glæde giver os hen. Mange vil huske 1967, hvor Prinsgemalen, daværende Prins Henri de Monpezat i sin hyldest- og takketale til Kong Frederik d. 9. og Dronning Ingrid og bruden Margrethe ved bryllupsmiddagen sagde: "Jeg kom til en blomstrende have, men pigen var dog havens allersomdejligste pynt." Et ikke helt korrekt, men velment og smukt citat fra Christian Winthers romance (Henrik og Else 1828), hvor strofen lyder, at pigen sidder lunt "ved sin Faders Urtegaard / Med sin flittige Rok, og rundt om Stolen staaer / Pioner, Tulipaner og Buxbom, Krusemynt; / Men Pigen var dog Haugens alsomdeiligste Pynt".

Lasse Rønnoes nøgterne beretning om konfliktløsninger holder sig til det nutidige. Selvfølgelig er det vores hilse- og høflighedsformer – eller manglen på disse i hverdagen – der giver grobund for både konflikter og deres løsning. Vi er et kompromissøgende folkefærd. Det er vigtigt at kunne argumentere sprogligt klart og at forstå, hvad vores attitude udsiger. Alt er det udtryk for en given sig til kende, som hilsnens dybeste mening er. Give sig til kende over for en eller flere andre på en sådan måde, at både skrevne og uskrevne love om korrekt og samtidig harmonisk samvær bliver overholdt. Hvis afsender eller modtager i en hilsesituation taber ansigt – eller blot føler at gøre det – har situationen været forkert, og der er grund til at overveje hvorfor. Dette sidste håber jeg, læseren kan godtage som bogens egentlige hensigt.

På årbogsudvalgets vegne ønsker jeg læseren en god oplevelse. Sine steder lærerig og morsom og for alle artiklers vedkommende velskrevet. Tak til udvalgsmedlemmerne, forfatterne og redaktør Michael Blædel. Atter i år har samarbejdet været en glæde og udbyttet godt.

JØRN LUND

VI SNAKKES

Bjørn Andersen har skrevet en glimrende bog "Høflighed uden grænser". Den skal jeg ikke tage stilling til her, men på redaktionens opfordring fremlægge en række personlige erindringer og iagttagelser.

PÅ INDKØB

Når jeg i min barndoms provinsby gik med min mor i byen, kunne det tage sin tid. Ikke alene fordi der var mange specialforretninger, som vi kalder dem i dag, men fordi varesortimentet var spredt mellem købmænd med kolonialvarer, fiskehandlere, tobaksforretninger (ofte med kondomer under disken), renserier, rullekoner, vaffelbagerier, strømpeopmaskningstjenester, grønthandlere, blomsterhandlere, bagere, konditorer, isenkræmmere, trikotageforretninger, herre- og damemagasiner, skotøjshandlere, skomagere, barberer, frisører, mejeri- og osteudsalg etc.

Men også ritualerne omkring modtagelse, ekspedition og

afsked var langvarige. Hos købmanden, som boede lige over for os, kunne forløbet være sådan: Købmanden eller kommisen (ordet er nærmest dødt i dag) så min mor gå over gaden, og kommisen skyndte sig at åbne døren, hilse på og følge hende hen til købmanden, som selv ville tage sig af de lidt fine kunder (min far var en af de få læger i byen). "God dag, fru Lund, hvad skulle det være?". Det var som regel 5-6 varer, for der blev købt ind hver dag, og mor skulle altid sikre sig, at varerne var friske. Kaffen blev malet på den flotte maskine i vinduet, og man købte kun et halvt pund ad gangen. Mellem leveringen af hver vare lød det "Var der andet, vi kunne tjene Dem med?" eller, mere henkastet "var der noget andet?". Der var ikke noget, der hed tilbud! Så skulle det hele føres til bogs, både købmandens egen og mors – og ve ham, hvis månedsregningen ikke stemte med mors bog. Til sidst blev hun fulgt til dørs med "farvel, tak" – og et tilbud om, at buddet kunne bringe det. Men vi boede altså 15 meter fra butikken.

Omtrent sådan gik det for sig i de andre butikker også; dog ved jeg ikke, hvordan det gik hos fiskehandleren, for jeg nægtede at gå med ind hos ham og hos ostemanden. Det er jo en velkendt sag, at børns lugtesans er langt, langt stærkere end voksnes, og min egen søn har fra sin tidlige barndom forladt morgenbordet, når der blev spist ost. Det har jeg vist aldrig bebrejdet ham, for jeg husker, hvordan det var.

POPPELOP

I dag taler man jo meget lidt sammen i en forretning, og de fleste kan nøjes med at gå i et supermarked et par gange om ugen – undtagen pensionister, der oplever for lidt; de spreder

indkøbene, så de ser andet end deres egne vægge hver dag. Mange betaler med kontanter, og det kan tage tid at få pungen frem og de rigtige sedler halet frem, og ofte irriteres de travle danskere bag i køen, men som regel ikke personen ved kassen. Den mest almindelige replik er blevet "poppelop?", altså "på beløbet"? Når beløbet nævnes, siges der næsten altid fx 265 kr., "skulle jeg bede om/skal jeg bede om". Det gjorde man ikke tidligere.

Men i skarp konkurrence med poppelop er "fortsat god dag", "hav en god dag", eller som en mig ukendt kassedame sagde i fredags: "Hav en fantastisk weekend". Der er virkelig noget at leve op til.

Jeg troede egentlig, at islændingene havde holdt den slags amerikanske aftryk på afstand, men da jeg forlod en forretning i Reykjavik, lød det "eigðu góðan dag", altså: hav en god dag. Faktisk kan et *okay* høres deroppe, hvad det ikke kunne for 40 år siden, og hvad den nuværende præsident havde forsvoret.

Nettet, facebook og sms'er har også gjort det af med meget talesprog, men det vil føre for vidt at udfolde det i denne lille artikel.

HEJ

Henne i skolen sagde man "daw" til sine kammerater. "Hej" var ikke i brug endnu. Det foregik jo i Jylland, og nogle sagde ikke noget, men satte sig på deres plads. Men når læreren kom, rejste man sig op og sagde "godmorgen" i kor; og ve den, der blev taget i ikke at bringe denne hilsen. En enkelt lærer sprang hilseformaliteterne over og indledte med at sige "Sæt jer ned og hold mund!" Morgenbønnen kunne han dog ikke springe

over, selv om han ikke brød sig om den. Lærerne havde ikke fornavn, sådan i tiltale, men hed hr. Svenstrup, fru Eldrup etc.

Forholdet har ændret sig. "Goddag" og "daw" er blevet sjældne og lidt højtidelige; man siger "hej", både til kammerater, lærere og rektor. Måske bliver "FaderVor" i en af de kommende radikale nyskrivninger af de religiøse tekster til "Hej, far!"

HVAD SÅ?

I en periode, som måske ikke er afsluttet, kunne man uformelt hilse hinanden med et "hvad så?" eller "hvad så der?". Måske er det en jargon fra indvandrernære miljøer, jeg ved det ikke. "Hvad så" kender jeg også fra jysk regionalsprog. Når jeg ville sige noget til min sidekammerat, kunne forløbet være "Harald!" Svar: "Hvad så?". Det lød lidt vrantent, men var ikke sådan ment. Men det er jo noget andet.

AFSKED

Ved afsked siges *hej* eller *hej-hej*. *Farvel* er blevet noget meget alvorligt! Men ikke hvis det siges med et udenlandsk låneord, og dem har der været mange af i tidens løb. De fleste har et kort liv. I en periode kunne man sige *chou* eller *chou-chou* (italiensk), *see you* holdt sig lidt længere, også længere end *so long*. I 1800-tallet og lidt frem kunne man sige *adjø,* eller mere folkeligt *adjøs* eller blot *djøs,* men det er fuldstændig forladt.

Man kan sige *vi tales ved*, men mange nøjes med at sige *vi tales*, og endnu flere bruger udtrykket *vi snakkes*. Der *tales* meget lidt for tiden, der *snakkes*. Og det er der noget sandere i, end de fleste, der bruger udtrykket, er klar over.

Man kan også sige "Du må have det." Så har man ikke sagt for meget, men på norsk kan man nøjes med at sige *ha'det*!

Under alle omstændigheder må man sige noget ved en afsked eller en afslutning af en samtale. Det har man gjort i mange forskellige kulturer til alle tider. Hvis man undlader, er man uhøflig eller signalerer uvenskab.

BREVAFSLUTNING

Tiltaleformer ved afslutning af et brev eller en skrivelse eller undervejs tilhører også de praktiske sproglige ritualer, som nok altid har været der, men som i vores omskiftelige kultur til stadighed skifter form. A. Fræmohs skriver i 1922: "det er endnu adskillige Steder Skik at bruge Adverbiet *tjenstligst* til overordnede og sideordnede Myndigheder, men *tjenstlig* i Henvendelser til underordnede ("Herved skal man tjenstlig meddele"(…)"

Fræmohs forstsætter: "Eftersom Tiderne er blevet demokratiserede, er der kommet en Tendens til at opgive Kancellistilens mange ejendommelige og overflødige Høflighedsudtryk. Forsvundet er saaledes Høflighedsadverbierne *tjenstærbødigst, tjenstskyldigst, underdanigst."* Der skal nu nok stadig være nogle, der afslutter breve til Dronningen med et *allerunderdanigst.*

Chr. S. Nissen arbejdede som ung i Miljøministeriet, som var datidens moderne ministerium med en ung og dynamisk departementschef, Holger Lavesen, og en broget flok af unge akademikere, som havde lyst til at gå nye veje i administrationen. I bogen "På ministerens vegne" skriver han i afsnittet "Embedsmænd i jeans og T-shirt", at han i begyndelsen skulle underskrive de ministerielle breve med "P.M.V. – e.b.", hvilket dækkede ordene "på ministeriets vegne, efter bemyndigelse." Nissen skriver derefter "Det var i øvrigt i den periode at vi

– og flere andre ministerier – tog det vovelige skridt, det var at afslutte med det mere borgervenlige "Med venlig hilsen".

Bemærk bogens titel. Magten kan i dag udmærket være iført jeans, og selv om man kun sjældent ved omtale af og tiltale til højtstående personer anvender deres titel ("Vil overlægen se på denne sag?", "Nej, professoren sidder i møde"), kan afstanden såmænd være lige så stor som tidligere. Man er i vore dage i almindelighed dus med sin chef, ja, man kan selv i store og magtfulde advokatfirmaer høre unge medarbejdere sige "hej" til deres chef, når de møder ham på gangen, og få samme hilsen tilbage. Alligevel er magten ikke symmetrisk. Den har bare fundet nye udtryksformer. Selv et *kærlig hilsen* fra chefen for en stor statsinstitution til de ansatte kan være ren maner. Den slags er ligesom en udveksling af ordet *hej* kun på overfladen en demokratisk gevinst.

En samtale bliver heller ikke nødvendigvis ualvorlig, fordi man aftaler at snakkes! Men ingen skal få mig til hverken at skrive *kærlig hilsen* til en myndighed – eller *vi snakkes* til en bekendt.

Småsnakken er blevet sjældnere. Når folk tidligere en sjælden gang rejste med tog, faldt de ofte i snak med hinanden. Som Erik Hansen engang har sagt: "Hvis man henvender sig til en medpassager i et S-tog, bliver man betragtet som sindssyg, og folk skifter ofte plads. På længere flyveture går det lettere.

Egentlig betyder en hilsen "Jeg ser dig og anerkender din eksistens." Det et umuligt at hilse på alle på strøget eller en hovedgade i en større by, men går man på en skovsti uden at have mødt nogen i timevis – og så ser en anden, er det naturligt at hilse.

JØRN LUND f. 1946. professor på Danmarks Lærerhøjskole 1980–1991, chefredaktør for den store danske encyklopædi 1991–2001, koncerndirektør i Gyldendal 1995–2002, direktør for det danske sprog- og litteraturselskab 2002–2011, medlem af Dansk Sprognævn siden 1980, formand siden 2013, 2015 tillige formand for ekspertgruppen Nordens Sprogråd. Modtaget en lang række priser, bl.a. den faglitterære pris, Holberg-medaljen, Dansk universitetspolitisk pris, modersmål-prisen, Danske Banks hæderspris, Foreningen Nordens hæderspris, den Berlingske Fonds hæderspris.

LASSE RØNNOE

"HVOR ER DET DEJLIGT AT SE DIG"

– HILSNERS BETYDNING FOR ARBEJDSGLÆDE

Jeg var i Afrika for nogle år siden for at lære at tromme og danse. Hver morgen, når vi mødte op på Rådhuset i Cape Coast, hvor træningen foregik, blev jeg mødt af 4-5 sorte musikere og dansere, som nærmest råbte "Good morning, Mr. Lars", hvorefter de trykkede mig varmt i hånden. Det var ikke bare et håndtryk. Først et almindeligt, så et med tommelfingeren opad med hænderne i et skråt kammeratligt greb, og til sidst et fælles knips med pege-, lange- og tommelfingeren. Det blev lidt af en sport at få knipset til at smælde ved fælles hjælp. Det skete måske 5 gange om dagen, at jeg hilste på den samme person på denne måde. Så det blev til en del håndtryk. Det var en af de ting, som jeg holdt så meget af ved Afrika. Man betød noget, de tog fat i en. Jeg var ikke bare Lars eller Lasse, som jeg som regel bliver kaldt, men som de slet ikke kunne udtale. Jeg var "Mr. Lars", med en masse smil,

og et trefoldigt håndtryk mange gange om dagen. Gerne efterfulgt af et smil eller en smittende latter.

Karen Blixen skriver om det samme. At de kaldte hende navne og gav hinanden navne, som de havde fundet på til personen, og som sagde noget om dette menneske. Det gør noget ved en. Man bliver til på en anden måde. Det gør noget ved identiteten, at blive genkendt, kendt, benævnt. Som helt almindeligt menneske. Og som noget helt særligt.

Det var et kulturchok at vende tilbage til Vesterbro i København. Hver dag, når man går ned på gaden, vil det være sådan, at de første 5 personer jeg møder, har jeg aldrig set før og vil måske aldrig se igen. Vi hilser ikke, ser knap hinanden i øjnene. Sådan er det bare i en storby. På landet og i Nord- og Vestjylland er det anderledes. Der kan man gå ind på en tankstation og hilse på ALLE de andre i butikken som det mest naturlige. Det er bare hilsnen i sig selv, som tør isen en smule op mellem mennesker.

Men det er ikke bare byen. Det er også noget med danskerne. Vores kultur. Vores protestantiske, selvdisciplinerede stramhed sammen med idéen om, at man ikke skal skille sig ud.

Anne Knudsen skriver i bogen "Her går det godt, send flere penge", at det at hilse og præsentere sig netop markerer en fremtræden, en forskel mellem os, vi som demokratiske og ligesindede danskere synes er lidt ubehagelig. Vi er jo alle ens og i princippet lige. Derfor undlader vi hilsnen i flere sammenhænge, for ikke at skille os selv ud og for ikke at gøre andre specielle, eller os selv specielle. Vi kan ikke lide forskelle… men samtidig går vi meget op i at blive anerkendt og få vores retmæssige andel og blive set som individer. Måske er der noget af et paradoks her. På den ene side være lige og

retfærdige og på den anden have et stort ønske om at være noget helt specielt.

Men det har også noget at gøre med den udvikling, som skete i forbindelse med ungdomsoprøret og opgøret med mange af de borgerlige dyder.

HISTORIK – HVORNÅR BLEV DET EGENTLIG SÅ UPOPULÆRT AT GIVE HÅND?

I dag er det både almindeligt og ualmindeligt at give hånd. Man kan opleve begge dele. Jeg gør det dagligt på mit job, når jeg er ude på en arbejdsplads. Og når jeg møder venners venner. Men faktisk ikke så almindeligt, når jeg bare møder mine kolleger eller venner. Men jeg gjorde det for nogen tid siden. Jeg sad i ansættelsesudvalget på jobbet, hvor interne ansøgere, som havde været hos os i barselsvikariat eller projektstillinger, også søgte. Her trykkede vi jo hånd, når de kom ind. Faktisk en god kontakt man får, når man starter en samtale med et håndtryk. Man har rakt hånden frem, den er blevet grebet. Nogle symbolske tilkendegivelser af anerkendelse, respekt. En god start. Men vi gør det sjældent med kolleger.

Ofte kommer jeg ud på arbejdspladser, hvor det ikke er almindeligt at trykke hånd og præsentere sig. Det er stadig udbredt. Så sætter vi os bare ned og går i gang med det, vi nu skal tale om. Men der mangler et eller andet. En velkomst, en introduktion, et "kliché-lag" om man vil. Et sted, et lag, hvor vi lige helt uforpligtende og rituelt giver os til kende. Den første tilnærmelse.

Hvordan er det blevet sådan? Der sker i hvert tilfælde noget i 60'erne og 70'erne. Det bliver efter ungdomsoprøret en "borgerlig" tilkendegivelse at give hånd og præsentere sig.

Her er vi jo alle lige, vi er "bare med", vi "finder ud af det". I dette moment bliver det gammeldags og helt upassende at give hånd og præsentere sig. Ungdomsoprøret i 68 frigav en masse energi, nedbrød gamle magtstrukturer og åbnede op for mange nye livsformer. Men der "sneg" sig også noget "frihed og uforpligtethed" ind, så spillereglerne blev uklare. Hvordan kommer man egentlig med? Hvad er adgangsbilletten til fællesskabet? For der er altid en adgangsbillet. Et eller andet, som markerer medlemskabet. Som indikerer, at du er på samme kulturværdi, om man vil. Men hvis denne adgangsbillet ikke må defineres, i frihedens navn, så bliver det jo svært at læse. Mange forskere har peget på, at netop denne større uklarhed i, hvad der definerer fællesskaber i dag, er noget af det, som gør, at så mange børn har det svært i skole og fritid. Rammen er uklar. Spillereglerne er uklare, fordi de bliver skabt på stedet af gruppen selv. De gamle autoriteter er jo "borgerlige" og "oldschool".

Meget træning i klasseledelse drejer sig om at balancere på denne knivsæg, at være rammesættende og samtidig kreativ, involverende og give plads. Den tyske pædagogikprofessor Thomas Ziehe, som netop har beskæftiget sig med disse ting i en menneskealder, slår til lyd for, at mange børn har brug for nogle afgrænsede rammer for at få ro og kunne fokusere. Han kalder det, at skolen "lukker vinduerne", sætter en stopper for den linde strøm af information og stimuli, som tilgår børn og unge mennesker i dag. 24-7, døgnet rundt. Tidligere var skolen stedet, siger Ziehe, hvor vinduerne blev lukket op for børnene, verden åbnede sig, man lærte om andre lande, personer, og alt det, man ikke lige kunne se. Men i dag er vinduerne "på vid gab", børn har alverdens informationer

til rådighed. I telefonen, på ipad'en. En masse informationer flyver gennem deres hoveder. En del af det meget flygtigt og uden at slå rødder. Derfor skal der stoppes op en gang imellem, for at information kan slå rødder og blive knyttet til denne verden, den lille og den store, dig og mig.

Hvad har det med hilseformer at gøre? Ja, måske er hilsnen, som det første mennesker gør, når de ses, for derefter at begynde gradvist at udveksle flere informationer, også en slags "orden", en meget gradvis fordybelse. En markering af, at alt ikke er lige godt, eller lige-gyldigt. En stoppen op ved kontakten og tilkendegive "jeg ser dig" midt i al informationsstrømmen.

Tilbage til historien om hilseformer de sidste 50 år. Idealet om ligeværd og frihed fortsætter op igennem 80'erne og frisætter en hel del energi til foretagsomhed og involvering. På arbejdspladserne bliver selvstyrende grupper, økonomisk demokrati, medarbejderdeltagelse i bestyrelser osv. en del af dagsordenen. Disse involverende og medansvarliggørende tiltag frembringer store produktivitetsstigninger i mange virksomheder og viser på en måde det kæmpe potentiale, som altid har været i at myndiggøre, involvere og give ansvar. Ligesom det skete tidligere, med stavnsbåndets ophævelse og udflytningen i Danmark, andelsbevægelsen osv.

De nye omgangsformer i mange danske virksomheder, hvor ansatte deltager i at få produktionen til at fungere optimalt, blev i høj grad synlige for mig og mine medstuderende, da vi i 80'erne skulle lave feltstudier og arbejdspsykologiske undersøgelser på store københavnske virksomheder. Det var en del af måden at lære på.Vi kunne, efter aftale med den faglige klub og evt. en værkfører, gå direkte ind på fabriksgulvet

og uhindret tale med, observere, interviewe de ansatte. Det var store arbejdspladser. Døren var åben. Det kunne være Berlingske Tidende eller De Forenede Bryggerier. Det var før plastikkortet, dørtelefoner og alverdens andre "clearingssystemer". I dag er disse ting blevet en del af velkomstritualet, den første kontakt, når man træder ind i en virksomhed.

En af de fremvoksende virksomheder i denne periode var Novo Nordisk, hvis leder Mads Øvlisen fik prisen som Danmarks bedste erhvervsleder flere gange i 90'erne. Øvlisens særlige kvalitet bestod netop i, at han kunne skabe holdånd, få folk med, give dem en oplevelse af tilhør, betydningsfuldhed. Når han kom ind på et møde med mange ansatte, ville han starte med at hilse på høj og lav. "Hej Poul", "Hej Svend", "Hej Britta". Han var også god til at huske navne. Og så havde han selvfølgelig også sans for forretningen. Men han var kendt for at hilse.

I løbet af 90'erne kom håndtryk og hilsner lidt tilbage. Ikke mindst på grund af den stigende internationalisering. Mange virksomheder blev delt op og opkøbt af udenlandske, eller fusionerede. Det gav nye kulturer og hilseformer. F.eks. via amerikanske og franske virksomheder. Her var hilsekulturen mere udbredt. Og titlen "manager" vandt udbredelse overalt. I Rusland skulle alle nu være managers af et eller andet. Op til i dag er det udbredt at være manager. DSB har f.eks. "trainmanagers" til at tale med folk på perronen, så de kommer med det rigtige tog og finder vej.

Selvom hilsnen og titler kom tilbage, så var det dog ikke helt fast, at man skulle hilse. I nogle sammenhænge kan det stadig være helt upassende, mens det i andre er helt nødvendigt. Man kan sige, at hilseformen er blevet sat fri og

pluraliseret? Man kan nu hilse på mange måder. Med en omfavnelse, et nik, et håndtryk. Så spillereglen er mere, at du skal have en "feeling" for, hvad man gør.

Indlevelse, aflæsning af de sociale koder, opmærksomhed på signaler. De tilgodeser nogle og sætter andre ud i en verden, hvor man kan føle sig som "en hund i et spil kegler". Filosoffen Anders Fogh Jensen beskriver denne udvikling så fint i sin afhandling om projektsamfundet med dansen som metafor. Fra at være kendte standarddanse mange steder i 50'erne bliver det i 60'erne "go-go", hvor der ikke længere er nogle bestemte regler for bevægelsesmønster, til mange forskellige dansestile og -former senere.

Et andet tegn på, at hilsner er blevet mere udbredt, finder vi i butikkerne. I dag er det almindeligt, at ekspedienten ved kassen siger "hej" og "hav en god aften" osv. På netbankens hjemmeside toner der et billede op af "din personlige bankrådgiver", som nærmest hilser på dig. Mange virksomheder har fået øjnene op for, at "det menneskelige element" af venlighed, fredelighed, inklusion, som en hilsen er, stadig er helt nødvendigt i en digitaliseret og mere og mere selvbetjent verden.

HILSEFORMER SET I ET ARBEJDSPSYKOLOGISK LYS

Når vi laver arbejdspsykologiske undersøgelser, hvor vi skal udrede, hvad der er på spil i en afdeling eller gruppe, og hvad der kan gøres, starter vi ofte med at spørge: "Hvad får dig især til at trives på jobbet?". Meget ofte er svaret "kollegerne" eller "når kunden/klienten bliver glad for det, vi gør" og så i næste sætning "Når kolleger hilser om morgenen".

Måske er det det, som Det Kongelige Teater har opdaget. Jeg har hørt, at der er hilsepligt på teatret. Når man møder

folk, så siger man "hej". Det kan ske mange gange om dagen. Og det er en del af virksomhedskulturen.

Så hilsnen på jobbet er et stærkt signal om velkomst, inklusion, betydningsfuldhed.

Men hilsnen, eller manglen på samme, er også tit i spil, når trivslen er i bund. Det er jo ikke det, arbejdspladsen først siger, når de henvender sig for at få hjælp. Det er ofte et af symptomerne. Noget som dukker op, når vi spørger ind til problemet. Nogle kan opleve, at chefen aldrig hilser eller slet ikke interesserer sig for de nyansatte. Eller kun interesserer sig for de nyansatte. Det kan have mange udtryksformer, når sammenholdet, trivslen, opgaveløsningen er presset.

I en virksomhed fortæller de ansatte, at chefen kun hilser på nogle og ikke på andre. F.eks. kunne en rengøringsdame, som havde været på arbejde siden kl. 5 om morgenen, opleve, at når chefen dukkede op ved 7-tiden, så kiggede han lige ind og sagde: "Nå, der er ikke kommet nogen endnu", hvorefter han gik videre…

Hilsnen kan i nogle sammenhænge være en tvivlsom gave. Et sted havde den nye chef meget forskellig kontakt med de ansatte. Nogle oplevede at have en høj status hos chefen, så den første hilsen om morgenen var et klap på skulderen eller en omfavnelse, en øjenkontakt og et interesseret spørgsmål, "Hvor langt er du nået?" eller "Det bliver spændende at høre om dit projekt i dag". Så meget kontakt, at det næsten kunne blive ubehageligt at være så meget i kridthuset hos chefen, fordi den pågældende jo godt kunne se, at andre kolleger næsten ikke blev opdaget.

Særligt i pressede tider, hvor afdelingen skærer ned, omstiller eller outsourcer, kan mange være i tvivl om deres status. Er

jeg en af dem, som bliver? Er mine kompetencer nyttige? Har andre, bl.a. chefen set mig? Her oplever jeg, at små signaler, såsom en manglende hilsen, en plat vittighed osv. kan give anledning til mange fantasier. Det kan nemt blive opfattet som en eksklusion, latterliggørelse eller fjendtlighed.

I den psykologiske forskning i relationers betydning for familien, opvæksten og trivslen på arbejdspladsen har man i de senere år fokuseret en del på, hvad der egentlig sker i hjernen, når vi mødes og taler sammen. På betydningen af øjenkontakten, gestus og respons i samtalen. Det gælder inden for de områder, som beskæftiger sig med spejlneuroner, mentalisering og robusthed. F.eks. peger forskning omkring kontakten mellem mor og barn i det såkaldte "Stillface experiment" på, at moderens livlige gestus og respons på barnets lyde, ansigtsudtryk m.m. er helt afgørende for barnets trivsel. I eksperimentet skal moderen først tale og pludre, som hun plejer, med barnet, og så skal hun på et givet signal påtage sig et stenansigt, uden reaktioner. I de første 20-30 sekunder rækker barnet ud efter moderen, derefter begynder barnet at skrige og græde. Vi næres af andres gestus og reaktioner på vores lyde og handlinger. Uden dem bliver vi til ingenting.

Jeg har lavet lignende øvelser med mange deltagere på kurser i at give feed-back på gode måder. Kursisterne skal i par give hinanden skiftevis meget opmuntrende, meget kritisk og "ingen reaktion" feedback. Den sidste er helt klart den værste. Folk bliver nærmest ophidset, nogle mister helt modet. Det opleves skrækkeligt, når andre mennesker slet ikke reagerer.

Vi skaber os selv gennem den kontakt og det samspil, vi har med andre. Den kendte psykologiprofessor Kenneth

Gergen har forsket og skrevet om disse ting. I bogen "Relational Being" beskriver Gergen, hvordan en situation kan blive tolket og forstået på mange forskellige måder gennem den respons, den får. Den glade Tom går forbi sin kollega Pia og siger: *"Wow, Pia, du ser fantastisk ud i dag"*. Her kan Pia svare flere forskellige ting. F.eks. *"Tak Tom… du har reddet min dag!", "Prøver du at flirte med mig?", "Tror du bare, du kan lægge fortiden bag dig ved sådan en overfladisk bemærkning?", "Du skal ha' briller, jeg har været oppe hele natten med feber", "Åh, jeg troede aldrig, du ville lægge mærke til mig"* eller *"Har du hørt om sexchikane?"*. Disse svar vil positionere Tom på meget forskellige måder, som en "opmuntrende kollega", en "harmløs flirter", en "ufølsom overfladisk mand", en "klumset idiot", en "attraktiv mand" eller en "mandschauvinist". Pointen er, at vi hele tiden giver sådanne positionskald til andre mennesker gennem vores tilbagesvar.

Fra industrisociologien finder vi også mange eksempler på, hvordan responsen på det, vi laver, og kontakten med andre i virksomheden er helt afgørende. Den opbygger vores identitet og giver os en oplevelse af sammenhæng. Feedback'en, det at kunne se sig selv som leverandør til et større projekt styrker os. Uden respons kommer identiteten i fare, og så begynder vi at lave helt skøre ting. Den tyske industriforsker Ute Volmerg, som forskede i samlebåndsarbejderes identitet på tyske fabrikker i 1970'erne, har nogle meget slående eksempler på dette. Nogle maskinarbejdere stod ved en stansemaskine og lagde metalplader ind under en udstansningshammer, trykkede på to knapper samtidig, så fingrene ikke kom i klemme. Men arbejdet var så opdelt, så samlebåndsarbejderne havde ringe kontakt med de andre led

i produktionen, og de fik næsten ingen feedback. De havde kun ringe idé om, hvad deres arbejde betød, og hvor vigtigt det var i den samlede produktion. Derfor udviklede de nogle "lege", hvor de konkurrerede om, hvor længe de kunne have hænderne inde under hammeren uden at komme i klemme. Det gav spænding, sammenhold, identitet, status, hvis man var hurtig, vågen og dristig. Men det havde jo ikke meget med virksomhedens samlede opgave og mission at gøre.

Så det har stor betydning at skabe relationer på tværs. Filosoffen Kant ville sige, at det er dannelse at gå ud over sin egen bornerthed. At forstå, hvor ting kommer fra, hvordan andre uden for dine egne cirkler tænker. Hilsnen er den første gestus, invitation til dette. Både om morgenen og om aftenen. Arbejdspladsritualer som god-morgen-hilsen og tak-for-i-dag-hilsen markerer en overgang og en fælles anerkendelse af "nu er vi her", lad os begynde, eller lad os slutte.

LASSE RØNNOE ER STUDENT FRA GL. HELLERUP GYMNASIUM, UDDANNET PÅ ROSKILDE UNIVERSITET. CAND.TECH.SOC. I ARBEJDSMILJØSTUDIER. HAN HAR EFTERUDDANNELSER I FLERE ORGANISATIONSPSYKOLOGISKE SKOLER. HAR ARBEJDET SOM ARBEJDSPSYKOLOGISK KONSULENT PÅ PRIVATE OG OFFENTLIGE ARBEJDSPLADSER I 25 ÅR. HAR BL.A. ARBEJDET MED ARBEJDSPLADSKULTUR, FACILITERING AF LEDERNETVÆRK OG PERSONALELEDELSE. HAN HAR SKREVET OM NETVÆRK OG LEDELSE.

KASPAR ROSTRUP

OM AT HILSE

Det bliver mørkt!

Når øjet begynder at vænne sig til mørket, skimter man svagt skanselignende former, indhyllet i havgusagtige tåger. Vi er på Kronborg ved nattetide.

Så lyder stemmer i mørket:

"Hvem der?"

"Nej, svar I mig. Giv Jer til kende. Stands!"

Således åbner Shakespeares drama "Hamlet". Her fra 1. akt går der til 5. akt – ved Ophelias grav – en bue. En bue af udvikling fra ungdom til modenhed, fra uvidenhed til erkendelse. Og prinsen råber nu i slutningen af stykket:

"Her er jeg, Hamlet, danskerkongens søn!"

Det er blevet lyst.

Dette fremtvungne krav om kontakt "Giv Jer til kende" indebærer kernen i al hilsen. At give sig til kende, det er sagen.

Det er det, vi gør på teatret. At meddele sig, at kommunikere, det er teatrets væsen. Alt, hvad vi laver på teatret, er

meddelelser, beskeder sendt fra os til publikum. Født på scenen, men sendt af sted med uhyre præcision: Hvem er vi, hvad vil vi? Og lige netop disse spørgsmål har siden tidernes morgen frembragt det symbolsprog, der kaldes at hilse.

Der er hundredvis af varianter, og man skal være på vagt for at finde den rigtige tolkning. Man skal kunne aflæse koderne og lynhurtigt forstå. Der er sande udtryk, der er falske udtryk, der er overvældende, hjertelige, sprudlende udtryk, der er kølige, afstandstagende og tre-skridt-fra-livet-udtryk.

Alt det tager vi fra livet omkring os og ind på scenen. Men det er fra livet selv, vi henter det. Og prøver så at gengive og genleve det så sandt som muligt. En stor del af vores arbejde udenfor og indenfor murene er studier af kropssproget, kinetik. Hvordan fører vi os? Hvordan er vores kropsholdning? F.eks. når vi hilser. Status er vigtig, høj eller lav, rig eller fattig, vi opfører os vidt forskelligt. Er det med glæde, imødekommenhed, respekt, vi står overfor en anden person, eller er vi fyldt med angst, underdanighed eller servilitet? Kroppen vil røbe os! I mere raffinerede tilfælde vil vi muligvis forsøge at skjule vores følelser og søge en kropsholdning, der fortæller det modsatte af, hvad der sker i vores indre. Kroppen vil sladre alligevel, om end med små umærkelige signaler af unatur oven på den umiddelbare natur. Det psykologiske reaktionsmønster, som er grundlaget for alt, vil kunne dækkes, men aldrig skjules helt.

Hvem står vi overfor? En ven eller fjende, en fremmed eller et familiemedlem? Kroppen opfører sig vidt forskelligt.

Hver tidsalder har formet sit eget hilse-symbolsprog, bygget på tidens hierarkiske, psykologiske, seksuelt frigjorte eller

lukkede udvikling. Tidernes udviklingskurver er gået fra det helt lukkede, hvor kroppen næsten er sat ud af funktion, Victoriatiden for eksempel, hvor kun øjnene røber følelser, til tyvernes og tredivernes brølende løssluppenhed. Og vores egen tid, hvor kort sagt alle regler er sat ud af spil. Der er en verden til forskel på, hvordan man vil hilse i Oscar Wildes "Bunbury" og John Van Drutens "Cabaret".

Da vi i 1966 på Aalborg Teater skulle skildre vor egen tid med Ann Jellicoes "The Sport af My Mad Mother", brugte vi chokket som virkemiddel. Det ganske unge, debuterende skuespillerhold, med blandt andre Erik Wedersøe og Poul Glargaard, kom stormende og skrigende ind på scenen, som den baggårdsbande, de skulle forestille, dunkede hinanden i ryggen til hilsen, tvang hinandens hoveder ind under armen, råbte, lo, drak. En vild og rystende åbnings- og hilseceremoni. Midt i al tumulten sprang vi ud af handlingen og hilste på publikum, hvilket var uhørt moderne og grænseoverskridende. Stykkets ganske unge hovedrolle "Patty" gik i sin umanérligt lårkorte kjole, vildt udslagne hår og stærke øjensminke helt frem til rampen og sagde til de målløse aalborgensere:

"Se rigtigt på mig! Så ka' De kende mig til næste gang."

Det kunne de, for hun hed Anne Marie Helger.

Bortset fra denne tilsidesættelse af alle gældende normer består de klassiske hilseceremonier i nik og buk, nejen, knælen, fremstrakt hånd med håndtryk, kys, omfavnelser og "kram", som nu er blevet dagligdags. Man kan også hilse med ordet alene. "Hilse har forbindelse med "helse", altså at ønske én sundhed og et godt helbred. Da ordet er frigjort fra kroppen, kan man ønske dette for nogen, som slet ikke

er til stede. I 1. akt af Oehlenschlägers tragedie "Axel og Valborg" lægger Valborg sin blomsterkrans ved en af Trondheim Domkirkes træsøjler. I denne har Axel for 5 år siden skåret deres fælles navnetræk, inden han tog af sted på korstog. Nu skifter Valborg hver morgenstund blomsterkransen ved træsøjlen ud med en ny, idet hun siger ordene:

"Jeg hilser dig, min kærlighed! God Morgen!"

Hun siger dette helt alene og gør det dog alligevel ikke, for Axel er kommet hjem og står bag en anden pille og hører det. Heraf opstår det dramatiske element, og der følger en gribende smuk kærlighedsscene med omfavnelser og kys.

Kysset indtager naturligvis en særlig plads i hilsedramatikken. Vi skal nøje vurdere, hvor og hvordan kysset skal bruges. Lad os se helt bort fra de meget fremmedartede, som f.eks. næsekysset (New Zealands maorier bruger det den dag i dag). Kysset kan nemlig have vidt forskellige værdier og udtryk i forhold til de involveredes sjælstilstand, rang, politiske ståsted, tid, kultur og så videre. For eksempel kan "kærlighedskysset" være menneskekærligt, søskendekærligt, et erotisk kys eller Judaskys. Der er håndkys, fingerkys, pandekys, mundkys og mange, mange flere og som det ultimative symbol på underdanighed findes dette at kysse herskerens fod eller kappeflig, ja selve jorden, han betræder. Og så er der jo luftkys, det franske kys ud i luften ved begge kinder. I franske stykker som Jean Anouilhs "lyserøde stykker", som f.eks. "Tyveballet" og "Stævnemødet i Senlis" må man aldrig glemme dette som en let og elegant hverdagsting, hvorimod det ville være en katastrofe at bruge franske kys i berøringsangste, nordiske og mørke Henrik Ibsen-stykker.

I Henri Nathansens "Indenfor Murene" kan man finde en hel buket af forskellige hilseformer, og det gælder om ikke at tage fejl. Til fredagsaftenselskabet kysser de gamle Levins deres børn et efter et, gamle Levin kysser på panden og de kysser ham på panden igen. Den lille Sara kysser alle på munden. Meyer nikker man bare til. Jacob er omfavnende, snakkende og udadvendt, begejstret for sit liv og sin gravide kone. Hugo er indadvendt, kultiveret, stille, tænkende og resigneret. Meyer er en skygge, ydmyg, taknemmelig, og forelsket i Esther. Gamle Sara er varm, klog, livet selv, og gamle Levin er pater familias, stærk i tro og sind, rolig og på vagt med en overvældende udstråling af myndighed. Esther selv, som ankommer senere, har oprøret i sig, fast besluttet på at gennemføre sit, men nervøs og næsten for hastig. Hun må hilse forskelligt på alle, svarende til, hvor hun har forbundsfæller, faderen kysser hun selvfølgelig hastigt på panden. Hele scenen er en fryd af studier i forskellige kropsudtryk.

Da den unge Dr. Herming bliver introduceret i familien, går alt efter takt og tone. Det er to forskellige kulturer, der mødes. Det er høflighedens regler, der holder det hele flydende. Ingen vil være "pøbel". Alle hilsener er korrekte. Det er hér lige så vigtigt, at den unge Herming *ikke* sætter sig, før de gamle har sat sig.

I 3. akt hos det kristne etatsrådspar Herming er alle hilsener og bevægelser stive og ufrie. Alt opløses i vrede, og de gamle jøder forlader stuen uden at hilse farvel. En hilsen, der er undladt, kan virke dobbelt så voldsom som en hilsen, der er gennemført. Det er også derfor, at det hjemme "indenfor murene" i 4. akt, hvor alt er tabt, og alles kroppe er faldet sammen, resignerede og håbløse, at det hér virker dobbelt så

stærkt, at gamle Levin ikke hilser sin datter, da hun kommer hjem alene og fortabt. Et af scenens højdepunkter er derfor, da Esther rejser sig, går hen og knæler for faderen, kysser hans hånd og beder om tilgivelse. Altså! Hvis man vil studere hilsener i alle facetter af trods alt nyere dato, så har "Indenfor Murene" det hele rigt samlet.

Hvis man nu tænker sig de to omtalte hilseformer, kys og håndtryk, kan de så mere end bare at ske? Ja, absolut. Hvis man strækker tidsforløbet i en given hilsesituation, så opstår der en nervepirrende spænding. Det er forventet, men hvornår vil det ske? Og vil det overhovedet ske? Vi føler med personerne og er lige ved at råbe op på scenen til de medvirkende. I Tennessee Williams' "Glasmenageriet": Vi ved, at den meget omtalte unge mand Jim O'Connor skal komme på besøg hos den skæbneramte familie Wingfield. Vi ved, den forkrøblede og ensomme datter, Laura, lige siden sin skoletid har været meget betaget af Jim. Vi ved, han ikke aner, at hun er krøblingen fra dengang, og vi ved ligeledes, at Lauras mor, Amanda, har en skjult agenda i endelig at finde en kæreste til sin datter.

Men da han endelig kommer den aften til middag og sammen med Lauras bror, Tom, står udenfor døren, tør hun ikke åbne for ham. Det er 2. akt. sc. 3, og vi har brugt det meste af 1. og 2. akt. på at forberede dette møde, og nu vil hun ikke lukke ham ind.

AMANDA HVISLER:

"Laura Wingfield, så er det direkte hen til den dør, nu!"

Laura sætter Webers "Aufforderung zum Tanz" på grammofonen, og til denne musik udføres nu hele hilseceremonien.

TOM:

"Laura, det er Jim. Jim, det er min søster, Laura"

JIM:

"Jeg vidste ikke, at Shakespeare havde en søster!"

Laura trækker sig stift og rystende tilbage fra døren.

LAURA:

"God – dag"

Men Jim går frisk ind og rækker hende sin hånd.

JIM:

"Goddag!"

Laura rører tøvende Jims hånd med sin. Jim omslutter den med sine og siger:

"Det var da en kold lille hånd, du gir' mig, Laura!"

LAURA:

"Ja, jeg – jeg har spillet på grammofonen …"

Laura prøver at komme væk fra Jim, men han holder stadig kærligt fast i hendes hånd.

JIM:

"Det er, fordi du spiller klassisk. Du skulle tage og spille lidt hot swingmusik, så du kunne få varmen!"

LAURA:

"Undskyld – jeg er ikke …"

Laura river sig løs, løber på sin klumpfod hen og stopper grammofonmusikken. Man hører hendes trin på vej ud i køkkenet. Den efterfølgende pause dundrer i ens ører.

Og kysset! Dramaturgisk er det noget af det modigste, der er skrevet, dette kys i "Glasmenageriet". Efter højdepunktet, hvor Laura har fået sammenbrud under middagen, er lagt ned på divanen, og mor og bror er gået ud i køkkenet, hér, hvor

Jim endelig er alene med hende, hér lægger Tennessee Williams stykkets længste dialog lige inden slutningen, en lang, lang stille samtale på ca. en halv time. Men tiden flyver af sted, båret af den varme, der opstår imellem disse to vidt, vidt forskellige mennesker. Det er yderst vigtigt, at Jim ikke blot er en fræk, moderne fyr, der får, hvad han kan få, men at han spilles varmt og kærlighedsfuldt. Han vil gerne give Laura denne oplevelse at prøve at kysse en ung mand, og han bliver selv forført af situationen. Kysset fuldføres inderligt og varmt. Det er sekunder af opstået kærlighed, og det bliver første og sidste gang for Laura. Alle livets døre lukkes derefter i for hende. Hilseceremonien udviklede sig i sandhed til: "Giv dig til kende, hvem er du?" og Laura åbnede sig få korte sekunder.

Der er fire f'er: Fine, falske, forvrængede og farlige hilsner.

Af den sidste gruppe findes nogle interessante stykker i Goethes "Faust":

Mefistofeles banker på Fausts studerekammerdør. Faust er sur:
"Hvem der? Kom ind! Igen en kedsom Gæst,
som vil med Snak mig gøre Tiden lang."
Så råber Faust utålmodigt:
"Kom ind!"
Mefistofeles smiler:
"Ja – siig det blot for tredie Gang!"
Nu skråler Faust ude af sig selv af raseri:
"Kom ind da!"
Mefistofeles træder ind og siger, idet han hilser:
"Saadan lider jeg dig bedst.
Jeg haaber nok, vi to skal Venner blive!"

Så sørger djævelen for, at Faust møder den uskyldige Margarete. Hun er på vej hjem fra præsten. Faust går op på siden af hende.

FAUST:

"Min skønne Frøken, tør jeg nyde
Jert selskab og min arm Jer byde?"

MARGARETE:

"Ej er jeg skøn, og "Frøken" ej,
alene gaar jeg helst min vej."

Da Faust senere søger ensomheden i en naturens hule, dukker Mefistofeles op og hilser ham med hån, fordi Faust tænker luftkasteller og "trykker Jord og Himmel i sin Favn", det hele ender jo alligevel med … og Mefistofeles gør nogle meget sjofle bevægelser med højre hånd.

"Fy, tvi dig!" råber Faust.

Således kan man også hilse med uartige tegn og sjofle fagter.

Nu vi er tilbage i tiderne, må det bemærkes, at det var i disse ældste middelalderlige tider, at grundlaget blev lagt til mange af de hilseceremonier, som vi stadig ser rester af i dag, ikke mindst på teatret, hvor vi endnu benytter dem i mere sammenhængende former i historiske stykker.

Selv om hovedtemaet oprindeligt var det samme, nemlig at give sig til kende, så var meningen af en anden art. Der markeres afstand i stedet for nærhed. I stedet for at skilte med: "Jeg er din bedste ven", udtrykte man symbolsk: "Jeg er ikke din fjende!" Dette er den ældste mening med hilseceremonier. Man holdt sig i behørig afstand, det vil sige våbenafstand. I stedet for at gå frem gik man yderligere ét skridt tilbage, bøjede højre ben og lod det venstre forblive

strakt, samtidig bukkede man og slog sin kappe ud. Bar man hat, blev denne taget af. Var der meget på spil, knælede man. Afstand, et skridt tilbage, viser ufarlighed, respekt og underdanighed, kappen ud betyder, se, jeg er våbenløs, og hvis våbnene ikke er lagt, se, jeg har ikke trukket blank.

At bøje sig, knæle og tage hatten af viser total blottelse, man kan stikke dig i ryggen, man kan hugge i din hals, du har givet dig helt i modpartens vold.

Gennem barokken og rokokoen udartede denne alvorlige baggrund sig til at blive mere og mere degenereret. Ja, den endte med at blive en dans af bevægelser, skraben med fødder, viften med kapper og hatte, så fjerene susede i slotte og sale. Til sidst overtager borgeren de udvandede ceremonier, og denne groteske udvikling tager Holberg sig kærligt af i "Jean de France":

"Ach, jeg elendige menneske! Der har bragt til verden sådan søn!", siger Frands, faderen, til sin søn, der lige er kommet hjem fra Paris.

Ludvig Holberg bemærker også i epistel 29, hvor han synes, tidernes "høflighed" og hilseskikke er gået helt over gevind:

"Når en Bonde hilser mig, ønsker han "Guds Fred", og når han går bort, siger han "Far vel!" En Kjøbstads-Mand derimod kalder mig for og bag "sin Herre" og "sin skyldigste Tiener", skiønt han til alle Leiligheder bevidner, at han er mig aldeles ingen Tieneste skyldig."

Hér er det på sin plads at vende kikkerten imod sig selv, så hvad med os, teaterfolket! Hvordan hilser vi hinanden? Ja, hvis nogen rolige og besindige mennesker ude fra den virkelige verden har overværet det, ville de jo nok tro, de var med

i et af Holbergs stykker. Råb og skrigen, udbredte arme, dybe omfavnelser og kys af alle arter. Det er sådan, vi er, når vi ikke har set hinanden i lang tid. Men hvorfor? Det er nemlig for det meste ægte glæde. Fordi teatrets folk, og filmens også, arbejder så tæt og intenst sammen i forholdsvis korte perioder, at vi hver gang bliver én stor familie. Ellers kan vi dårligt lave det, vi gør. Vi bliver simpelthen usigeligt glade over at se hinanden igen – nu vi engang har været så meget igennem sammen. Det er værd at bemærke, at i teatrets verden hilser *alle* på hinanden og hele tiden. Man går aldrig forbi en anden person på et teater eller i en filmby uden at hilse, blot med et nik og et goddag eller hej, men altid en hilsen, uanset hvilken stilling man har, eller hvor i hierarkiet man befinder sig.

Men til samling, til læseprøve og arrangementsprøver møder alle i stille koncentration, dybt optaget af arbejdet at skabe levende personer, som skal meddele sig til publikum, som sidder dernede i mørket.

Afstand eller nærhed, den røde tråd i enhver hilsen er stadig den samme: Hvem er det, der står der? Giv dig til kende!

"Who is there?"

"This is I, Hamlet the Dane!"

KASPAR ROSTRUP F. 1940, INSTRUKTØR INDEN FOR TEATER, FILM OG TV. HAN HAR GENNEM SNART 50 ÅR VÆRET EN HØJT SKATTET OG PRISBELØNNET PERSONLIGHED INDENFOR SIT FAG, SAMT TEATERCHEF FOR DET I SIN TID NYSKABENDE GLADSAXE TEATER. HAR OVER 100 INSTRUKTIONER PÅ SIT CV. DEBUTEREDE I 2012 SOM FORFATTER MED ERINDRINGSBOGEN "SØLVFLODEN". MODTOG REUMERT-PRISEN FOR BEDSTE INSTRUKTØR-INDSATS 2015.

HENNING KIRK

DEN KLINISKE HILSEN

Som læge på en hospitalsafdeling møder man den nye patient i en situation, hvor man er fremmede mennesker, der ser hinanden for første gang. Samtidig definerer læge-patient-relationen en scene med asymmetri. Lægen er fagpersonen, der skal stille diagnose hos en patient, som ikke har samme professionelle muligheder for at tage stilling til sygdomsbilledet. Men at skulle til læge er ikke det samme, som når kunden møder ekspedienten i en butik. Patienten skal over for en fremmed person fortælle om noget, der ofte er yderst intimt, og hvor det gensidige udbytte af samtalen i høj grad afhænger af, at både hilsen, tiltale og samtale befordrer både fagligt udbytte for lægen og patientens oplevelse af, at blufærdigheden ikke krænkes.

Det klassiske møde mellem læge og patient, den kliniske kontakt, er oprindelig defineret ud fra sygesengen. Ordet klinik er da også afledt af det græske ord for seng eller sengeliggende. I omkring 200 år har den kliniske praksis bestået

i, at lægen lytter til patientens sygehistorie og foretager en objektiv undersøgelse ved sengen. Denne fysiske kontakt accepteres i vores kultur traditionelt som et led i et indforstået spil med et normsæt, hvor begge parter indgår i deres respektive roller – hvor den liggende part lader sig iagttage og beføle af en stående person, som var én ukendt før mødet i konsultationslokalet.

For en lægestuderende, der prøver rollen som kliniker de første gange i karrieren, føles det nødvendigvis akavet. Og der står heller ikke så meget i lærebøgerne om, hvordan man forener rollerne som professionel håndspålægger og (med-) menneske. Øvelse gør mester.

Efter at sengeleje er udfaset som et behandlingsmiddel i sig selv, sker kontakten nu oftere med læge og patient siddende i et ambulatorium, og derfor bliver kropssproget mellem parterne også anderledes og passer bedre til nutidens mere uformelle kontaktsprog.

Men også ved sygesengen er det muligt at skabe nærkontakt, og det var det også tidligere, hvor man tiltalte hinanden med "De". Som ny læge for 40 år siden var jeg så heldig at blive ansat hos en overlæge, som ud over de store faglige kvaliteter også var i besiddelse af udtalte empatiske træk. Hans kliniske samtale foregik ved, at han inden mødet med patienten havde sat sig ind i journalen, og derefter uden ledsagelse af det traditionelle følge af sygeplejerske og journalstakke blot satte sig på sengekanten. Han sørgede for øjenkontakt, og, afhængigt af situationen, tog han patienten i hånden. Herefter var han fokuseret og lyttende, og selv om han måske kun havde få minutter til rådighed, opfattede patienten det, som om han havde god tid.

Det var lægekunst – med en klinisk hilsen. "Det er vigtigt med øjenkontakten," husker jeg ham sige. Det var gennem den, at man kunne give patienten indtrykket af, at der både var faglighed og medmenneskelighed i sygestuen. Om man sagde du eller De var nok ikke så vigtigt.

Mit erindringsbillede af denne form for læge-patientkontakt står selvsagt i kontrast til det stereotype billede af en stuegang, hvor overlægen står ved fodenden og med et følge af sygeplejersker, studenter og kandidater taler ned til patienten, som måske oven i købet bliver hilst ved at blive omtalt i tredjeperson i en dialog, der forbeholdes overlægen og ledsagende følge. De fleste kontakter befinder sig i dag nok et sted i spektret mellem den empatiske og den karikerede version.

Det er lægekunst at beherske den kliniske hilsen og efterfølgende samtale og undersøgelse på en måde, så patienten får indtrykket af, at lægen alene er optaget af netop denne patient – og har tid nok, selv om tiden er presset.

Året efter mødet med den empatiske overlæge blev tiltaleformerne formaliseret. Da man åbnede Hvidovre Hospital i 1975, blev det fra ledelsen (og samarbejdsudvalget) besluttet, at ikke blot skulle personalet indbyrdes være dus. Lægerne og det øvrige personale skulle også tiltale patienterne med "du".

Det var ikke så enkelt. Nyordningen blev grundigt debatteret ved personalemøder. Det var sygeplejersker, der havde været drivkraften, men de yngre læger sluttede hurtigt op. Problemet var overlægerne fra den ældre generation. De følte sig fremmede ved tanken og argumenterede for, at især ældre patienter ville føle det akavet at blive tiltalt med "du". For ikke at tale om det akavede ved, at de som patienter

skulle være dus med en overlæge, som de ikke kendte i forvejen.

Jeg erindrer fra et af disse personalemøder en overlæges mimik, da han efter de nye regler skulle sige "du" til en repræsentant for rengøringspersonalet. Der var tale om et kulturchok for lægerne af den gamle skole. Og som yngre læger kunne vi også mærke, at det for nogle af overlægerne var svært at opretholde den ønskede autoritære distance til uerfarne læger som os. Et særligt problem var det for den type overlæger, der i visse situationer forfaldt til tiltaleformen "Lille De". Det ville nok også være underligt at sige "lille du".

Den nye tiltaleform på hospitalet viste sig ikke så vanskelig at gennemføre, når det gjaldt omgangsformen blandt personalet. Men det var vanskeligt for især lægerne at bruge du-formen over for den gruppe af ældre patienter, som ikke selv var vant til at bruge du-formen uden for familie- og vennekreds. Det føltes i disse tilfælde, også for os yngre læger, grænseoverskridende at sige du. Nok fordi vi oplevede, at vi brød ind i en privatsfære hos de patienter, for hvem den nye tiltaleform virkede forstyrrende for den fortrolige samtale, der er så afgørende for klinisk praksis.

Selvfølgelig arbejdede tiden for sagen, og efter nogle måneder vænnede både læger og patienter sig til, at det ikke så meget er tiltaleformen, der definerer spillet mellem intimitet, høflighed, respekt og professionel distance.

DET URENE HÅNDTRYK

Læge-patientsamtalen starter traditionelt med, at lægen rækker hånden mod patienten. Det er (endnu?) ikke så

almindeligt med en krammer ved første møde. Håndtrykket er midlet til at skabe gensidig tillid og respekt. Et varmt håndtryk og øjenkontakt er en god begyndelse på den ofte vanskelige samtale om symptomer, diagnose, behandling og, ikke mindst, prognose. Øjenkontakten er af stor betydning for, hvordan håndtrykket opleves som indledning til fortrolig samtale. Men håndtrykket er også en smittekilde, og der er de senere år kommet mere fokus på, at infektionssygdomme meget ofte spredes gennem berøring med hånden.

Der er tale om et praktisk problem, som i dag nemt løses med almindelig håndvask og ved systematisk brug af afspritningsflasker. Enkelte hospitalsafdelinger er imidlertid gået videre og har indført regler om håndtryk. Der kan f.eks. være plakater, der fortæller, at "her på afdelingen bruger vi ikke håndtryk". Altså at man fra ledelsen direkte fraråder brugen af håndtryk som hilsen.

Anbefalingerne fra disse afdelinger er utvivlsomt en følge af erfaring fra undersøgelser, der viser, at håndhygiejnen blandt sundhedspersonalet mange steder lader meget tilbage at ønske. Men hvordan måler man de psykosociale konsekvenser af, at læger og andre sundhedspersoner ikke længere rækker hånden frem til hilsen, når man møder en patient? Hvad er omkostningen ved at fravælge håndtryk? Ikke nogen nem afvejning.

De sidste 150 år har vi i sundhedsvæsenet, og i samfundet i almindelighed, oplevet, hvordan viden og bevidsthed om mikroorganismer i vekslende grad har præget vores adfærd. Da mikroberne var nyerkendte fænomener i befolkningen i slutningen af 1800-tallet, prægede de i høj grad dagsordenen i samfundslivet, ikke kun i sundhedsvæsenet. Håndvask blev

indarbejdet som rutine. Men efter fremkomsten af antibiotika, og dermed mulighederne for at bekæmpe bakterierne, svandt frygten for smitte, således at håndvask oftere blev glemt, selv efter toiletbesøg. Ny forskning har vist, at håndbåren smitte er meget afgørende for nutidens infektioner og epidemier.

Smitteproblemerne ville være af mindre betydning, hvis der var mere fokus på håndhygiejnen, men det vil være et slag mod den kliniske samtale mellem læge og patient, hvis brugen af håndtryk blev opgivet som konsekvens af sundhedspersoners vane med at glemme håndvask mellem patientkontakterne.

Håndtryk og god øjenkontakt er som hilsen en meget vigtig indledning til den kliniske samtale. Tiltaleformen har vist sig mindre afgørende.

HENNING KIRK F. 1947. ALDRINGSFORSKER, DR.MED. OG SPECIALLÆGE I SAMFUNDSMEDICIN, TIDLIGERE LEDER AF GERONTOLOGISK INSTITUT, NU SELVSTÆNDIGT VIRKENDE SENIORKONSULENT, FOREDRAGSHOLDER OG FORFATTER. HAN HAR SKREVET EN RÆKKE BØGER OM ALDRING, HJERNE OG SUNDHED. I 2015 HAR HAN DESUDEN UDGIVET ERINDRINGSBOGEN "7 SIND".

POUL THOMSEN

VÆR HILSET

Fint, Poul – sagde jeg til mig selv, da jeg modtog opfordringen til at bidrage til denne årbog. Og fortsatte i den dæmpede, fortrolige tone, jeg altid bruger, når jeg taler til mig selv: Så får du jo en oplagt mulighed for at dyrke dine antropomorfistiske (!) anskuelser.

Idet nemlig: Vi åbner artiklen i jeg-form, beretter om, hvordan jeg fatter spirende interesse for det unge, lyse hunkønsvæsen, som er flyttet ind i villaen længere nede ad vejen. Og en skønne dag, sandelig, får jeg så, oh lykke, lejlighed til at HILSE på hende. Fra dette punkt kører vi så linen ud, nej ikke *helt* ud, men så langt, at det må stå klart for alle og enhver læser, at varme hilse-amoriner tykner luften over de to – som alle jo må tro er mig, sagde hunden, og den unge, lyse kvinde fra nabolaget.

Og nu punkteres så ballonen – for jeg afslører, at jeg-fortælleren slet ikke er mig, Poul, men derimod min elskede gule labrador Farbror (det antropomorfe igen), som hilser

på den ligeledes gule, lyse labrador-tæve Sussie. Et chok, hva'be'har!

Ak, fromme ord og lamme længsler. Jeg måtte droppe den ikke uspændende vinkel, alene af den grund, at i en af de første oplysninger i adfærdsbøgerne hedder det: "Når han- og hunhund mødes, vil noget af det første, som indgår i deres hilseceremoni, være, at en af parterne, som regel hannen, snuser hunnen bagi, hvorefter det omvendte finder sted. Ofte vil man se, at de to parter i hilseceremonien på denne vis "betjener" hinanden samtidig."

Af indlysende årsager måtte jeg altså opgive denne min første ide og springe over i den virkelige, sande verden. Det gør jeg så nu.

En ganske almindelig dag i et ganske almindeligt randrusiansk supermarked. Kø ved kassen – hvor jeg som så ofte før har fået mig anbragt i den række, som klart var den korteste, men som lige så klart viser sig at være den, hvor ældre medborgere bruger oceaner af tid på at fiske mønter frem fra en pung, som først er fisket frem fra en taske – og hvor den ældre afløses af den unge med 12 kartoner minimælk, som der skal kvitteres for til en eller anden institution.

I hvert fald: de, der stod længst tilbage i den alenlange kø til højre, er for længst nået igennem, da jeg med slæbeskridt er nået frem til kassen med min bakke østershatte og to dåser tun i olie.

Herren foran mig i køen var ved at hive sit dankort ud af automaten efter kort at have meddelt kassedamen, at han ikke samler på mærker. Hun kvitterede med et smil, som næppe nåede tænderne, og det uundgåelige: Hav en god dag.

Så skete det. Måske fordi det vitterlig *var* en dårlig dag, den dag i Randers. Eller måske fordi det tilfældigvis var en udsøgt dårlig dag for manden i køen foran mig. I hvert fald hvæsede han over skulderen, idet han snuppede sit kort og sit indkøb (en bakke kød af en art): GU' VIL JEG EJ!

En engel går gennem stuen, siger man. Hvorvidt en engel også kan gå gennem et supermarked i Randers på en dum onsdag skal være usagt. Men det var for mig, som om der blev et *break* i det folkelige indkøbsbrøl omkring os – og i det åndeløse øjeblik var det så, at den søde unge pige/dame/kvinde snurrede halvt om på stolen i kasse-båsen og af sine lungers fulde kraft råbte: SÅ LA' FOR FANDEN VÆR'!

Her slutter historien, for så vidt som det magiske øjeblik opløstes. Kunden gik, kassedamen sank lidt flov tilbage i sig selv, larmen vendte tilbage, vi skyndte os videre hver for sig.

Skal jeg gætte på en efterskrift, må det være, at den kække kassedame på et passende tidspunkt, i en pause ved en afløsning, blev bedt om at "komme op på kontoret". Til varehuschefen, forstås. Var jeg nu ham, hvad jeg himlen være lovet ikke er, ville hun blive berøvet kittel og navneskilt – og forfremmet til et job på kontoret, i indkøbsafdelingen, eller hvad hun nu måtte ønske sig…

Nu er vi tilbage i 80'erne. Min mor er af samme årgang – hun er født ved århundredskiftet. Altså en ældre dame. Nu er hun også syg og bange. Hun har fået stærke brystsmerter, som hun tror kan være et hjerteanfald. Derfor sidder hun nu på en stol, og jeg, hendes eneste søn, sidder hos hende, og sammen venter vi på den tilkaldte natlæge.

Min mor er, hvad man i gamle dage kaldte "en fin dame". Lidt hovskisnovski, måske, men venlig, elskværdig og i den

grad på linjen hvad angår at passe sig selv og sit hjem med renlighed og orden og i øvrigt at opføre sig, som hun nu mente det passende over for alle.

F.eks. véd jeg, at dusseriet har været en svær kamel at sluge for hende. Når købmandsbudet kom med varer til hende (ja, det var dengang!), har jeg set hende gøre næsten vold på sig selv, når hun sagde "Hvis *du* vil være venlig at stille varerne dér" til det 15-årige bud, som drog af med åbenlys undren og 50 øre som tak for "*din* venlige hjælp".

Selv har jeg aldrig haft svært ved at håndtere du og De. Jeg bruger med den største selvfølgelighed begge former, hvor og når det passer sig, og efter først på et splitsekund at have fundet ud af, hvem jeg taler med. Snobberi, ydmyghed, bagstræberiskhed? – aldeles ikke. Bare almindelig agtpågivenhed og høflighed. Når jeg i sin tid gjorde klar til et tv-interview og fornemmede, at jeg stod over for et menneske, som måske stadig var til De-formen, sagde jeg altid forinden, at vi var nødt til at blive enige om du eller De – og at hun eller han bestemte. Og blev det *De*, så var vi i den grad på De-talefod, uden at det i øvrigt slog mindste skår i vores nærhed og fortrolighed. Og det i en sådan grad, at Klaus Rifbjerg engang skrev til mig: "Jeg glemmer aldrig, at Varvara, komtessen med valravnstemmen, i tv opfordrede dig til at være dus. Med ordene: – Når De kan være dus med dyrene, kan De vel også være det med mig."

Min gode kollega Bjørn Andersen (som jeg er dus med!) har skrevet en begavet bog, "Høflighed uden grænser", om du og De og den måde, vi behandler hinanden på. Heri fortæller en lang række mennesker om deres erfaringer og indstillinger til tiltaleformer. Adskillige, omend langtfra alle,

udtrykker håbet om, at *De* vil vende tilbage. Jeg er ikke utilbøjelig til at ville dele deres håb.

Når min elskede gamle bedstemor i mine drengeår i Hammel gjorde klar til at modtage doktor Ravn og pastor Trærup, var hjemmet fejet og prydet: rent på sengene, en bakke med småkager, portvin og cerutter parat osv. – De tider er heldigvis forbi. Men måske gled med dem også den fine fingerspidsfornemmelse ud – den, hvormed vi er i stand til at omgås med takt og forståelse.

Og nu er vi så tilbage hos min gamle mor, som sidder dér på stolen den aften, ængstelig og syg, men alligevel fin og værdig i sin slåbrok og venter på natlægen.

BUM! Så kommer han, fejende ind ad døren, travl og effektiv. Min gamle mor retter sig instinktivt i stolen derinde, trods smerter. Værdighed!

Den unge læge er hos hende, over hende – med et hastigt håndtryk og de indledende ord, nogenlunde korrekt citeret: – Nå, det må være dig, vi skal kigge på. Hvor har du ondt?

– Hvad hedder De, spurgte min mor, helt uden malice. Han stangede sit fornavn ud. – Har De også efternavn, spurgte min mor, mens jeg jublede indvending. Han studsede et øjeblik – så kom efternavnet.

Klovn! Tænkte jeg, da han lukkede døren for at haste videre på sin vagtrute. Det kan godt være, at du kan tale latin og palpere og sy suturer. Men hvad er alverdens visdom værd, dersom vi ikke kan nå hinanden. Hvis vi skal stå på hver sin side af en kløft og råbe uden at få et svar, som vi kan opfatte.

Jeg tror ikke, at tiden – med tiden – løser problemet med at forstå hinandens hilseceremonier. Det handler jo mest om

tiden, der skiller, og hvem skal sørge for, at planken bliver bakset på plads over kløften, som skiller os. Ungdommen, mener jeg, imens de står derovre, på deres side, og for nogles vedkommende ser lidt tænksomme og tvivlrådige ud.

– Hvis De vil være så venlig, råber jeg over til dem…

POUL THOMSEN F. 1938, JOURNALIST OG TV-VÆRT. REDAKTØR AF "SPORTSFISKEREN" 1972-76. DANMARKS RADIO 1977-2000. VÆRT PÅ OG TILRETTELÆGGER AF FLERE END 600 TV-PROGRAMMER, BL.A. SERIERNE "DUS MED DYRENE", "EN NATURLIG FORKLARING" OG "HUND OG HUND IMELLEM". HAR BL.A. SKREVET "HVAD GØR DU, NÅR DU FINDER", "MIT HUNDELIV" OG 4-BINDSVÆRKET "HVORFOR GØR DYRENE SÅDAN?". MODTOG MODERSMÅL-PRISEN I 1980 OG BLEV KÅRET SOM ÅRETS TV-FAVORIT I ÅRENE 1981-85.

HANS CHRISTIAN BJERG

DANSKE HILSEFORMER – MILITÆRE HILSEFORMER

GENERELLE BETRAGTNINGER

Victor Borge mente, at smilet var den korteste afstand mellem mennesker. Det samme kan man måske sige om den hilsen, der udveksles mellem mennesker. Tidligt må der have været behov hos individerne for at give sig til kende over for hinanden, og samtidig at markere sine fredelige hensigter for at komme tættere på hinanden. Derfor vil det også være sandsynligt at antage, at de tegn, fagter eller markeringer, der har været anvendt, har skullet vise, at man ikke havde våben eller ikke ønskede at bruge sit våben, f.eks. ved at række hånden eller hænderne i vejret. Denne markering har så udviklet sig forskelligt rundt om i verden og inden for de forskellige kulturer. I det at hilse på hinanden ligger – ud over at vise, at man har fredelige hensigter – også en præsentation, en kontakt – og vel også en form for visning af respekt.

Følger man i et historisk perspektiv hilseformer, kan man konstatere, at respekt-aspektet meget tidligt har påvirket hilseformerne. Det er tydeligt, at der i ældre tid var stor forskel på, hvordan konger og deres ligestillede blev hilst på, og hvordan ligemænd hilste på hinanden. Vi har således eksempler på, hvorledes undersåtter skulle nærme sig krybende, når de skulle hilse på monarken, eller konsekvent måtte slå øjnene ned, fordi man ikke måtte se monarken direkte i øjnene.

Med hensyn til udviklingen i Europa er det markant, at fra Middelalderen og Renæssancen har hilseformerne generelt været forskellige i Nord- og Sydeuropa. I Sydeuropa blev knælen meget benyttet over for overmænd, mens hilsen blandt ligemænd kunne foregå ved omfavnelse eller kys på kinden. Det vil sige, at den kontakt, der lå i hilseformen, var kommet ind i intimsfæren. I Nordeuropa var håndtrykket det mest almindelige, en hilsen, der formentlig går meget langt tilbage i tid. Den sydeuropæiske knælen blev her ofte erstattet af buk med håndbevægelse. I Frankrig udvikledes en mellemting mellem de to her anførte former, idet man kyssede på hånden eller på sin egen hånd og befordrede kysset så at sige med slængende håndbevægelse mod den, der skulle hilses på. I Rusland bestod hilsen mellem ligemænd ofte af kys på munden. En hilseform, der også var meget benyttet, især i forbindelse med respekt-aspektet i hilsnen, var at tage hat eller hue af og stå med den i hånden. Overmænd blev ikke hilst med håndtryk, men med at man blottede hovedet for at markere det respektfulde og underordnede forhold.

Efter at håndtrykket i mange år næsten har været enerådende i Danmark, og det blottede hoved stort set er forsvundet, må det konstateres, at flere hilseformer nu blandes

sammen. Den mest udbredte hilseform er stadig håndtrykket, men nu florerer i udstrakt grad omfavnelsen, det såkaldte "knus" eller "kram", også anvendt over for personer, som ikke behøver specielt at være nærtstående. Denne udvikling gør hilseformerne i Danmark noget ubestemmelig, idet man føler sig usikker med hensyn til, hvilken form der i den konkrete situation eller relation bør anvendes. For nogen synes anvendelsen af håndtrykket ligefrem at blive opfattet som en "kølig" hilseform, af andre opfattes knuset til gengæld som "for tæt på" og en unødig indtrængen i intimsfæren. Hvorledes det indbyrdes forhold mellem disse to hilseformer vil udvikle sig, vil blive interessant at følge.

DEN MILITÆRE HILSEN

Inden for de hilseformer, der eksisterer inden for det militære system, er udviklingen foregået mere formelt. Der er tale om en respekt-baseret hilsen, der har en slags ensidig præsentationsfunktion. Kontakt mellem ligemænd er sikkert skabt primært ved, at man har tilkendegivet over for hinanden, at man ikke ønskede at bruge våben – eller var ubevæbnet. Vi ved, at knælen over for overmænd var en del af ridderskabernes ritualer. Vi må også formode, at håndsoprækning har været tegn på, at man ikke ønskede at trække sværdet, vel samtidig med, at man aftog hjelm eller lignende for at understrege det samme.

I 1500-tallet og frem ser det ud til, at aftagning af hatten har vundet indpas i militær sammenhæng. En mere formaliseret benyttelse af den hilseform sker klart i løbet af 1600-tallet, i hvis sidste del store uniformerede hære etableres. Så sent som i Trediveårskrigen 1618-48 havde de militære styrker

ikke uniformer. Uniformer var indtil da først og fremmest benyttet af særlige styrker som f.eks. kongens garde eller livvagter. Man kendte ven fra fjende bl.a. gennem benyttelse af faner og armbind! Gennem uniformeringen blev afstanden mellem officererne og mandskabet mere tydelig, hvad der krævede mere disciplin og respekt, når soldater henvendte sig til eller meldte sig hos officerer.

Inden for udviklingen af den militære hilsen skelner man mellem den hilsen, der skal afgives af en ubevæbnet soldat og en bevæbnet. Når man står med et våben, vil det ikke være praktisk at aftage hatten for at vise overmanden respekt. I stedet "præsenterer" – dvs. fremviser – man sit våben. F.eks. holdes geværet med aftrækkeren udadvendt op foran kroppen, der "præsenteres gevær", vel i virkeligheden også en nåde at markere, at man ikke ønsker at bruge sit våben og ikke har "fingeren på aftrækkeren". For officerens vedkommende præsenterer han *sit* våben, sablen, ved at trække denne ud af skeden, trække den med armen ind til overkroppen, eller sætte den foran sig med spidsen vendt mod jorden.

I midten af 1700-tallet – det kan næppe fastslås præcist – begynder der visse steder i Europa formentlig af praktiske hensyn at ske ændringer i den militære hilseform, hvad angår aftagning af hat, hue eller hjelm, når man henvender sig til en overmand. Et eksempel på dette er fundet i en British Order Book fra 1745. Her hedder det, at "Personellet skal ikke tage hatten af, når de passerer eller ønsker at tale med en officer, men blot føre hånden op til hatten, idet hovedet bøjes (bukkes)".

Fyrre år efter nåede denne skik til Danmark. Den 13. juni 1789 udstedte Generalitets- og Commissariats-Collegiet en

bestemmelse om, at menige og underofficerer – hvad enten de var vagtmæssigt eller kirkeparademæssigt påklædt – for fremsiden skulle "…lægge den flade højre hånd til pullen af hatten eller huen, mens denne ikke tages af…". Den samme hilseform skulle anvendes af officererne.

Denne hilseform fik stigende udbredelse. I den franske hær, der etableredes efter revolutionen i 1789, blev denne form for hilsen også anvendt.

Interessant er det at konstatere, at bestemmelsen om aftagning af huen fik en længere levetid i flåderne. I den danske flådes søkrigsartikler fra 1752 hedder det i § 12, at "Enhver skal, hvor han modtager ordre af den ældre, tage imod samme med blottet hoved", og i § 594 hedder det også, at "Alle officerer skal i almindelighed, den ene efter den anden efter sin charge, vises al ærbødighed, især og af menig mand, underofficerer og gemene, al højagtning, som de skulle og vise det, såvel mod land- som søofficerer, med hovedets blottelse".

Man taler fra dette tidspunkt også om *honnør*, en ærbødighedshilsen, der også indgår i det militære ceremoniel. Det er en æresbevisning, men ikke en hilseform. Det gælder f.eks., når der ifølge reglementet af 1752 ved besøg af en viceadmiral afgives skud og røres trommer samtidig med, at vagten præsenterer gevær.

Først i 1810 gik flåden over til ikke længere at tage hatten af, når man henvendte sig til officerer. Den 8. april 1810 blev der fra Admiralitets- og Commissariats-Collegiet udstedt ordre om, at søofficerer og søkadetter skulle hilse ved at lægge hånden til hatten uden at aftage denne.

Dermed var den militære hilsen, som vi kender den i dag, blevet indført i såvel hær som flåde.

I de fleste lande er der forskel på den måde, de forskellige militære værn afgiver honnør, dvs. den militære hilsen. Dette gælder også Danmark, hvor hæren og flyvevåbnets hilseform er anderledes en søværnets.

Den militære hilsen er selv i vore dage reguleret i detaljer. Der skelnes meget tydeligt mellem bestemmelserne for, om hilsen bliver udført ubevæbnet eller bevæbnet, underforstået i militært antræk. Uden at være i militært antræk er der også hilsepligt over for overordnede. Ved denne lejlighed udføres hilsnen – og respektvisningen – ved at rette sig op og se på den pågældende, der hilses på.

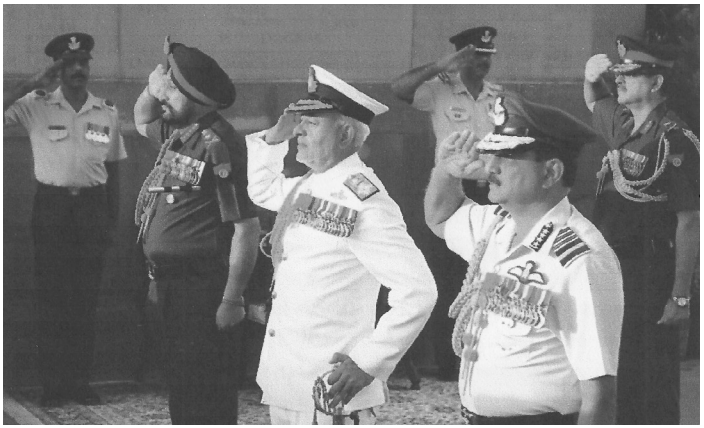
Det hedder f.eks. for den, der er i uniform, men som er ubevæbnet, at

"Den militære hilsen skal udføres med god holdning, idet der ses frit på den, der hilses. En hilsen skal altid påbegyndes så tidligt, at besvarelse kan nås inden passage. Hilsenen ophører, så snart den er besvaret eller efter 2-3 sekunders forløb … Står efterstående stille, og foranstående går forbi, gør den efterstående fornøden plads, indtager retstilling og aflægger den militære hilsen. Er efterstående i bevægelse, aflægges den militære hilsen i almindelig gang (løbende overgår til gang), idet der gives fornøden plads… Under passage bagfra påbegyndes den militære hilsen, når efterstående er på højde med den, der skal hilses…".

Der findes endvidere opstillet såkaldte Honnørtabeller, hvoraf det fremgår, at der i dag stadig findes situationer, hvor hue eller kasket skal aftages i stedet for, at der gøres hilsen med hånden til den pågældende hovedbeklædningsgenstand. F.eks. i forbindelse med afgivelse af honnør for forbipasserende ligtog. Tabellerne viser også, at ved kransenedlægninger foretager hæren og flyvevåbnet den traditionelle

Som det fremgår af disse to tegninger, er der forskel på, hvordan hæren/flyvevåbnet og søværnet aflægger den militære hilsen.

Som det fremgår af dette foto, gør The Royal Navy, The British Army og The Royal Air Force forskellig honnør.

'håndhonnør', mens søværnets personel aftager hovedbeklædningen.

I bøger og på internettet vil man i øvrigt støde på adskillige teorier om, hvordan traditionen med at føre hånden til hatten (også betegnet 'the hand salute'), i stedet for at tage

denne af, er opstået. Sikkert er det, at selve måden og den endelige stilling af hånden har udviklet sig meget forskelligt. Dette gælder også bestemmelserne omkring, hvornår der må gøres militær hilsen. Alt sammen udviklet af traditioner, der har deres udgangspunkt i ældre bestemmelser. Det drejer sig f.eks. om, hvorvidt man må gøre honnør uden hat eller kasket på. Det er tilladt i nogle lande, men f.eks. ikke i det danske forsvar.

Den militære hilsen er således en del af de anvendte hilseformer, men er set i forhold til de almindelige hilseformer mere en blanding af hilsen og respektvisning. Den formelle ramme, som den militære hilsen anvendes under, vil naturligvis gøre, at denne ændrer sig meget langsommere, end måske tilfældet vil blive for de øvrige hilseformer.

HANS CHRISTIAN BJERG F. 1944. MILITÆRHISTORIKER. CAND. MAG. 1971. CHEF FOR FORSVARETS ARKIVER 1981–2002. LÆRER VED SØVÆRNETS OFFICERSSKOLE 1975–2015. ORLOGSHISTORIKER OG SØVÆRNETS HISTORISKE KONSULENT. REDAKTØR AF TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN SIDEN 2002. OMFATTENDE FORFATTERVIRKSOMHED.

GITTE HØRNING

MODERNE HILSEKULTUR
– ET OMRÅDE UDEN KONSENSUS

Det er ikke min ambition at give en objektiv og tilbundsgående redegørelse for danske hilseformer til alle tider; dette ville forudsætte en sagkundskab, som jeg ikke er i besiddelse af. Jeg vil blot reflektere over den kulturelle udvikling inden for hilseformer, som jeg selv har været i berøring med, men min subjektive horisont tager faktisk sit udgangspunkt omkring 150 år tilbage i tid.

A Æ FRÆ OHNING, GU'BEJRET

Som opvokset i den lille by Auning på Djursland er man udstyret med et iboende handicap i henseende til det selvværd, der er fundamentet for en frimodig tilgang til omverdenen. Byen har et overleveret mundheld, der går tilbage til 1800-tallet, et mundheld, der udgøres af Auning-bondens måde at præsentere sig på: "A æ fræ Ohning, Gu'bejret". Denne hilsen er blottet for stolt selvbevidsthed. Med den

afsluttende konjunktiv, Gud bedre det, anråber man direkte de højere magter om bistand i forhold til det ugunstige vilkår at være født i Auning.

Ud over at denne hilsen er udtryk for djurslandsk dialekt, så er der også tale om en formulering, der karakteriserer en lavsocial klasse. 1800-tallets indbyggere i Auning var lige så fattige som den magre sandjord, de beboede, og det er denne status, der slår igennem i mundheldet. Til trods for de generelt trange kår var beboerne angiveligt et sangvinsk folkefærd, der gerne rystede bekymringerne af sig ved selv den mindste bedring af forholdene. Når Auning-bonden om efteråret kørte nogle enkelte tønder rug til Randers, følte han sig som en ren velhaver, hvilket slog igennem som en forfinelse af hans sprog: "Se, a æ fræ Auning, vil I kjøw sæd-row?" Ved forårstide var det sløjere med bondens humør, for hans eneste salgsprodukt på denne årstid var aske fra trækulsbrændingen: "A æ såmænd fræ Ohning – vil I kjøw en pot træåhsk", hed det nu. Forarbejdet med et ludmiddel kunne asken anvendes som en erstatning for sæbe, og som sådan solgtes den til andre fattige i Randers.

Vi noterer os, at ingen af de citerede hilsener indbefatter en præsentation af afsenderen som individ: "Go'daw, a æ Peder Svendsen fræ Ohning" eksempelvis. At man i 1800-tallet endnu ikke var trådt i karakter som individ med særskilt egennavn, men blot fremstod som en anonym bestanddel af fællesmængden almuen – dette er ikke overraskende. Hundrede år senere – i 1960'erne – har Auning udviklet sig fra et bondesamfund til en arbejderby, hvor beboerne har lagt den gamle udtale af ordene "a æ fræ Ohning" bag sig. Men den nedskrivning af individet, der ligger implicit i byens gamle

mundheld, fungerer ikke desto mindre stadig som en slags social kontrol i forhold til livet i den lille stationsby. Og hvis et ungt menneske søger intellektuel luft under vingerne i form af først en studentereksamen fra Randers og siden en universitetsuddannelse fra Aarhus, ja, så skal vedkommende træde ret så varsomt tilbage i sin hjemby for ikke at blive stemplet som renegat. Det unge menneske må decideret nedtone sin egen individualistiske frigørelse, for i Auning opfattes sentensen 'ved jorden at blive, det tjener os bedst' som en indiskutabel sandhed. Man bør derfor fortsat dække sig ind under den anonymiserende præsentation: "Jeg er fra Auning". Også selv om det afsluttende "Gud bedre det" indimellem kan antage karakter af en besværgelse.

SIG NU PÆNT GODDAG

Så skifter vi radikalt fokus, idet scenen henlægges til 1920'ernes København, hvor vi skal have et indblik i borgerlig dannelse, sådan som den udfoldede sig i forhold til Godfred Hartmann (1913-2001), der blev født ind i en slægt af kunstnere og musikere; han er således oldebarn af komponisten J.P.E. Hartmann. Godfred Hartmanns egen far var dog overlæge, og familien boede i en herskabslejlighed i Dronningens Tværgade, hvorom han fremhæver det faktum, at den såkaldte fordelingsgang var hele 32 meter lang. Dette svarer til højden af Rundetaarn, og i denne imponerende korridor blev der både cyklet og løbet på rulleskøjter, når forældrene var ude.

Skønt Hartmanns mor var af "radikal afstamning" og dermed havde et vist frisind, lagde hun vægt på at indpode pli i drengen, og et af formålene med spadsereturene i byen hånd i hånd med moderen var en kontinuerlig kultiveringsproces:

> Dybt nede i hoftehøjde kunne jeg høre hende fortælle om det, som hun allerede fra min barndom ville lægge mig på sinde. Hun hilste venligt på alle de herrer, der svang hatten for hende. Kun var jeg ikke så meget for, at hun pludselig standsede op og begav sig i snak, for så henvendte den fremmede også et par forekommende ord til mig, som de formentlig var ganske ligeglade med. Ikke underligt at jeg kun modvilligt besvarede dem. At det har mishaget min mor kan der ikke være tvivl om, for hun "telegraferede" med et let tryk i hånden ned til mig. Jeg ved godt, hvad det betød. Jeg havde værsgo at vise mig fra den bedste side, og jo mere hun "morsede", des mere indesluttet blev jeg, indtil man til min uhyre lettelse til sidst opgav enhver kontakt med mig.[1]

Mit indblik i Godfred Hartmanns liv og levned skyldes hans selvbiografi, hvis første bind bærer titlen *Sig nu pænt goddag*. – En opfordring, der ganske givet hyppigt er blevet gentaget under spadsereture à la den beskrevne i ovenstående citat. Ritualet at sige pænt goddag indebar, at drengen strøg hatten af hovedet, holdt en kort øjenkontakt med den voksne, smilede, rakte hånden høfligt frem og bukkede, alt imens han sagde goddag. Eventuelt blev der spurgt ind til hans navn, men ellers var videre deltagelse i samtalen kun ønskelig, hvis der direkte blev rettet henvendelse til barnet. Som citatet viser, var kommunikation imidlertid ikke unge Hartmanns stærke side, han var i det hele taget en langsom starter i boglig henseende, især var han en katastrofe i forhold til talfag.

Hartmann havde, fra han var spæd, været indskrevet på

1 Godfred Hartmann: *Sig nu pænt goddag,* s. 16.

Krebs' Skole, for at forældrene kunne sikre sig det rette afsæt for en senere akademisk løbebane. Men den påtænkte vej via Metropolitanskolen til universitetet kom til at slå et par afgørende sving, idet drengen hele to gange blev omgænger i underskolen. Han kvalificerede sig derfor ikke til oprykning i mellemskole og gymnasium på den lærde Metropolitanskole; det lykkedes ham i stedet at få en hæderlig studentereksamen fra Øster Søgades Gymnasium, hvorefter fulgte en uddannelse i forlagsbranchen samt en senere karriere som forfatter.

I underskoleårene lød det imidlertid hyppigt mellem forældrene: "Hvad skal der dog blive af drengen?" Forældrene søgte ikke negativt at pace ham frem, men fremstår ud fra selvbiografen som kærligt understøttende og positivt stimulerende. Måske netop derfor har det givet været en belastning for Hartmann ikke at kunne leve op til deres forventninger. Han fik dermed et besværligt startvilkår i livet, der var stik modsat vilkårene for det tidligere beskrevne mønsterbryderbarn fra Auning, men et startvilkår, der ikke nødvendigvis var lettere at tackle.

PÆNT GODDAG

Jeg springer herefter op til nutiden, hvor jeg vil inddrage den hændelse, at en hvidkitlet person modtager min mand og mig med udtrykket 'pænt goddag', da vi træder ind i et samtalerum på hospitalet. Emnet er alvorlig sygdom, og jeg er interesseret i at kende den hvidkitledes navn og funktion i forhold til et efterfølgende behandlingsforløb. I stedet for blot at returnere hans pæne goddag, hilser jeg derfor lidt demonstrativt med et neutralt goddag, hvorefter jeg præsenterer mig ved navn og redegør for min tilknytning til patienten.

Efter min opfattelse er 'pænt goddag' sociolekt. – Nærmere bestemt et udtryk, der florerer blandt sprogbrugere uden stor teoretisk skoling, men med et vågent øre for at annamme, hvad der aktuelt betragtes som smarte vendinger, ofte introduceret via film, tv eller reklamer. Udtrykket 'pænt goddag' fik netop stor udbredelse via en medieproduktion, nemlig DR's børneudsendelse Kaj og Andrea. Det er dog fundamentalt set en aflægger af det ældre udtryk 'Sig nu pænt goddag', hvis funktion i Godfred Hartmanns og andre pæne borgerbørns socialisering jeg netop har redegjort for. Men fra og med de oprørske 1960'ere blev der blandt mange andre ting vendt op og ned på konventionerne for god opførsel, idet man nu opprioriterede fri personlig udfoldelse, mens formel høflighed betragtedes som en spændetrøje, man burde befri sig for. Man misforstod bevidst det tidligere forældredogme, idet man i ironisk øjemed redigerede lidt på citationstegnene i spørgsmålet: kan du sige "pænt goddag"? Hvorefter det vittige barn sagde: "pænt goddag", stærkt influeret af den kække papegøje Andrea, der trådte ind på tv-scenen i starthalvfjerdserne, og hvis standardhilsen det blev. 'Pænt goddag' er altså indgået i såvel implementeringen af borgerlig dannelse i 1900-tallets første halvdel som i distanceringen fra samme dannelsesideal i 1900-tallets sidste halvdel. Men i hvilken funktion bruges udtrykket nu, hvor det synes at have fået en revival?

Rapperen og forfatteren Jacob Skyggebjerg konstaterer i en kommentar i Politiken i 2014, at udtrykket er hyppigt brugt, hvorefter han gør sig til talsmand for, at første led i hilsenen, altså 'pænt', har samme funktion som en smiley på de sociale

medier eller i anden hurtig kommunikation. Smileys bruges som bekendt til at markere en stemning og kan på den måde være med til at bløde en sætning op, hvis man er lidt usikker på, om indholdet vil blive afkodet i den ånd, hvori det er afsendt. I det aktuelle tilfælde fungerer 'pænt' som en verbal smiley, der skal anslå en lidt forsoren tone.

Jeg inddrager Skyggebjerg, fordi jeg synes, han har en god pointe med sin smiley-tolkning, men i et større perspektiv er han ikke noget sandhedsvidne. Han skriver nemlig andetsteds i artiklen: "Jeg tror ikke, nogen sagde pænt goddag for bare 20 år siden. Hvor er det opstået? En eller anden idiot har fundet på at sige det en dag til en kammerat […]". Skyggebjerg har altså ingen som helst bevidsthed om den dobbelte kulturelle kontekst, som 'pænt goddag' er rundet af.

I denne henseende deler han sandsynligvis vilkår med de fleste af nutidens sprogbrugere. En artikel af forfatteren og journalisten Gerd Laugesen i Jyllands-Posten munder ud i en guide om hilseformer, hvor det konstateres, at udtrykket 'pænt goddag' bruges distancerende i forhold til specifikt håndtrykket som hilseform. Håndtrykket opleves af nogle unge som konventionelt og stift, samtidig med at de alligevel ikke helt kan frigøre sig fra det. Trods deres håndskyhed stikker de altså hånden frem, alt imens de selvironisk forsøger at tage luften ud af gestikken ved at garnere deres goddag med et 'pænt'.

I min egen færden er jeg flere gange stødt på 'pænt goddag' inden for hospitaler og andre institutioner, hvor intentionen givet er at få klienten til at slappe af. Men på mig virker det nu ikke afslappende at blive talt ned til. I en situation som den beskrevne i indledningen til nærværende afsnit,

hvor 'pænt goddag' var åbningen på en samtale om alvorlige sygdomsperspektiver, synes jeg, at valget af hilsen var udtryk for malplaceret jovialitet. Et fejlvalg, der sådan set kun kunne være blevet overtrumfet, hvis lægen yderligere havde rundet samtalen af med at sige: "Pænt farvel – og hav en fortsat god dag!" Dette gjorde han dog ikke.

HE-E-EJ, HVA' SÅ DÉR!

I det sidste halve århundrede har den gangbare hilsen været 'hej' i hele Danmark. Måske lige med undtagelse af Sønderjylland, der jo siden starten af 1900-tallet har benyttet 'mojn' som en unika-hilsen, der kunne erstatte samtlige gamle hilseformer.

Den Store Danske anfører, at 'hej' faktisk har været undervejs siden 1930'erne efter engelsk og svensk mønster, men fra start kun brugt som et udråbsord à la 'halløj'. Ungdomsoprøret i 1960'erne blev den fødselshjælper, der gav 'hej' gennemslagskraft til at blive den altdominerende uformelle danske hilsen. Ungdomsoprørerne betragtede de gamle høflighedsformer som opstyltede og falske; derfor var nedbrydningen af dem en af forudsætningerne for, at mennesker ville kunne møde hinanden som autentiske, frie individer, hvor alle var ligemænd.

Kulturforskeren Johannes Nørregaard Frandsen giver følgende korte beskrivelse af før og nu i forhold til revolutioneringen af hilseformerne:

> Hilseformerne goddag og farvel henholdsvis åbner og lukker en situation og rummer det højtidelige ønske: Jeg

ønsker dig en god dag! Eller: Far vel på rejsen! Goddag og farvel er formelle og rummer dermed distance.

På den måde er goddag og farvel begreber, der rummer ritualitet, og som derfor afspejler et samfund med omgangsformer, mens hej tilhører en tid, hvor det fleksible, det formløse og uforudsigelige er koden, for det morsomme ved hilseformen hej er, at man ikke ved, om den anden er ved at gå eller ved at komme. Hej udtrykker begge dele og holder dermed situationen åben.[2]

Det sidste er dog en sandhed med modifikationer, for i afskedssituationen anvendes som regel dobbeltformen 'hej hej' – uvist af hvilken grund. Et andet afslappet afskedsudtryk i 1960'erne og 1970'erne var 'farveller'; dette har dog gudskelov ikke overlevet den naturlov, at slang hurtigt forældes.

En åbningshilsen, når en århusianer mødte en bekendt i midtbyen i 1970'erne, var: "Nå, hva' så?", hvortil modparten svarede "Hva' så hva'?" eller "Ja, hva' så?". Dette replikskifte, der er udtryk for retorik på højt niveau, er ofte blevet parodieret i eksempelvis Politiken, når avisen har lavet århusianer-*bashing*. Til ære for denne artikel tjekkede jeg op på udtrykket og fandt til min store overraskelse, at det har overlevet i ungdommelige fora på nettet. På heste-nettet.dk fandt jeg således en tråd med hele 32 indlæg, hvor teenagere diskuterede, hvad man kunne svare på åbningshilsenen "Hva' så?". I forhold til mine egne 1970'er-erfaringer var det eneste nye: "He-e-ej, hva' så dér!", hvor betoningen af "dér" åbenbart er vigtig. Igen: uvist af hvilken grund.

2 Johannes Nørregaard Frandsen: *Fra hej til håndtryk*, Kristeligt Dagblad.

Det forekommer, at 'hej' ledsages af et vagt markeret vink med armen, men som udgangspunkt er der ikke nogen interaktion mellem kroppene, når to personer hilser med et 'hej'. Interaktion for alle pengene blev der imidlertid tale om, da den internationale måde at hilse på, krammet, oversvømmede Danmarks grænser fra 1970'erne og frem. Velstandsstigning og lavprisflyruter gav danskerne råd til udlandsrejser, men den inspiration med hensyn til bl.a. hilseformer, som de bragte med sig hjem, divergerede meget, afhængigt af om den besøgte destination lå i Frankrig, USA eller Østeuropa.

Man kunne derfor med god ret efterspørge et krammekodeks: Kan man være sikker på, at et kram altid går venstre om, sådan at man ikke i startforvirringen risikerer at skulle gnubbe næse med modparten? Hvor placerer man kindkysset – i luften eller rent faktisk på kinden? Hvis på kinden, er det så højre, venstre eller begge? Med andre ord: hvor mange gange kysses der?

Den almindelige dansker gik dog ikke ind i krammeriets koreografi på et sådant detailplan – vedkommende krammede bare løs, fornøjet over at være blevet sat fri i forhold til det stive håndtryk.

En af Danmarks rigeste kvinder, Erna Hamilton, havde hele sit liv færdedes på de bonede gulve, så hun var opvokset med fænomenet kindkys. Da der gik inflation i det folkelige kram, fik også Hamilton det at føle, når hun eksempelvis gav en reception i forbindelse med uddeling af legater fra sine fondsmidler, og hun oplevede det som yderst intimiderende. I tv-dokumentaren *Grevinden på tredje* fra 1996 siger den nu

afdøde Hamilton: "Mennesker, jeg ikke kender, kommer og gnaver mig i ansigtet. Jeg kan ikke ha' det!"

På det mandlige køns vegne kommenterer journalisten og forfatteren Bjørn Bredal det akavede i den pånødede intimitet, som ligger i krammeriet:

> Når f.eks. mænd møder mænd, som vi kender bare en anelse bedre end rene forretningsforbindelser, så skal vi helst stå og dunke hinanden i ryggen på en måde, som jeg endnu ikke har knækket koden for. Og det er også blevet god tone med kindkys à la Gorbatjov møder Honecker, eller store krammere i stil med dem, man giver sine babyer om morgenen. Principielt fint med mig, og jeg forsøger at hænge på. Men jeg føler mig lidt som en hund i et spil kegler. Hvad er reglerne?[3]

Det første goddag til et fremmed menneske er et håndtryk. Det er en grundregel i den vestlige verden. Men med hensyn til, hvad der følger efter, var forvirringen total i de år, hvor den borgerlige dannelse gradvist blev sat ud af kraft. Som modvægt til opløsningen stiftede forlæggeren Niels Nørgaard i 1998 Dansk Håndtryksforening. Han havde børn i skolealderen, og det generede ham, at når man en enkelt gang havde hilst på nogen til et forældremøde, så mødte de én med et kram til det næste møde. I stedet for at udveksle et gammeldags håndtryk med god øjenkontakt med disse relativt nye bekendte, skulle man altså nu stå og gnide skægstubbe med mænd, som man ikke havde andet til fælles med, end at de også var fædre.

3 Bjørn Bredal: *Pænt goddag,* Politiken.

> Det var en intimitetsbarriere, der blev overskredet. Jeg kendte ikke de mennesker, og det fik mig til at tænke over, at hvis man bruger krammet for tidligt, så mister det sin betydning som en særlig hilsen, der ligger et andet sted i hilsehierarkiet end håndtrykket. Og hvad skal man så gøre, når man bliver rigtig tætte? Slikke hinanden i øret?[4]

På dette sted i fremstillingen er det vist på sin plads også at lægge øre til en begejstret udøver af krammeriet, nemlig redaktøren af Kforum.dk, Timme Bisgaard Munk. På Munks kommunikationsforum bringer han et humørfyldt indlæg om mange forskellige 'lejlighedskram' à la eksempelvis bjørnekrammet, der er "forbeholdt børn, frigivne gidsler, forsvundne forældre, hjemvendte soldater fra Helman-provinsen og epokegørende fodboldsejre". De mange underarter af lejlighedsbestemte kram, som Munk beskriver, ligger uden for nærværende artikels emne, men det er alligevel relevant at inddrage Munk, idet han også opererer med en slags manual for det helt almindelige hilsekram.

Et sådant er i spil, når man møder svigermor, kollegaer eller konens veninde, og her er afstand en vigtig faktor. Der stiles nemlig mod et aseksuelt, rituelt kram med minimal kropsberøring, hvilket opnås ved, at man bøjer sig let fremad, så muligheden for kropskontakt begrænses til ansigt, hænder og overkrop.

Af eviggyldige regler nævner Munk, at et kram aldrig må vare mere end tre sekunder, og at det i øvrigt skal forløbe,

---

4 Niels Nørgaard citeres for dette i Gudrun Marie Schmidt & Lotte Thorsen: *Hvordan skal vi egentlig hilse på hinanden?* Politiken.

uden at der hviskes eller i øvrigt kommunikeres mellem de krammende. Om armene kan det ikke nok understreges, at de for det første ikke må markere sig for hårdt mod modpartens krop og for det andet helst ikke må berøre noget syd for skulderbladene. At placere hænderne omkring modpartens talje, hvor de eventuelt kan komme i uønsket nærkontakt med deller, er en dødssynd. Og husk så for Guds skyld *aldrig* at kramme en kvinde på toilettet!

Timme Bisgaard Munk konstaterer andetsteds, at når mænd krammer mænd, er reglen tre hurtige klap på ryggen. Bjørn Bredal og andre voksne med en lidt kejtet attitude i forhold til kropsliggørelsen af hilseformerne være hermed serviceret i henseende til de efterspurgte regler.

Afslutningsvis blot den tillægsbemærkning, at de unge ud over kram betjener sig af et bredt register af håndklask, inspireret af amerikansk hiphop-kultur. Vi kender alle *high five,* hvor to personer i tilfredshed med noget slår deres åbne håndflader mod hinanden. Lidt mindre velkendt er knytnævehilsenen, der kan være en måde at udtrykke respekt på. Denne gives ved, at to personer begge knytter en hånd og slår de knyttede næver let sammen. Jeg modtog min første af slagsen i 2010, da en elev efter at have fået sin karakter ved mundtlig eksamen gerne ville sige tak for sine år på gymnasiet. I forvejen havde jeg gjort det klart for klassen, at det var den enkelte elevs frie valg, om vedkommende ville præsentere sig med håndtryk over for censor, men at jeg for min part var for optaget af mine pligter som eksaminator til at have tid til udveksling af gensidigt klamme håndtryk med dem. Dette blev af Emil originalt omgået i og med den lidt overraskende knytnævehilsen.

At et håndtryk faktisk er direkte upassende i eksamenssituationen, har jeg lært af etiketteekspert Sanne Udsen i forbindelse med min research til denne artikel. Udsen pointerer, at når man giver hånd, signalerer man, at man er ligeværdige partnere. Men dette er man jo netop ikke i eksamenssituationen, hvor censor er en slags dommer i forhold til eksaminanden, så derfor er et håndtryk mellem disse to parter akavet.

At række hånden frem, samtidig med at man gør en imødekommende bevægelse med hovedet, dette var oprindelig for at vise, at man ikke var bevæbnet, men kom med 'bare' hænder og var åben og modtagelig i forhold til modparten.

Håndtrykket har siden oldtiden været brugt i forbindelse med indgåelse af væddemål, afslutning af handler, besegling af aftaler og bekræftelse af alliancer så som ægteskabet, jævnfør at bryllupsritualet også inkluderer et "så giv hinanden hånd derpå". Lederen af Dansk Folkemindesamling, Else Marie Kofod, mener, at håndtrykket udtrykker det mest grundlæggende i de menneskelige relationer: Man giver noget, man tager noget og får accept tilbage, hvilket jo er omdrejningspunktet i alle sociale relationer.

Også i nyere historisk tid er håndtrykket knyttet til ære og troværdighed, en gestus, der bekræfter en forbindelse. Selv hvis forretningspartnere endnu ikke har opnået en aftale, giver man hånd, hvis man har haft et fornuftigt møde, hvilket markerer, at man trods alt ikke "slår hånden af hinanden".

Blandt politikere kan man iagttage en variant af håndtrykket, som rykker lidt ved det grundvilkår, at det er en hilsen mellem

ligeværdige partnere. Vi har ofte set det: to politikere trykker hinandens højre hånd, ja, de ryster faktisk langvarigt hinandens hænder til ære for pressefotograferne. Men udover det gensidige greb om højrehænderne rækker den ene med sin venstre hånd ud efter den andens albue, som han giver et imødekommende, men også lettere patroniserende klap. Præsident Obama er storforbruger af denne gestik, der signalerer hans politiske status som alfahan på verdensplan. Ved et europæisk topmøde kan rangordenen imidlertid være lidt mere diffus, og så er det morsomt at se de involverede politikere duellere om retten til at levere førerhundens karakteristiske venstrehåndsklap til modparten. I en gammel socialdemokratisk højborg som Danmark er det stadig ikke *comme il faut* åbenlyst at demonstrere rangorden, så det er mit indtryk, at danske politikere er tilbageholdende med den beskrevne manøvre, der tendentielt gør hilsenen asymmetrisk – til en sag mellem ulige partnere.

Håndtrykket kombineret med hilseformen 'goddag' blev først almindelig i Danmark midt i 1800-tallet og holdt skansen som den mest udbredte hilsen i godt hundrede år, indtil den som beskrevet blev udmanøvreret af 'hej'. På tværs af det interregnum, som 'hej' har repræsenteret, opfattes en fremstrakt hånd, der ikke bliver taget, fortsat som en meget voldsom fornærmelse. I vores kultur udtrykker det direkte foragt for den person, der forgæves rækker hånden frem. Min brug af ordet "interregnum" indikerer den opfattelse, at det afslappede 'hej' til en vis grad er ved at vige pladsen til fordel for genkomsten af det mere formelle håndtryk. Det er en opfattelse, der deles af mange af skribenterne på min kildeliste.

En del af dem langer ud efter den traditionelle *prygelknabe,* 68'erne, der var medvirkende til den borgerlige dannelses

fald, uden at de kom frem til en valid erstatning for eksempelvis goddag og farvel. Resultatet blev et vilkårligt miskmask af subjektive udspil, som via den frie opdragelse blev formidlet videre til 68'ernes børn. Og det er præcis pga. dette nedarvede ragnarok, at næste generation på eget initiativ søger nogle sociale færdselsregler og herunder genopdager den gamle hilseform håndtrykket. Det bliver så deres oprør. Men da håndtrykket ikke er indpodet i disse unge som en tvangspræget handling, der udløses pr. automatik, så tages det kun i anvendelse, når de rent faktisk ønsker at vise respekt over for nogen. Der ligger altså mere bevidsthed bag brugen af håndtrykket nu end i gamle dage.

Danske unge kan i øvrigt også være influeret af indvandrerdrenge, som indbyrdes bruger håndtrykket på en voksen, men afslappet måde, der muligvis inspirerer til efterfølgelse.

50 ÅR I VADESTEDET

Det var 1960'ernes tvangfrihed, der bragte den borgerlige dannelse og dens formelle omgangsformer til fald. Siden har vi levet med et hilseformernes anarki, der på skift har været forfriskende og lettere pinligt. Et ophold af hele 50 års varighed i vadestedet mellem gamle ritualer og et nyt fælles adfærdskodeks er dog under alle omstændigheder længe, så en harmonisering af hilseformerne ville være velkommen. Men vi er hinsides den tidsalder, hvor vi civiliserer os selv efter fælles, overleverede retningslinjer; nu udfolder vi os selv i henhold til hver sin natur. Og når det forholder sig sådan, at dét at skulle give et håndtryk får nogen til at træde sig selv forlegent over tæerne, mens andres hilsener er så kropslige, at de bramfrit overskrider deres modparts intimitetszone, ja,

så er en ny national konsensus om, hvad der er den værdige, voksne måde at hilse på, nok en utopi.

KILDER

Johansen, Ejnar Thuesen (1992): *Ohning gu'bejr'et*. ET-forlaget.

Hartmann, Godfred (1974): *Sig nu pænt goddag*. Gyldendal.

Davidsen-Nielsen, Niels (2013): *Pænt goddag*. Kristeligt Dagblad, 18. januar 2013.

Skyggebjerg, Jacob (2014): *Indtryk af udtryk: Pænt goddag*. Politiken, 10. oktober 2014.

Laugesen, Gerd (2006): *Eksistens: Sig pænt goddag*. Jyllands-Posten, 24. september 2006.

Frandsen, Johannes Nørregaard (2006): *Fra hej til håndtryk*. Kristeligt Dagblad, 28. april 2006.

Unges chat om hilsenen "Hva' så?" (2008): http://www.heste-nettet.dk/forum/18/945471/945471/.

Thorsen, Dorte J. (2014): *Din hilsen afslører dig,* http://www.oestrogen.dk/Selvudvikling/Om-dig/2013/august/din-hilsen-afsloerer-dig.aspx#.VNNDsU10yM8.

Aarup, Lene Rudbaek (2008): *Pænt goddag,* http://www.fyens.dk/Fritid/Paent-goddag/artikel/1009346.

Bredal, Bjørn (2006): *Pænt goddag*. Politiken, 15. april 2006.

Hardis, Arne (2012): *Angrebet på armslængdeprincippet*. Weekendavisen, 10. februar 2012.

Munk, Timme Bisgaard (2013): *Kæmpe krammer fra mig,* http://www.kommunikationsforum.dk/artikler/krammeren-er-ved-at-afloese-haandtrykket

Yde, Katrine Hornstrup (2013): *En ganske særlig hilsen*. Information, 22. juni 2013.

Nielsen, Line Holm (2014): *Vi er en hel del, der er trætte af alt det krammeri*. Berlingske, 8. februar 2014.

Schmidt, Gudrun Marie & Lotte Thorsen (2013): *Hvordan skal vi egentlig hilse på hinanden?* Politiken, 23. juni 2013.

GITTE HØRNING f. 1952. cand. mag. med dansk som hovedfag & moderne og sammenlignende litteraturhistorie som bifag, aarhus universitet, 1981. har arbejdet som gymnasielektor fra 1983 til 2013 og desuden drevet forskellige former for skribentvirksomhed, f. eks. kronikker i politiken og information. udgav i 2014 *DIALOGISKE ANALYSER. LITTERATUR, BILLEDKUNST, FILM OG MUSIK*. bogen gennemgår otte temaer, der bevæger sig på tværs af perioder, stilarter, genrer, medier og nationaliteter. temafællesskabet gør analyserne dialogiske, og idet teksterne bringes til at 'tale med hinanden', åbner de nye sider hos hinanden.

JOHS. NØRREGAARD FRANDSEN

KÆRE EDUARD OG ANDRE TILTALER

FRA H.C. ANDERSEN TIL HEJ

E-DU-ARD

H.C. Andersen havde sine problemer med visse hilse- og tiltaleformer. Andersen blev tidligt i sit liv knyttet til familien og huset Collin, som støttede ham i de første svære år i København. Her fandt han et andet hjem, og han var hele resten af sit liv knyttet nært til familiens medlemmer. Det var justitsråd, senere gehejmekonferensråd Jonas Collin, der så noget særligt i denne proletardreng fra Odense og tog sig af ham. Andersen voksede således op gennem ungdomsårene med den stort set jævnaldrende søn i huset, Edvard Collin. Livet igennem var de på adskillige måder nært knyttede til hinanden, næsten som brødre, og Andersen kaldte da også Edvard for sin "hjertebroder". Det var ligeledes Edvard, der, da Andersen funklede som en feteret og kendt forfatter, tog sig af hans manuskripter, besørgede Andersens digte og prosa i trykken, ligesom det var Edvard, som varetog aftaler om royalties og den slags.

Man må opfatte de to som hinanden særdeles nært stående. De opfattede hinanden som venner og som sagt – næsten – som brødre. Men også kun næsten! For Edvard insisterede på at holde en formal afstand ved aldrig at tillade Andersen den frihed at tiltale Edvard med et "du". Edvard Collin markerede gang på gang over for Andersen, at de jo ikke kom af samme blod og dermed ikke var af samme stand. Andersen var og blev et proletarbarn fra Odense, mens han, Edvard, dog var af højeste borgerklasse og embedsstand i kongens København. Skønt Edvard så at sige sad på første parket og så, hvordan Andersen blev feteret og berømmet og bekranset af næsten alt fra kronede hoveder over fyrster og kunstnere til folkemængder i det meste af Europa, så fandt Edvard ikke lejlighed til at slække på den formalitet, at tiltaleformen var "De". I hvert fald fra Andersens side.

De to, H.C. Andersen og Edvard Collin, brevvekslede ivrigt og meget gennem livet. H.C. Andersen skrev om private ting, oplevelser med videre, og de skrev sammen om den lange række af praktiske og økonomiske forhold, som forfatterskabet kaldte på i forbindelse med udgivelser, royalties, trykning med videre. I disse breve og i andre skrifter til Edvard kan man følge, hvordan Andersen nu og da går til angreb på Edvard for at aftvinge ham en "dus-form". Det antager undertiden kostelige former. I et vers, der rettes til Edvard og tjener som dedikation i hefteudgaven af "Aarets tolv Maaneder", dateret 15. december 1832, skriver H.C. Andersen:

> Vort Venskab, Eduard, er selv Poesie
> Med Formen,- og dog sandt Gehalt deri.
> Vi kjende dybt hinandens Sjæl og Tanker,

Vi dele vil hinandens Lyst og Vee,
Og Hjertet trofast imod Hjertet banker,
Mens Læberne udsige Formens "De".
For Poesien i vort Jordelivs Nu,
Vi takke hist med – Broderkys og Du.

Den hengivneste af Vennerne den
15. december 1832

Den på det her tidspunkt 27-årige Hr. Digter Andersen, som han ofte kaldte sig, snor sig i sproget og poesien for at overbevise sin ven om, at venskabets dybde burde udløse et "Du". Ja, siger Andersen, måske skal læberne fastholde det formelle "De", men i poesien og i den evighed, der vil følge jordelivets formelle væren, der er vi dog brødre og dus. Skønt Andersen påkalder de højeste dyder og forbindelser, så var Edvard ubøjelig på dette punkt. Borgerklassens og den højere embedsstands søn kan ikke dusses af en vaskekones søn fra provinsen.

I et brev af 20. november 1834, som Andersen skriver til Edvard efter at være vendt hjem til København efter sin anden store udenlandsrejse, der blandt andet gik til Napoli, Vesuv, Amalfi-kysten og Capri i Italien, beder Andersen Edvard Collin om at ordne nogle formelle ting vedrørende forlaget Reitzels afregninger til ham. Han fortæller derefter et par træk fra Napoli, og så åbner han sine brødrelængsler mod Edvard:

Troe nu slet ikke, det er den gamle Følsomhed, nei, det er, som min neapolitanske Signora siger, at Hjertet længes

efter noget udenfor, og saa har jeg en idealsk Eduard, en meget elskværdig Ven, ham strækker jeg da Armene imøde, Dem er det slet ikke, De har altfor mange Feil, Skyggesider og Kjældermænd til at jeg kan drømme om Dem. – Vi have da heller ikke talt hjerteligt og fornuftigt sammen en eneste Gang siden jeg kom hjem, (…)

Deres formelle Ven

Det er et brev, som på den mest elegante og sofistikerede måde angriber Edvards tilsyneladende stivsind, når det gælder tiltaleformerne. Andersen deler fiffigt vennen og venskabet op i den eller det, som hjertet og dermed følelserne længes mod, nemlig det inderlige, umiddelbart følsomme venskab, og så det ydre, formelle og stivnede omgangsvenskab. "Dem er det slet ikke", som Andersen skriver, det er derimod den ven, han længes efter at kunne have, hvis formerne ikke bandt så hårdt. Andersen underskriver da også med "Deres formelle Ven". Edvard skal ikke være i tvivl om begæret efter at blive dus.

I et langt brev, dateret Odense den 11. august 1837, beretter Andersen for Edvard om sine oplevelser i Odense, om frøkener på det adelige jomfrukloster, om selskaber hos familien Hanck og hos familien Abrahamsen med ikke mindre end otte slags vine, om sine rejseplaner, om samtidens litterære kritik og meget andet. Andersen er i særlig grad optaget af den berømmelse, han er ved at have opbygget i Tyskland, og han forudsiger om sig selv, at han også vil blive blandt de største i Danmark. Han lovpriser digterkollegerne Henrik Hertz, B.S. Ingemann og Carsten Hauch, som har rost ham,

og som er mere berømte, end han selv er lige nu i Danmark, men det vil Andersen gøre noget ved! Der er dog ting, som piner ham, og det er endnu engang vennens formelle væsen mod ham, der gør ondt:

> Jeg veed jo dog nok at de alle holde af min Personlighed, ja i Hjemmet er jeg dem, som en Broder; en Gang bliver de vel nødt til at erkjende mit Digter værd, som jeg nok veed staaer dybt, i Deres Familie og i enkelte Andres, under Hertzs og Heibergs.

I brevet svinger Andersen sig snart op i høje lovtoner for kollegerne, snart over i en anden tone, hvor han forsikrer Edvard – og sig selv – om, at han er mere end på højde med de nævnte kolleger. Midt i hele diktionen og den pludrende fortælling om møder og mennesker falder Andersen dog flere gange ned i en sørgmodig-bitter konstatering af, at de sociale traditioner og riter hindrer ham i at komme sin ven så nær, som han gerne vil, og det er hinsides et "De". Andersen slutter sit brev med denne hilsen: "Deres meget elskværdige Ven og De's Broder". Det formelle opretholdes, men punkteres samtidig i en ironisk pointe formuleret i De's broder.

Det er i det hele taget i ironien, Andersen tager fat i den formelle og reelle afstand, som klasse- eller standsforskellen sætter. Andersen lever jo i en tid, hvor de sociale former ikke lod sig bryde ned eller udfordre. En gang proletar, altid proletar. I 1800-tallets stive privilegie-baserede samfund var brud på denne orden alt for farlig for den stive, sociale formation, dens opretholdelse og dens lodrette bestående. Edvard bør derfor ikke betragtes som en dum eller kold skid, der

ikke vil komme sin ven og "hjertebroder" i møde. Der er intet, der tyder på, at Edvard var særlig koldsindet eller særlig kynisk, han holdt faktisk meget af Hans Christian, ligesom han hjalp og støttede ham, men som ligemand i det sociale spor så han ham ikke. Edvard var efter alt at dømme ikke en dårlig ven! Men han levede i 1800-tallet og var født ind i et stift hierarki og en stiv hierarkisk tænkning.

Da Andersens berømmelse siden voksede, og han stod på de kunstneriske tinder, feteret og tilbedt af fyrster og andre berømtheder, heller ikke da brød Edvard sin holdning til den formelle afstand, som blev holdt ved stadig at bruge "De-formen" indbyrdes. Tiltaleformen var altså et mærke og en markering af en social form, der partout måtte opretholdes, fordi formerne også opretholdt en samfundsorden og en livsform. H.C. Andersen forstod imidlertid at kringle sig ind i de stive ritualer med sin imponerende ironi og sin underspillende humor. Så i brevene markerer han gang på gang det lille dril, den lille kommentar, som punkterer afstanden mellem de to hjertebrødre. Således skriver Andersen ofte "Edvard" som "E-Du-ard", så får han altså alligevel punkteret og brudt De-formen i denne ironiske gestus.

H.C. Andersen var af fattige kår, et proletarbarn, og det var et livslangt kår. Det vidste han, og det kæmpede han lige så livslangt med. H.C. Andersen var en mønsterbryder, der med alle midler kæmpede sig op i lyset, hvor han inderst inde alligevel aldrig følte sig helt sikker og godt tilrette. Mønsterbryderens evige dilemma er jo, at det, der stræbes så voldsomt efter, social og for eksempel kunstnerisk anerkendelse, kun kan opnås ved at betvinge og fortrænge erfaringer og sider af egen personlighed eller historie, som alligevel altid ligger

latent i personligheden som skyggesider eller stof, som altid er klar til at fortætte sig til dæmoner eller i hvert fald social utilpashed.

1800-tallets borgerlige hilse- og tiltaleformer kan virke groteske og som mærkværdigt ritualiserede i dag med deres stive bestående. De udtrykte og var med til at opretholde en social og kulturel orden, som i dag er svær at genkende og se som andet end tåbelig fortid. I dag er vi jo individuelle og frie, så vore hilse- og tiltaleformer er jo også, åh, så frie. Eller er de? Er vi så frie?

RITUALLØSHEDENS TYRANNI

Det er jo naturligvis vigtigt at kende et lands eller en kulturs hilseformer, når man begiver sig ud i den vide verden. Man skulle jo nødig dumme sig ved at ville gnide næse med den, man møder, når der skulle have været givet et formelt håndtryk med et lille kniks. Eller måske skulle højre hånd føres op til hjertet til hilsen. Måske skal der indledes med et lille foredrag om glæden ved at møde den anden. Det kan godt være indviklet. Det sjove er imidlertid, at hilseriet og hilsnernes form er lige så rodede hos os selv.

I eksemplet med H.C. Andersen ser vi, hvad mange i dag vil trække på skuldrene af, nemlig opretholdte socialt bestemte ritualer. De er i dag i høj grad brudt ned. I hvert fald som ydre former. Hvor man for ikke mange år siden normalt underskrev et brev med formuleringer som "Med de kærligste hilsner" eller "Med kærlig hilsen", så er det, som om en blanding af angst for intimidering og forsøg på ligemageri har skabt et kaos i hilseri og tiltale. I hvert fald er den traditionelle form "Med kærlig hilsen" ikke længere den, der

foretrækkes mellem for eksempel kolleger. Nu skriver man højst "Med venlig hilsen" eller "De bedste hilsner". Man skulle nødig komme for tæt på!

Det er altså en kode, der er forsvundet, nemlig den kode, der godtgjorde, at en hilsen var varmt og kærligt ment. Jeg opfatter venlig og bedste som langt koldere, langt mere formelle, mere afstandsgivende end kærlig hilsen. Det paradoksale er faktisk, at de nye formuleringer som "bedste" eller blot "mange hilsner" eller måske "mvh" er forsøg på at være uformel. Men disse nye former udtrykker vel i grunden lige det modsatte, nemlig noget super-formelt. Det kan godt være, at hilsnerne er "de bedste", men der er nu engang mere varme i kærlige hilsner. De moderne brevhilsner, som jo typisk findes i mails og anden elektronisk post som "mvh", "vh", "bh" eller lignende, rummer altså en slags angst for at bruge ordet "kærlig". Det er da en skam, at vi ikke længere har råd til den varme, det ord rummer, men vi er så bange for at blive beskyldt for intimidering.

Det er altså morsomt, at mens breve, herunder selvfølgelig især mails, nu underskrives med variationer over noget, der i hvert fald ikke er "Kærlige hilsner", så knuser og omfavner folk hinanden som aldrig før. Det er blevet skik at give knus og omfavnelse efter et eller to samvær, mens man samtidig takker for middagsselskabet ved at underskrive med det kærlighedsløse: "Med de bedste hilsner" eller endnu mere sandsynligt: "Mange hilsner!" eller blot "Hej!"

Jeg tror, vi har svært ved at finde ud af gradsforskelle mellem det formelle og det uformelle. Filosoffen og teologen K.E. Løgstrup sagde engang, at vi levede under ritualløshedens tyranni. Vi skal være så uformelle, at det let bliver

en ubeskrivelig svær formel i sig selv. Slips eller ikke slips? Jeans eller ikke jeans? Kærlig hilsen eller blot bedste hilsner? Håndtryk eller hej? Hej eller hejhej?

Udtrykket hej kom i øvrigt ind i det danske sprog og i de danske omgangsformer som en engelsk-inspireret hilseform i slutningen af 1960'erne. Nu var det slut med de formelle håndtryksbaserede "Goddag" og "Farvel"! Nu blev det hej! Så måtte man jo selv regne ud, om folk var ved at gå eller ved at komme: Hej! Udtrykket "Hej" holder situationen åben, kunne man sige, mens goddag og farvel henholdsvis åbner og lukker. Der er mange af den slags sprogligheder, som udtrykker uformelle koder, der dukker op i brug sammen med autoritetsopbruddet i 1960'erne.

Med de gamle, måske lidt stive former ryger ritualerne også ud. Ritualernes gammeldagshed erstattes af ritualløshedens tyranni! Det er umuligt at finde ud af koderne. Emma Gad er bortgået. Når det gælder hilseformer, så udvikler de sig hastigt på mails, sms og i de sociale medier. Nu hedder det knus, knuzz, kh, vh, de sidste selvfølgelig som forsøg på at nærme sig "kærlig hilsen" og "venlig hilsen" uden at blive formel ved at skrive dem ud. Desuden udtrykker et kh tidens hastighed. Jeg har ikke tid til at skrive det ud. Jeg skal videre asap (as soon as possible)! så bh herfra! Og hej hej! Måske ville H.C. Andersen kunne trives i det nye hilse- og tiltalerod, men hans kostelige ironi ville være af en anden slags, for mønsterbryderen Andersen skrev sig netop op mod og ind i den borgerlige klasses formale væren.

JOHS. NØRREGAARD FRANDSEN F. 1950. PROFESSOR I LITTERATUR- OG KULTURVIDENSKABER VED INSTITUT FOR KULTURVIDENSKABER, SYDDANSK UNIVERSITET OG LEDER AF H.C. ANDERSEN CENTRET. HAR PUBLICERET EN LANG RÆKKE BØGER OG ARTIKLER OM LITTERÆRE, SPROGLIGE OG KULTURELLE EMNER. SENEST HAR HAN BLANDT ANDET PUBLICERET "HANS CHRISTIAN ANDERSEN IN CHINA" (2014) OG "H.C. ANDERSEN I DET MODERNE SAMFUND" (2014). PÅ VEJ ER "SOM DYBEST BRØND: JEPPE AAKJÆRS LYRIK". VAR I PERIODEN 2007–2012 MEDLEM AF BESTYRELSEN FOR DANSK SPROGNÆVN. SKRIVER KLUMMEN "LIV I SPROGET" I KRISTELIGT DAGBLAD.

BJØRN ANDERSEN

DU OG DE

EN UNDERSØGELSE AF EN AF DANMARKSHISTORIENS STØRSTE SPROGKAMPE OG NOGLE BEMÆRKNINGER HERTIL

På et pressemøde, som vores dronning holdt i april i år i anledning af sin 75-års fødselsdag, kom en yngre journalist til at sige du til majestæten. Dronningen irettesatte ham ved at bemærke, at de da vist ikke havde gået i skole sammen. Episoden gav anledning til den første større diskussion af vores tiltaleformer i mange år, og debatten blotlagde den almindelige fejltagelse, at vores universelle du er en selvfølge, som er kommet af sig selv fra det danske folkedyb, og at tiltaleformen helt naturligt hænger sammen med den danske mentalitet. Sandheden er, at det enerådende du tværtimod er resultatet af en voldsom sprogstrid og en ideologisk indsats.

Diskussionen afslørede også et udbredt ukendskab til tiltaleformernes almindelige betydning for den måde, mennesker omgås på. Desuden er mange ikke klar over, at De'et

fortsat lever herhjemme, dels eksplicit i flere miljøer, dels under overfladen i mange sammenhænge.

Hvad der slog mig mest var en holdning, som mange gange dukkede op i debatten, nemlig at spørgsmålet er aldeles ligegyldigt, nærmest latterligt. At vores og andres tiltaleformer er helt uden betydning og derfor uinteressante. Dette mindede mig om den måde, hvorpå mange danskere betragter overvejelser om vores høflighed eller manglende høflighed.

Det er *ikke* rigtigt, at det ikke betyder noget, hvordan vi hilser, og hvordan vi i detaljen adresserer hinanden. Hilseritualer og deres enkeltheder er vitale for alle levende væsner på kloden, hvor en udførlig hilsen er essentiel for overlevelsen, hvilket gælder for mennesket såvel som for myren. I de seneste 40 år det for alvor gået op for videnskaben, hvor omfattende og raffinerede hilseritualerne er i dyreverdenen, hvor etologer som Konrad Lorenz ligefrem taler om en form for ikke verbalt sprog. I menneskeverdenen har vi sat ord på så langt tilbage, som homo sapiens kan spores. Etnografer og antropologer har beskrevet, hvorledes hilse- og samtale-ritualer altid har spillet en vital rolle i gruppens liv fra urmennesket til de endnu eksisterende stammefolk og os selv. I Europa og andre civilisationer er der i århundredernes løb udviklet raffinerede verbale hilse- og tiltaleformer, hvis udvikling nøje er knyttet til samfundets historiske forløb. En vigtig del af den europæiske hilse- og samtalehistorie udgøres af tiltalepronomenerne, som derfor ikke er så ligegyldige, som mange vil gøre dem til.

INDIKATOR FOR SOCIALE RELATIONER

Det er betydningsfuldt, hvilket tiltalepronomen vi vælger at benytte, når vi hilser på hinanden og taler sammen.

Pronomenet er et vigtigt redskab, fordi det er vores kompas, når vi navigerer rundt i den sociale hverdag. Med sit valg foreslår man en kontrakt om arten af kommunikationen i forholdet. Aftalen drejer sig om at signalere intimitet eller distance, ligeværd eller dominans, ærbødighed eller foragt. Mere nuanceret drejer det sig om parternes placering i forhold til hinanden i det officielle eller uofficielle hierarki, om det konkrete styrkeforhold mellem dem, om en eventuel gensidig tillid og om graden af nærhed i deres relation. Samtidig bruges tiltaleformerne i et spil om opretholdelse af individets egen selvrespekt og hensynet til andres følelse af selvværd. I alle disse verbale positionsaftaler er tiltalepronomenet betydningsfuldt.

Hilse- og tiltaleformerne i et samfund er en vigtig indikator for de sociale relationer og den sociale struktur i det pågældende samfund. Adfærdsformerne har betydning i den offentlighedsmodel, som den tyske sociolog og filosof Jürgen Habermas opstillede, såvel i samfundet (privatsfæren og den offentlige sfære) som i forbindelse med statens offentlige myndigheder. Valget af tiltalepronomener siger altså ikke alene noget om, hvordan vi betragter hinanden to og to på mikroplanet, men vidner også på makroplanet om, hvordan samfundet fungerer. Det er derfor såvel i sprogvidenskabelig sammenhæng som *samfundsmæssigt* ikke ligegyldigt, derimod meningsfuldt og nødvendigt at diskutere brugen af tiltalepronomener.

Det *De*, som dronning Margrethe efterlyste ved pressemødet, er et gensidigt De. Christian IV ønskede også et *Deres Majestæt* og et *De,* men sagde, vel at mærke, til gengæld konsekvent *du* til alle sine undersåtter. Tilbage i *præhistorisk*

tid var der alene et du, som altså ikke stod i modsætning til et De. Du'et brugtes til guddommen og til høj som lav, til kongen og slaven. De'et er en romersk opfindelse. Kejseren var i sit embede en pluralist, summen af sit folk, på hvis vegne han talte. Derfor sagde Julius Cæsar *vi* om sig selv. Springet til De i tiltalen til kejseren skete i det fjerde århundrede e.v.t. Der var to kejsere, og en reform gav dem fælles administration, hvilket betød, at en henvendelse til kejseren i Konstantinopel automatisk også var en henvendelse til kejseren i Rom. Flertals-tiltaleformen blev senere også brugt til gejstlige personer, begyndende med pave Gregorius I. Derfra spredte De'et sig til hofferne og adelen ud over Europa.

I middelalderen herskede magtens sprog uindskrænket, nonreciprokt. Forudsætningen for magtsemantikken var et samfund, hvori hvert eneste individ havde sin klart definerede plads i rangordenen. Adelen sagde du til almindelige folk og modtog et De, godsejeren sagde du til sine slaver, sine tjenere og sine bønder og fik De tilbage. Forældrene sagde du til børnene, der til gengæld sagde De til far og mor og ældre søskende. Man sagde De til præsterne og fik et du tilbage. Inden for de forskellige rangklasser var der dog en lighed, idet adelsfolk brugte et gensidigt De, og bønderne sagde du til hinanden.

Den store ændring i tiltaleformerne bort fra det lodrette magtsystem skete, da byerne voksede op. For at gøre en lang historie kort, så blev det blandt håndværkerne, handelsfolkene og embedsmændene umuligt at opretholde en semantik, der var baseret på langt enklere mellemmenneskelige forhold end den nye komplicerede samfundsorden i en urbaniseret verden. Til sidst nåede man frem til de tiltaleformer,

som anvendes i dag i lande som Tyskland, Frankrig og Italien. Man nåede frem til, at det ikke var passende at svare med et du, når tjeneren på en restaurant sagde De. Direktøren fandt det upassende at sige du til sine medarbejdere, der tiltalte ham med De. Overgangen til den såkaldte solidariske semantik var imidlertid ikke uden problemer, mange af det tidligere systems noder og unoder hang længe ved. Endelig blev et godt, nuanceret, gennemprøvet og særdeles brugbart system dog tømret sammen, med plads til de mindre forandringer, som et sprog ustandseligt undergår.

DEN DANSKE SPROGSTRID

For 60 år siden indledtes herhjemme en socialdemokratisk ledet kampagne for at få danskerne til at forlade det europæiske du/De-system. Det blev begyndelsen til en af danmarkshistoriens største sprogkampe. Det enerådende du skulle gøre os alle lige og give os almen menneskelig nærhed, mente initiativtagerne. Herefter ville der ikke eksistere sociale forskelle, og der ville ikke længere være nogen ensomhed blandt os. Det var en del af velfærdsideologien, hvis oprindelige grundtanke ingen af os kan være imod. Mange synes, at vi i dag plages af vold i sproget, vold i samfundet, ensomhed som aldrig før, selvoptagethed og hensynsløshed. Jeg har spurgt mig selv, hvilken rolle skiftet i tiltaleformen har spillet i samfundsudviklingen, men er ikke kommet til et bestemt resultat. Sikkert er det imidlertid, at du-ideologien var en organisk del af den overordnede politiske idé. Ændringerne i vores kultur er sket parallelt med udviklingen af du-samfundet.

Tilbage i efterkrigstiden dukkede små forslag og idéer op over hele landet i avisernes notitser og i ugebladenes

brevkasser om en forsigtig blødgørelse af den gamle orden. Alt tegnede til en stille afvikling – ikke af De'et, men af de mest gammeldags og rigide regler og vaner i tiltalesystemet.

I 1956 stiftedes en socialdemokratisk forening til fremme af brugen af tiltaleordet du. Der indledtes et intensivt felttog, og den ideologiske kampagne slog an i socialistiske kredse landet over.

De ofte provokerende fremstød afstedkom gendrivelser og vrede skrivelser i stort tal. I første halvdel af 1960'erne havde debatten udviklet sig til, hvad man roligt kan kalde en sprogkrig, en af de største sprogfejder, vi har set herhjemme. Danskerne var delt i to blokke. Kampen bølgede frem og tilbage.

Det var ikke studenterne, der fandt på, at vi skulle sige du. Men studenteroprøret i 1968 udgjorde en ubestridt enkeltsejr for tilhængerne af en afskaffelse af De-formen. En martsnat malede nogle psykologistuderende med store bogstaver på Studiegårdens mur i Studiestræde i København teksten: "Bryd professorvældet! Medbestemmelse nu!". Socialdemokratiske politikere greb 68-revolten til at sætte en offensiv ind mod De'et.

Min undersøgelse viser interessant nok, at arbejderbefolkningen ikke var begejstret for sprogforandringerne, som man følte presset ned over hovedet på sig ovenfra. Skiftet og tiltaleforvirringen ramte denne socialklasse hårdest.

Det blev, særlig i første halvdel af 1970'erne, til en sand du-feber. Danmark blev forvandlet til et sprogligt klondike, alle ville have fingre i guldet. Ikke få berømtheder stod i kø for at komme til at skubbe til du-vognen; der var kulturel hausse i at sige du og "komme hinanden ved". Flere

socialdemokratiske borgmestre gjorde i midten af 70'erne under stor ståhej deres byer til "du-byer".

Offentlige og private institutioner blev du-institutioner, hvor ledelsen gav ordre til, at de ansatte skulle være dus indbyrdes og med klienterne. Sygehusvæsnet og plejehjemmene fik lignende påbud. Det ramte i mange år frem talløse plejehjemsbeboere og ældre patienter, som ved pludselig og brutalt at blive tiltalt med fornavn og du følte sig ydmyget og smertefuldt frarøvet deres identitet. Fru Hansen blev "du, Gudrun".

Fra sidst i 70'erne gik De-tilhængerne for alvor til modangreb, og det bar frugt. Antallet af danskere, der ønskede du, blev trængt tilbage. Midt i 80'erne var det en ikke ualmindelig opfattelse, også blandt iagttagende sprogfolk, at De'et ville vende tilbage i vores omgangsformer. Man så overskrifter som i Dagbladet, Slagelse: "Skulle vi ikke drikke Des?"

I løbet af 1990'erne stilnede kampen af, du-tilhængerne havde vundet. Danmark var blevet et du-samfund. Indlæggene blev nu mest klager over den sproglige forvirring med besværlige omskrivninger, fordi man ikke vidste, om man skulle sige du eller De. De sidste røster udtrykte sørgmodighed over, at en værdifuld sproglig variant var gået tabt. Under det hele lå en dyb beklagelse af, at fortroligheden og det intime sprog fra familiens og det nære venskabs kammer var blevet spredt ud i det offentlige rum. Hvorfor vandt det universelle du – i hvert fald indtil nu? Min teori, som har sagkyndig opbakning, kan læses i min bog.

SÅDAN FUNGEREDE DET

Det danske tostrengede du-De-system var et fint, følsomt og velegnet instrument i en stadig mere kompliceret verden.

Det er umuligt her i alle detaljer at yde systemet den retfærdighed, det fortjener, men lad mig indlede med at slå fast, at De var en tiltaleform, der passede alle godt – og at folk, der var kommet til at kende hinanden godt og personligt, til enhver tid kunne aftale at blive dus. I korthed fungerede systemet således:

Børn sagde du til andre børn samt til deres forældre, søskende, andre familiemedlemmer og familiære venner til forældrene (afhængig af, hvordan de voksne titulerede hinanden). Ellers sagde børn De til alle voksne, herunder deres lærere, der sagde De til inspektøren eller rektor. Nogle steder sagde læreren De til ældste elever. En voksen kunne give et barn eller flere børn lov til at sige du, men det skete alene på den voksnes initiativ. Når børnene blev voksne, kunne det ske, at en voksen, der tidligere havde sagt du til barnet, begyndte at sige De. Inden for familiekredsen blev man aldrig Des.

Som udgangspunkt var alle voksne uden for familiekredsen Des. Dette gjaldt alle lag i befolkningen, fra bund til top. Man kunne møde vagabonder, der sagde De til hinanden. Men man oplevede aldrig, at en underordnet, der sagde De til den overordnede, blev tiltalt med et du. I modsætning til formerne i 1800-tallet, hvor det lodrette tiltalesystem stadig i vid udstrækning praktiseredes, var De'et absolut gensidigt fra et godt stykke ind i 1900-tallet varierende efter geografi og det sociale miljø. De'et var på den tid, hvor det blev afskaffet herhjemme, på ingen måde et magt-tiltaleord.

Folk, der var kommet til at kende hinanden godt og personligt, kunne aftale at blive dus. Der var fra tilfælde til tilfælde stor forskel på, hvilken grad af fortrolighed der krævedes,

før man kunne foreslå du. Initiativet til et sådant skift kunne som regel alene tages af den mest magtfulde af parterne – den ældste, den på et højere socialt trin, den med den højeste rang eller den arbejdsgivende. Når personer af forskelligt køn stod lige, hvad angår alder og rang, forventedes det, at *kvinden* skulle tage initiativet.

Mange kolleger på samme niveau i hierarkiet besluttede at blive dus; aftalen kunne indgås på mange måder, mere eller mindre ceremonielt. Men der var også masser af eksempler på kolleger, som arbejdede sammen igennem et helt liv, og som forblev Des. Der var intet i vejen for, at man kunne blive ved med at være Des selv med de bedste venner, selv om man spillede kort sammen eller engang imellem tog på skovtur sammen.

Der var undtagelser fra hovedreglen: Nogle institutioner havde en konvention om, at alle de ansatte eller tilknyttede var dus. Det kunne være et firma eller anden arbejdsplads, en forening, et politisk parti, en undervisningsinstitution m.m. De-konventionen gjaldt ikke nødvendigvis alle niveauer i institutionen; eksempelvis erindrer jeg fra min egen tid i forsvaret lidt over midten af 1950'erne, at alle menige soldater var dus, mens der herskede et gensidigt De mellem befalingsmænd og menige. Vi værnepligtige befalingsmænd var gensidigt Des med officererne, mens man inden for de to grupper var indbyrdes dus eller Des efter behag.

I forsvaret og andre steder oplevede man eksempler på "kodeskift" i tiltaleformerne mellem de samme to personer. Øvrighedspersoner i offentlige ærinder var som regel Des, mens de privat kunne være dus. I geleddet var alle befalingsmænd og officerer Des, men to officerer, der altså sagde De

til hinanden i det offentlige militære rum, kunne udmærket være dus i kantinen.

ET ENDEGYLDIGT DU

Et gensidigt du var endegyldigt; man kunne ikke gå tilbage til De. Det gjaldt også, når man f. eks. mødte en gammel skolekammerat, som man ikke havde set i en menneskealder. Du kunne virke nok så unaturligt, men man kunne ikke aftale ikke at være dus. Netop dette, at der ikke var nogen vej tilbage, krævede selvsagt megen takt og situationsfornemmelse af den, der foreslog du. Samtidig lå det i luften, at man ikke kunne afslå et forslag om at blive dus uden at krænke forslagsstilleren meget alvorligt.

Jeg har et par gange i min barndom hørt tiltaleformen *han*. Det var ikke venligt ment, men nedladende og truende: "Kan han så se at komme af sted…". Det var reminiscenser fra den periode i tiltalesystemet, da den lodrette magtorden stadig delvist eksisterede. Samtidig var det et eksempel på de ustandselige sprogforandringer, som sliddet på bestemte ord medfører: Han og hun blev engang efter tysk model kun brugt som en meget fin tiltaleform til og blandt fornemme folk, men disse pronomener havde en deroute og blev til sidst til en unådig nedadgående tiltaleform. Blandt tidligere tiders danske tiltaleformer er i øvrigt I, Jer, brug af titler samt en række ærbødighedsfraser.

Det nye De dukkede herhjemme op i begyndelsen af 1800-tallet, og dermed nærmede man sig det system, som danskerne i dag ikke længere bruger, med en nærform og en afstandsform. Overgangstiden fra det lodrette magtsystem til det vandrette ligeværdige system var meget lang.

Den nye anvendelse af tiltaleformerne du og De sejrede, da man gik ind i 1900-tallet. Dog bar samfundet på flere måder præg af den gamle klassedeling helt op i tiden efter anden verdenskrig, måske på grund af den konserverende effekt, som krigen og besættelsen havde. På børnefronten bevaredes den lodrette tiltalemåde helt op til midten af 60'erne. Et barn sagde som udgangspunkt De til de voksne, der til gengæld sagde du til alle børn. Indtil anden verdenskrig sagde en del børn stadig De til deres forældre, og jeg er som lille kommet i et hjem, hvor børnene tiltalte forældrene i tredje person: "Vil Mor med ud at gå en tur?" – "Ved Far hvad…".

Det skal også nævnes, at det i familier i arbejdermiljøet og den laveste funktionær- og kontoriststand ikke var ualmindeligt, at manden, faderen, blev tiltalt og omtalt ved sit efternavn både af konen og børnene: "Jensen er desværre ikke komme hjem endnu" – "Møller! den varme mad står på bordet og venter". Nogle sociologer har set det som et udtryk for ekstrem fremmedgørelse. Jeg er helt uenig. Det var efter min mening udtryk for det modsatte: At blive kaldt ved efternavn gav ham ære og værdighed i hjemmet.

KVINDERNE

Der var stor forskel på at sige "Jensen" og "Hr. Jensen". Hvis efternavnet stod alene, kunne det styre et du eller et De; hvis man var ligemænd eller nært knyttede betød "Jensen" du (måske med en lille distance), mens direktørens eller værkførerens brug af "Jensen" betød et De. Sagde man Hr. Jensen, var han en mand, som man var Des med.

Det er interessant, og det siger en hel del om det gamle system, at man ikke brugte efternavnet ved tiltale til en

kvinde. Man kunne sige fru Pia Petersen eller blot Pia Petersen, eller frk. Pia, men generelt aldrig bare "Petersen". Derfor er springet til det nye system ekstra ubehageligt for kvinderne. Kvinder havde i det hele taget i visse henseender en positiv status i det tiltale- og høflighedssystem, som vi begyndte at afskaffe i 1950'erne. Det peger en del informanter i min undersøgelse på. Dertil eksisterede alle de uskrevne love om at tage særlig hensyn, f. eks. at åbne døren for en kvinde og lade hende gå forrest.

Tiltalesystemet indebar, at man kunne sige du til en mand og i samme situation titulere hans kone med De, selv om man i og for sig udmærket kendte hende. Det var en delvist valgfri situation; kom man til at sige du til hende, selv om man ikke havde duttet, var der ikke sket den store ulykke. Drejede det sig derimod om en fremmed kvinde, der ganske vist var socialt ligestillet, men ældre end en selv, måtte man som mand ikke tiltale hende med du; det ansås meget langt op i 1900-tallet for at være en dobbelt brøde. Denne særstatus for kvinder i tiltaleforhold var unægtelig paradoksal, når man tager kvindernes øvrige vilkår i samfundet i betragtning.

UNDERSØGELSEN

Jeg har hele mit liv interesseret mig for sproget og den måde, vi bruger det på; en interesse der er blevet styrket igennem min profession. I begyndelsen af 1990'erne var sprogstriden stadig et varmt emne, og da jeg savnede registrering, dokumentation og analyse, gennemførte jeg en spørgeskemaundersøgelse for at gå dybere ned i problematikken, end bureauerne havde gjort. Mange år senere foretog jeg en lignende undersøgelse,

og de to projekter dannede rygraden i en specialeafhandling i 2012, som er den første og eneste videnskabelige afhandling om den danske du-De-kamp. Afhandlingen kan i sin helhed læses på siden www.bjoernandersen.dk.

Foruden den sproghistoriske kortlægning, der godtgør, at der var tale om en langt større og mere omfattende proces, end man normalt antager – er nogle af de vigtigste resultater af undersøgelserne følgende:

Overgangen til du var mest voldsom for kvinderne. Mere end halvdelen af dem havde ikke tidligere sagt du til andre end familien og til få meget nære venner.

De, der led mest under tiltalereformerne, var at finde i arbejderklassen. Der gives tydeligt udtryk for, at det gamle system opfattedes som en sikkerhed og beskyttelse. Det er et paradoks, idet de idealistiske kræfter bag reformerne virkede netop af hensyn til arbejderklassen. Men arbejderne kunne ikke lide den nye universelle du-form. Det var også arbejderne, der holdt længst fast ved det gamle system, og det var i denne gruppe, man i mange år følte sig mest usikker.

Det kan ikke komme som en overraskelse, at de ældre og gamle led endog meget ved nedbrydningen af det gamle system. Derimod er det sikkert nyt for mange, at de ældre og gamle følte sig rigtig dårligt behandlet i samfundet i periodens første årtier, ikke mindst hvad høflighed og tiltaleformer angår. Det gjorde sig særligt gældende i plejesektoren og på sygehusene, som jeg har været inde på. Forholdene ændrede sig i perioden 1990'erne og nullerne, hvor undersøgelsen viser et markant skift i holdningen til de ældre, som i slutningen af denne periode føler sig langt bedre og mere respektfuldt behandlet.

Der herskede helt op imod midten af 1990'erne stadig meget stor usikkerhed over for valget af tiltaleform og om, hvordan man skulle forholde sig i dagligdagens sociale samspil. Man forsøgte med alle kneb at undgå en direkte tiltale, og det hændte ikke sjældent, at man i en direkte konfrontation brugte tiltaleformen mellem du og De, nemlig dø.

To tredjedele af de adspurgte i den sidste undersøgelse føler et slemt ubehag, når de ved telefonopkald til et selskab eller en myndighed bliver mødt med "Hej, du taler med Katrine!" Det samme gælder opkald fra telefonsælgere. Samtidig er det til stor irritation for mange, at en del studieværter og programspeakere siger du til seerne Det er en unødvendig og provokerende tiltaleform. Den er sprogligt forkert: Man taler jo ikke til en enkelt person, men til en forsamling, og vil man ikke sige De, må man i hvert fald sige I og jer til det publikum, som seerne udgør. Du'et er samtidig ubehageligt intimiderende: Studieværten er jo ikke bonkammerat med seeren, studieværten og speakeren er tværtimod i mange henseender en fjern figur, der får lov at komme ind i ens hellige privatliv. Nogle føler, at studieværten misbruger sin ophøjede position.

FORDELENE VED DU-DE-SYSTEMET

Jeg er en gammel mand, men jeg er ikke gammel nok til aktivt at have deltaget i den sprogstrid, jeg har beskrevet. For mig, lige som for langt de fleste af mine jævnaldrende, opstod forandringerne bare. Jeg flyttede til en ny skole og var pludselig dus med lærerne. I mange år balancerede jeg mellem du og De til alle, jeg mødte, og forsøgte forgæves at opøve en sjette sans og en fornemmelse for, hvad jeg skulle vælge at

sige i en samtale. Jeg var en opmærksom iagttager, men det hele skete uden min aktive medvirken også efter at jeg var blevet voksen, hvilket uden tvivl skyldes en autoritær indstilling, som jeg har fælles med andre danskere. Den autoritære holdning, der i øvrigt også afspejles i min undersøgelse, vil nok overraske mange, idet vi jo normalt giver os ud for og bryster os af at være anti-autoritære.

Da jeg gik i gang med du-De-projektet, skyldtes det nysgerrighed og en lyst til at undersøge, registrere og analysere. Jeg kastede mig ikke ud i projektet som en aktør i sprogstriden. Det var først under det efterfølgende arbejde med bogen "Høflighed uden grænser", at det gamle systems værdier gik op for mig. Jeg indså, hvor meget vi har tabt, og hvor gavnligt det ville være, hvis vi på en eller anden måde kunne vende tilbage til den gamle orden.

Det er blevet sagt, at du'et er intimt, varmt og menneskeligt, mens De'et er koldt, formelt og fremmedgørende. Intet kunne være mere forkert – det omvendte er tilfældet: Man skal faktisk ofte være temmelig robust for at kunne klare en hudløs du-situation. Læser man sociolingvister som Erving Goffman (bl. a. om ansigtstab) og Brown & Levinson (positiv og negativ høflighed) bliver man klar over, i hvor høj grad mennesker har brug for de beskyttende mekanismer, der rummes i et De. De'et giver mulighed for en "svalende afstand", som Klaus Rifbjerg udtrykker det i min bog. Og så kan man forresten også være både intim og kærlig med et De.

De'et kan afbøde konflikter, bløde op og skabe rum for gensidig ærbødighed og respekt. Det er samtidig værd at bemærke, at dette at være høflig ikke er det samme som at være konfliktsky. Det kan man alt sammen opleve i

EU-landene, hvor du-De-kulturen ikke alene fortsat lever, men styrkes i disse år. Det engelske you har sin egen historie og kan ikke sammenlignes med det danske du. You betød oprindelig De, og englænderne har en mængde høflighedsmarkører, som vi slet ikke kan leve op til. Danskerne har det i disse år svært med at udtrykke sig og være høflige. I en afhandling om forholdet mellem dansk og tysk tale konkluderer sprogforskeren Elin Fredsted, at vi i modsætning til mange andre folkeslag mangler, hvad hun kalder en fatisk funktion, det vil sige en funktion, der tjener til at etablere og opretholde kontakten med samtalepartneren.

Den fatiske funktion i et forhold mellem mennesker er nærmere betegnet et social-sprogligt element i samtalen, hvormed man sikrer sig, at forbindelsen hele tiden er god, og at budskaberne bliver bedst muligt overført. Det kan ske på mange måder fx ved brug af small talk, gentagelser, brug af faste vendinger og retoriske bekræftelser. Forudsætningen er naturligvis, at deltagerne i samtalen interesserer sig for, at forbindelsen er god, og at budskabet når frem og bliver forstået. At der med andre ord grundlæggende er tale om en positiv tovejskommunikation. Danskerne bebrejdes af mange udlændinge, heriblandt også svenskere og nordmænd, at de tilsyneladende ikke bryder sig om, hvorvidt signalet eller meddelelsen i talen når frem eller ej. Dette kan opfattes som større eller mindre uhøflighed. Også derfor ville et du-De-system med dets sikre grund og faste rammer for dannelse og urbanitet være os til gavn.

Nogle læsere vil her naturligt spørge til tiltaleformerne i Norden, og jeg må henvise til en udførlig redegørelse i min bog. Tiltaleformerne hos vores broderfolk har deres egen

historie, og man kan ikke umiddelbart drage sammenligninger mellem på den ene side Danmark og på den anden side Sverige, Norge og Island, hvor det almindelige høflighedsniveau iøvrigt – som hos vores andre naboer – er højere end herhjemme.

Jeg vil tilføje, at litteraturhistorien og filmhistorien vidner om, at det gamle tiltalesystem var et rigt nuanceret meget anvendeligt instrument. Tiltaleformernes betydning i vores kulturarv er stor. Læser man gamle danske tekster, breve, bøger og teaterstykker, og ser man ældre danske film – som faktisk ikke behøver at være så gamle endda – er det tydeligt, at vores kulturelle fundament ville være fattigt uden du-De-systemet med dets mangfoldige muligheder på godt og ondt for livet og spillet mellem mennesker.

Jeg har ikke forskningsmæssigt belæg for at sige, at den uhøflighed, der påviseligt og åbenbart for enhver har bredt sig i det danske samfund, hænger sammen med, at det er blevet forbudt at sige De. Men det er, som jeg har været inde på, evident, at udviklingen af dårlig opførsel og mangel på pli og forståelse for, hvad gensidig høflighed er, er sket *parallelt* med cementeringen af det enerådende du. Danskerne er høflighedsanalfabeter og savner generelt, såvel på det nationale plan som i international sammenhæng, en forståelse for de nødvendige hilseritualers betydning.

Ingen bør klandre den arme yngre journalist ved dronningens pressemøde for ikke at vide, hvordan han skulle opføre sig i et godt selskab. Han er blevet tudet ørerne fulde af, at begrebet høflighedsritualer – som sågar er vitalt også i dyreverdenen – er latterligt og overflødigt. Han er vokset op i et sprogkulturelt amputeret samfund, hvor man ud fra

nogle tågede og misforståede idéer bevidst har gjort det danske sprog fattigere og bortopereret mange essentielle muligheder for meningsfuld kommunikation og gensidig respekt og høflighed. Jeg vil påstå, at man kan sammenligne det med, at vi alle frivilligt fik fjernet begge vores tommeltotter.

Noget tyder måske på, at pendulet så småt er ved at svinge tilbage. Helt uvidenskabeligt mærker jeg i mine daglige samtaler med mange danskere og i min foredragsvirksomhed et spirende ønske om på en eller anden måde at genindføre De'et, ligesom 66 procent af deltagerne i en sms-undersøgelse i et tv-program (Aftenshowet 4/11 2014) gerne så, at vi vender tilbage det gamle tiltalesystem. Selv om man trækker nogle procenter fra, er det en klar indikation af et skjult De i befolkningen. Mest betydningsfuldt er dog resultatet af en ungdomsundersøgelse, jeg gennemførte sideløbende med den store voksenundersøgelse. Den viser entydigt, at de unge gerne vil sige De, og at de i almindelighed er mere indstillede på at være urbane og venlige end de voksne. Det skulle ikke undre mig, hvis netop ungdommen fører os tilbage til noget, der ligner de tidligere tiders høflighedskultur.

BJØRN ANDERSEN F. 1937. JOURNALIST OG FORFATTER, CAND. MAG. FRA KU I DANSK SPROG OG LITTERATUR, DESUDEN EKSAMINER I TEATERVIDENSKAB OG ETNOGRAFI/FOLKLORISTIK. VAR I 25 ÅR NYHEDS-, UNDERVISNINGS- OG VIDENSKABSJOURNALIST VED DANMARKS RADIO OG PRODUCEREDE ET ANSEELIGT ANTAL FILM OG OPLYSNINGS/DOKUMENTARPROGRAMMER. I 1974 ANSAT I STATENS SEKS FORSKNINGSRÅD FOR AT FORESTÅ ET FORMIDLINGSPROJEKT OG STARTEDE HERUNDER TIDSSKRIFTET "FORSKNINGEN OG SAMFUNDET", SOM HAN VAR REDAKTØR AF I EN ÅRRÆKKE. UDFOLDEDE SIG I 1980'ERNE SOM EN MEGET FOLKEKÆR TV-VÆRT, DA HAN UDVIKLEDE PROGRAMMET "NÆSTE UGES TV" TIL ET BLANDET TALKSHOW MED GÆSTER I STUDIET OG BAGGRUNDSORIENTERING OM FJERNSYNSMEDIET HVER LØRDAG MED MERE END 2,5 MILLIONER SEERE.
HAN HAR BL. A. SKREVET BESTSELLERNE "KIBBUTZ" (1965) OM DE ISRAELSKE KOLLEKTIVE SAMFUND, OG "DET NYE VERDENSBILLEDE" (1971) OM ASTROFYSIK, DER BLEV EN MODEL FOR SERIØS POPULARISERING AF SVÆRT TILGÆNGELIGE VIDENSKABELIGE EMNER. SENEST: "HØFLIGHED UDEN GRÆNSER" (2014), BYGGET PÅ AFHANDLINGEN OM DU OG DE OG MED BIDRAG FRA EN LANG RÆKKE KENDTE OG UKENDTE DANSKERE. BOGENS DOKUMENTERENDE TEKSTER BRUGES I UNDERVISNINGEN I GYMNASIER, PÅ PROFESSIONSSKOLER OG PÅ UNIVERSITETER.

METTE KOPP

AT SE EN HILSEN ELLER ET MENNESKE

AT BLIVE SET OG ANERKENDT

Det tager fire sekunder at afgøre, om vi kan lide et andet menneske eller ej. I de selvsamme fire sekunder hilser vi ofte på hinanden – eller ej – og således bliver vores umiddelbare hilseform en del af det, at vi vurderer hinanden. I den hilseform fortæller vi noget om os selv, men vi fortæller også en del om vores forhold til den anden, og den reaktion bliver opfattet. Dvs.: Ikke alene hvad ser jeg, når jeg ser den anden, men også: Hvordan reagerer den anden på *mig*? Måske mærker, ser eller opfatter jeg en modstand, en afvisning, en negativitet, en utroværdighed, eller noget andet i den andens måde at hilse/møde mig på, som så er med til at påvirke min vurdering af vedkommende.

En essentiel del af det at hilse og blive hilst på er at danne øjenkontakt. Uden øjenkontakten vil en hilsen ofte føles halv, mærkelig, eller som om den reelt ikke har fundet sted.

I den gode hilsen ser vi hinanden i øjnene og opfylder dermed hilsnens primære og oprindelige funktion: At anerkende hinanden.

At hilse er at se. Når vi hilser, viser vi, at vi har set hinanden og anerkender den anden som subjekt – altså ikke bare som en ting, vi går forbi, men et medmenneske, som vi udviser respekt gennem vores hilsen.

Når vi hilser på nogen for første gang, ændres relationen. Faktisk etableres en relation for første gang. Man går fra at have ingen relation til at have en relation som *nogen, der hilser*, og når man er nogen, der hilser, er man *nogen, der kender hinanden*. I egenskab af hilsnen er man altså ikke længere fremmede for hinanden – så er man "på hilsen". Det kan derfor være en meget forvirrende eller stødende oplevelse at have hilst på nogen, som derefter ikke hilser næste gang, man ses, da det bryder de uskrevne regler for hilsnens efterspil – og pointe.

Vi kan støde andre med den måde vi hilser på. Men vi kan fornærme dem dødeligt ved *ikke* at hilse, i særdeleshed ved bevidst ikke at hilse. Vi kan etablere et venskab, når vi hilser. Og et fjendskab, når vi ikke gør.

HILSNER, SIGNALER OG GRÆNSER

At hilse på andre og blive hilst på berører alt fra kultur, positionering og grænser til geografi, køn, alder, personlighedstype, relation og kontekst. Hilseformer har at gøre med både forventninger, signalværdi, relationsdannelse (eller -nedbrydning), magtstrukturer, sociale hierarkier, humør, kutyme og personligt mod.

De grænser, vi udforsker, når vi hilser, handler om, hvor tæt vi gerne vil være på andre, eller hvor langt fra; grænser

for, hvad der er privat, og hvad der er offentligt, for, hvad der er komfortabelt, og hvad der er ubehageligt; hvad der er for meget, og hvad der er for lidt. Når andre hilser, kan de respektere disse grænser eller overskride dem – enten intetanende eller bevidst.

Når vi hilser, bliver hilst på eller ikke hilser og ikke bliver hilst på, berører det vores overbevisninger om, hvad der er tilladeligt, utilladeligt, rigtigt, forkert, anstændigt, uanstændigt, respektfuldt, høfligt, uhøfligt, imødekommende, afvisende, comme il faut eller pinligt.

I vores hilsner demonstrerer vi, om vi placerer os selv og de andre i det personlige eller det professionelle, det familiære eller det afstandtagende, det tætte eller fjerne. Vi viser også, hvem vi er eller gerne vil være. Vi signalerer, om vi er distancerede eller hjertelige, formelle eller uformelle, sindige eller begejstrede. Dermed er en hilsen ikke kun noget, der handler om at vise, at vi ser den anden, men også om at præsentere os selv for den anden sådan, som vi gerne vil præsenteres, og fremstå sådan, som vi ønsker at fremstå.

Ligeledes kan vi vise de andre en del om vores forhold til eller mening om dem. Vi kan signalere varme, nærhed og intimitet eller det modsatte – magt, afstandtagen eller endda fjendtlighed. Og imellem disse yderpunkter er der et væld af nuancer og muligheder for at kommunikere – og dermed også for at miskommunikere, blive misforstået eller selv misforstå.

I en hilsen kan vi forsøge at forhandle et fælles rum, hvor vores hilseform opstår ud af begge parters gestus i situationen. Det kan udvikle sig godt, hvis vi er enige om, hvordan vi skal hilse, eller blive akavet, hvis vi ikke er. Alternativt kan

vi tage en beslutning om at hilse på en given måde, uanset hvad den anden gør eller ser ud til at synes. Det kan udrydde risikoen for det akavede, men risikerer omvendt at provokere eller grænseoverskride på anden vis.

AT HILSE I EN HILSEFORVIRRET KULTUR

Hvilke hilseformer, man vælger hvornår, er helt afhængigt af kontekst. Hilseformer varierer bl.a. med:

Geografien: Land, lilleby eller storby
Relationen: Fremmede, bekendte, familie, venner, elskere, osv.
Situationen: Privat, professionel, formel, uformel.
Hierarkier: Magtstrukturer, status og autoritet.

De mere familiære hilseformer er krammet, kysset, kindkysset.
De mere professionelle er håndtrykket, klap på skulderen og nikket.
De formelle er bukket, nikket, salutten og håndkysset.

I et land som Danmark, hvor så mange omgangsformer er i opbrud og har været det i dekader, og sociale regler ikke længere er klart defineret, er det ikke altid helt nemt at vide, hvordan man skal hilse på folk. Man kan komme både godt og dårligt af sted med alle hilseformer, og det er aldrig nemt at vide på forhånd.

Der er mange lande, hvor der ingen tvivl er om hilseformerne. I Frankrig anvendes eksempelvis kindkysset til alle

sociale situationer uden undtagelse, fra familiesammenkomster til forretningsmøder. Men Danmark er et komplekst land at orientere sig i, hvad angår hilseformer. Skal man kramme eller give hånd, eller blot nikke og sige hej eller goddag? Skal man hilse på alle på samme måde eller hver sin?

Når hilseformerne er så relations- og kontekstafhængige, som de er, når der ikke længere er faste regler for, hvordan man hilser, bliver et rum fyldt med mennesker en kompleks social udfordring. Skal de alle hilses på forskelligt eller ens? I Danmark skal alle jo være lige. Det ligger dybt i os. Jævnfør vores nationalitet skal vi altså hilse ens på dem alle. Men i overensstemmelse med de relations- og kontekstvariabler, vi plejer at bruge, skal de hver især hilses forskelligt på, afhængigt af vores relation til hver af dem.

Vælger man det første, bliver man eksempelvis nødt til at give hånd til dem, man kender rigtig godt, eller risikere at skulle kramme dem, man ikke kender. Det er ikke nemt at bo i et land med uklare sociale hilseregler. Det er krævende og ganske ofte potentielt problemfyldt eller pinligt.

Der, hvor hilseformerne ikke er fastlagt ved almen konsensus og traditionsbundne vaner, er hver eneste situation ny, usikker, krævende og uklar. Vi skal aflæse hinanden meget mere. Vi skal enten genopfinde vores hilsen til hver ny situation, eller på forhånd tage en personlig beslutning om at gøre det, vi selv synes, uanset hvad de andre signalerer.

Som en lille pudsighed opstod der i Frankrig i 2009 en mindre hilseformskrise grundet den verdensomspændende H1N1-influenza. I et forsøg på at mindske spredningen af bakterien udsendte Verdenssundhedsorganisationen WHO en pressemeddelelse, hvor de frarådede kindkys. Dette medførte

vidtspredt national forvirring om, hvordan man så skulle hilse. Det er ikke særlig nemt at genopfinde en ny hilsen, når den gamle er brudt sammen over natten. Dog varede dette heldigvis kun i en kort periode, hvorefter man vendte tilbage til de sædvanlige traditionelle kindkys igen.

MAGTSTRUKTURER, HØFLIGHED OG HILSEFORMER

Hilseformer har alle dage været nært forbundet med demonstrationer af magt, autoritet og hierarkier. Man skulle falde på knæ for kongen og tiltale ham "Majestæt", man skulle bukke for biskoppen og kysse hans ring, man skulle bøje hovedet for lensgreven, hvorimod malkepigen kunne få et klap i rumpen.

Vi er stadig påvirkede af rang, magt og social status. Men i Danmark, hvor vi har brugt så mange årtiers indsats på at dyrke vores lighedsprincipper, er vi ikke meget for formalia eller bukken og skraben. Vi kan ikke lide at gøre det, og vi bryder os heller ikke om, at andre gør det over for os. Alt, hvad der er formelt, er for mange danskere potentielt fornærmende.

Vi bliver oftere og hurtigere fornærmede, hvis vi bliver mødt med overdreven korrekthed, end hvis vi bare får et "hej". Formelle hilseformer risikerer at blive tolket som hån eller arrogance.

I et land som fx Frankrig forholder det sig lige omvendt. Overdreven høflighed er aldrig forspildt, og vil stort set altid blive opfattet som et udtryk for respekt og charme.

I hilseformernes komplekse og subtile mangfoldighed er der rigtig mange risici (eller muligheder) for at komme til at træde andre over tæerne. Vi kan både komme til at støde andre ved at være for formelle og for familiære.

Som udgangspunkt skal vi forvente at skulle være mere formelle, jo højere vi stiger i eller jo mere vi omgås de højere sociale niveauer og hierarkier, om end behovet for formalia aftager igen, hvis vi for alvor kommer "ind i varmen". Kommer vi helt derop, hvor vi skal til fest på slottet, skal vi som regel uddannes i, hvordan, hvornår og i hvilken rækkefølge vi skal hilse

En lille gruppe mennesker forlanger stadig at blive tiltalt med "De". Men langt de fleste får et chok, når de første gang bliver spurgt: "Ved De, hvad klokken er?", og bagefter skal man hjem og tænke længe og surt over, om man mon uden at lægge mærke til det er blevet ældre, end man troede.

HÅND ELLER KRAM?

Håndtrykket er i sig selv er et helt studie i magtdemonstrationer, sociale hierarkier og personlighedstyper. Håndtryk kan være slatne eller knusende, faste eller bløde, varme eller kolde, lange eller korte. I det ligeværdige håndtryk er begge parters tommelfingre opadvendt, men i det uligeværdige håndtryk forsøger den dominerende part at dreje hånden, således at vedkommende får lagt sin hånd på den andens, og den dominerede parts pulsåre blottes.

Skulle vi inddele hilseformerne i binære oppositioner, ville vi kategorisere håndtrykket som maskulint; krammet som feminint. I håndtrykket manifesteres magtstrukturerne; i krammet udforsker vi grænserne for intimitet og nærhed.

"Er du til hånd eller kram?", blev jeg engang spurgt, og det var jo et glimrende spørgsmål. For det er meget forskelligt, om man er til det ene eller det andet, og det kan hurtigt blive en mærkelig oplevelse. Hvis vi er helt enige om, at vi

skal give hånd eller kramme, så er en hilsen nem, hjertelig, problemfri. Men hvad, når vi ikke ved det? Når vi ikke helt har placeret relationen, og vi ikke ved, hvad den anden er til.

Det er hverken nemt at være "en krammer" eller en "ikke-krammer". For en ægte krammer er der ikke noget værre end at komme til at prøve at omfavne én, der hader det. Man forsøger at lægge sine arme hjerteligt om den anden og mærker en krop, der komplet stivner, trækker sig tilbage og på alle måder, undtagen med munden, råber *Stop, puh, gå væk!!* Det er naturligvis lige så slemt eller værre for modtageren, der står der og får et kram, han eller hun ikke vil have. Sådan kan en hilsen blive en grænseoverskridelse.

Derfor kan man som udgangspunkt holde sig på mere sikker grund ved at vælge en af de andre hilseformer. Dog risikerer man så i visse kredse – i særdeleshed blandt kvinder – at virke kold og afstandstagende. Det kan indimellem være ilde set at stikke hånden frem til fx en venindes veninde, selv om man ikke kender hende.

Jeg mødte en gammel studiekammeratinde og kom til at række hånden frem, inden det var gået op for mig, at hun gerne ville give mig et knus. På hendes ansigtsudtryk kunne jeg se, at jeg havde trådt eftertrykkeligt i spinaten, og den sætning, som hun netop havde påbegyndt om, at vi da også måtte se at… blev afbrudt og aldrig færdiggjort, hvorefter hun drejede om på hælen og gik.

FORSKELLENE MELLEM LAND OG BY – AT HILSE ELLER IKKE AT HILSE

Når mulighederne er mange, øges forvirringen som regel. Hvad mere er, til trods for dets relative forsvindende lille

størrelse er der meget store geografiske hilse-forskelle i Danmark. Det vedrører ikke alene, hvordan vi hilser, men også hvem og hvor mange vi hilser på, hvor, hvornår og hvor ofte.

På en af mine yogarejser mødte jeg den unge, nyuddannede læge Christina, der stod for at skulle flytte til København. Hun havde hørt, at derovre hilste man ikke på folk på gaden. Det måtte jeg bekræfte; det gør man som regel ikke. "Men… går man så bare forbi hinanden, lige forbi andre på fortovet, uden at sige hej?" spurgte hun vantro. "Jah, det gør man tit og ofte, men man kan godt smile, kigge venligt og måske nikke. Hvis du siger hej til alle på gaden, så vil mange af dem, du går forbi, nok blive forvirrede og spørge sig selv, hvor du tror, du kender dem fra." Mange byboere er endvidere parate til at gå 50 meter ned ad en vej med øjnene klinet til jorden, bare for at undgå det pinlige øjeblik, hvor de kunne komme til at se en ukendt anden modgående fodgænger i øjnene og risikere et hej.

Den unge læge var forfærdet og meddelte, at hun i hvert fald ville gøre et bravt forsøg på at holde fast i sine rundhåndede hilsevaner, også når hun flyttede til København. Faktisk smittede hun hele holdet med sin sødme og entusiasme, og vi lovede os selv og hinanden, at vi ville gå i gang med at hilse mere på vores omgivelser, når vi kom hjem. Hvordan det gik for de andre, ved jeg ikke. Jeg forsøgte mig med det i fjorten dages tid, hvorefter det stille løb ud i sandet.

Dog tog jeg dette med mig: Christina sagde én ting, der gjorde varigt indtryk, da jeg spurgte hende, om hun vitterligt altid altid altid sagde hej til alle, der kom forbi hendes vej. "Nej," svarede hun, "Der er også gange hvor jeg ikke gør. Men – når det er oplagt. Så siger jeg altid hej.".

Det har jeg stadig med mig. Hvis jeg træder ind i et omklædningsrum og der står en anden lige der, hvor jeg går hen, så siger jeg hej. Jeg tvinger faktisk mig selv til det. For jeg kan godt se, at det er mest rigtigt. Det er bare ikke sådan, jeg er vokset op som københavner. Men – på gaden siger jeg ikke hej til andre end dem, jeg kender.

I forbindelse med denne artikel kontaktede jeg Christina igen for at høre, hvordan det var gået med at holde fast i hej'et. Det viste sig, at hun også havde måttet overgå til nik eller smil. Det var alligevel ikke sagen at gå og sige hej til så mange mennesker, især når så få af dem sagde hej tilbage.

Der er så mange flere mennesker i storbyen. Vi har faktisk ikke følelsesmæssigt og mentalt overskud til at forholde os til dem alle sammen. Der er også ofte andre mennesker, når vi har brug for at være alene – når man fx vil gå en tur i parken, så har andre også fået den gode idé at gå en tur i parken, og for at give os selv og andre den mulighed at have privatliv udendørs, må vi lukke ned for de andre indimellem.

Forskellen på, hvor mange vi hilser på i henholdsvis lillebyen og storbyen, blev beskrevet allerede så tidligt som i 1903 af den tyske filosof og sociolog Georg Simmel i artiklen "Storbyerne og Aandslivet".

Ifølge Simmel er storbyen et bombardement af sanseindtryk, der uafladeligt stimulerer os i en grad, så vi bliver nødt til at lære at lukke af. Hvis ikke vi lærte det, ville vi blive fragmenteret af at skulle forholde os til alt og alle omkring os. Som forsvarsmekanisme lærer vi at lukke mere eller mindre af og blive mindre påvirkede af vores omgivelser – vi bliver det, som Simmel kaldte for "blaserte".

I lillebyen eller landsbyen, hvor der er færre mennesker, hvor livet har en anden rytme, hvor der er tryggere, roligere, mindre og samtidig er bedre plads til den enkelte, er det naturligt at hilse på flere – at have overskuddet til at engagere sig med en hilsen til alle (eller flere af dem), der kommer forbi ens vej.

Blaserthed er dybest set en form for selvbeskyttelse, men for lillebyboeren, der kommer til storbyen, forekommer den måske kold, reserveret, afvisende – unødvendig og uforståelig.

Steder, hvor befolkningstætheden er ekstrem, eller mange mennesker er samlet på ét sted, kan de andre kroppe endda ophøre med at være subjekter – nogen, som vi kunne finde på at hilse på, se og anerkende – og bliver i stedet ting, forhindringer eller endda trusler. I en overfyldt metro, hvor der ikke længere er mulighed for at opretholde en komfortzone rundt om sig, bliver privatliv noget, vi sikrer ved *ikke* at hilse, ved at glo på vores smartphone eller på anden vis undgå relationel kontakt. Man siger, at strudsen stikker hovedet i sandet for dermed ikke at blive set. På samme måde kan vi stikke hovedet i vores mobiltelefon eller kigge væk, hvis vi ikke ønsker at hilse og blive hilst på, og dermed at se og blive set.Vi etablerer således et privatliv ved at lade være med at hilse, og dermed ved at afvise at indgå i relation med dem, der står så tæt på os, at vi har brug for, at de er ting i stedet for subjekter.

På samme måde kan vi også selv have brug for, at de andre lader være med at hilse på os. Måske ønsker vi selv fra tid til anden at blive set som en ting, således at vi kan beholde vores mentale rum for os selv og bevare illusionen om, at vi har privatliv. Bliver vi alligevel hilst på, når vi går eller står i vores egne tanker, kan vi føle os lidt afslørede – lidt mindre private

– i det sekund, vi er blevet sagt hej til. I det øjeblik blev vi set, men måske havde vi brug for at være usete netop der.

Vi hilser altså på flere i den lille by og på landet, end vi gør i storbyen. Men ofte hilser vi til gengæld med større fysisk nærhed i den store by. I København er krammet en naturlig del af de oftest brugte hilseformer. I Nordjylland kan der være ganske langt imellem folk, som kan finde på at kramme selv dem, de kender rigtig godt. Det vil en byboer på sin side måske finde en kende afstandtagende, og på den måde kan mennesker opfattes meget forskelligt ud fra deres hilsner og hilseformer afhængigt af, hvad de er vant til i deres nærmiljø.

Alt i alt kommer vi måske længst med at se mennesket og ikke hilseformen, selvom det kan være svært at skille de to ad.

METTE KOPP F. 1973 CAND. MAG. I MEDIESOCIOLOGI & KULTURFORMIDLING, YOGA-, DANSE- OG MEDITATIONSLÆRER, COACH, FORFATTER, BLOGGER OG FOREDRAGSHOLDER. EJER OG DRIVER FIRMAET "PUSTERUM", DER UDBYDER KURSER, FOREDRAG OG WORKSHOPS I NÆRVÆR OG PERSONLIG UDVIKLING, OG ARRANGERER OG AFHOLDER YOGAREJSER OG EVENTS. I 2014 UDKOM HENDES FØRSTE BOG, DEN LILLE NÆRVÆRSBOG "24 PAUSER – NÆRVÆR OG MINDFULNESS I HVERDAGEN" PÅ "PRETTY INK", OG I 2015 FULGTE OPFØLGEREN "24 PUSTERUM". ER DESUDEN BLOGGER OG SKRIVER ARTIKLER OM PERSONLIG UDVIKLING, SELVMOTIVATION, SELVVÆRD OG GRÆNSER OG KAN FØLGES PÅ PUSTERUM.DK.

ANJA VINTOV

AT HILSE

Fra den dag, jeg blev spurgt, om jeg ville skrive et personligt indlæg i Modersmål-Selskabets årbog om danske hilseformer, er mit fokus på mine egne – og andres – hilsevaner blevet skærpet markant.

Det har været et interessant selvstudie, både når jeg har rejst i udlandet og mødt andre kulturer, når jeg har været herhjemme i den vante danske andedam og ikke mindst i hverdagen i mit lille lokalsamfund, hvor jeg bor med mine to børn Smilla og Villads og kaninen Mollie.

Så lang tid, jeg kan huske, har jeg været fascineret af mødet mellem mennesker.

Livet mellem mennesker, mulighederne og ikke mindst udfordringerne, der kan opstå mellem mennesker, og de udfordringer, vi kan skabe for os selv. Det har indtil nu udmøntet sig i over 15 års studier og arbejde med frygt, flow og begrebet *hverdagsmod*, og det slog mig, at en så simpel ting som 'at hilse' kan være betinget af, hvor meget vi tør.

Det "at hilse" kan lyde som det mest banale i verden, men mødet mellem to mennesker er alt andet end det.

Den første kontakt med et andet menneske, en hilsen, rummer potentialet til at gøre et dybt indtryk – eller slet intet. Et godt indtryk – eller et dårligt. Det rummer potentialet til at give og til at modtage.

Det rummer potentialet til en relation.

DET GODE INDTRYK

Jeg har netop sat mig for at renskrive mine noter fra et møde med inspektøren på Fløng skole, hvor mine børn går.

Et møde om "at hilse".

Jeg havde spurgt inspektøren på skolen, om jeg måtte interviewe ham om et initiativ, han havde iværksat.

Initiativet handler om, at alle hilser på hinanden på skolen, og formålet er at understøtte et af skolens grundprincipper – det forpligtende fællesskab. Min opgave om at skrive et indlæg til Modersmål-Selskabets årbog gjorde mig nysgerrig på initiativet, og jeg satte et møde i stand.

Inspektøren og jeg har hilst på hinanden i forskellige sammenhænge, så da vi mødtes, gav vi hinanden hånden og smilede efterfulgt af en kommentar fra mig: *"Tak, fordi du ville afsætte tid til en snak om det at hilse."*

Et kram ville have været at stramme den, et klap på skulderen ville være for jovialt, et håndtegn malplaceret, et kys på hånden, og han ville tro, jeg var skør, et buk eller et nej og han ville tro, jeg var gået forkert, og et kindkys ville klart sende de forkerte signaler.

Håndtrykket og smilet var det naturlige valg i denne sammenhæng – ikke for meget og ikke for lidt.

Hvis jeg gav mine børn hånden og et smil som goddag frem for det kys, de plejer at få, ville de grine og sige: *"Hvad har du gang i, mor?"*

Der er de uskrevne regler. Der er etiketten. Der er vanerne, og så er der modet.

Modet til at åbne op og hilse på eller smile til hinanden – uagtet, om vi er enige eller ej, har samme hudfarve, samme holdninger eller lige har haft en konflikt.

Modet til at sige "Hej", strække hånden frem eller give et smil, når muligheden byder sig. For muligheder for at hilse er der masser af – spørgsmålet er, om vi griber dem.

INITIATIVET "AT HILSE PÅ HINANDEN"

Lige før påske blev der hængt A4-papirer med smilende sole og glade ansigter op ved samtlige af skolens indgange på både dansk og engelsk med ordene *"Godmorgen" / "Goodmorning"*.

Jeg fandt senere ud af, at hensigten med tegningerne var at understøtte budskabet om at hilse på hinanden.

En ting lagde jeg særlig mærke til. Jeg blev glad, da jeg så tegningerne på dørene.

En lille gestus. En såkaldt lavt hængende frugt baseret på skolens grundsyn, som er, "*at det vi gør, påvirker hinanden*."

Under interviewet af Fløng skoles inspektør spurgte jeg ham bl.a., hvad hensigten var med de smilende sole og initiativet om "at hilse".

"Jeg ønsker, at vi her på skolen signalerer, at 'her gider vi hinanden'", sagde han.

"Et lille bidrag til et stort strategisk område. En ambition om, at alle børn skal trives og lære mere."

Skoleinspektøren har opfordret sine ansatte til at sige *"Godmorgen" / "Hej"*, efterfulgt af en kort anerkendende sætning. *"Godmorgen Mads, pyha, den ser godt nok tung ud, din taske"* eller *"Godmorgen – de er godt nok smarte, dine nye sneakers"*.

At hilse med intentionen om at skabe en kort dialog og øge kontakten.

"At hilse på hinanden har faktisk været utroligt nemt at få sat i sving, og nu handler det om at blive ved og holde det ved lige. Jeg har en idé om, at hverdagen med hinanden bliver nemmere, når vi dagligt hilser på hinanden. Så bliver det måske også nemmere at tage de svære samtaler, fordi man allerede har en slags kontakt," sagde inspektøren.

Inspektøren står selv ved hovedindgangen hver morgen og siger godmorgen, fordi han ønsker at være synlig i hverdagen på skolen.

Under interviewet fortalte han om en oplevelse på skolen, som havde gjort ham endnu mere opmærksom på vigtigheden af at tænke over, hvordan vi påvirker hinanden.

"Det var en dag, efter at vores initiativ om at hilse var sat i søen, og jeg kom gående på gangen og sagde godmorgen til et forbipasserende barn og mor. Barnet svarede friskt tilbage med et "Godmorgen". Moderen sagde ingenting. Jeg kunne høre barnet sige til sin mor: "Hvorfor siger du ikke godmorgen?", da de gik videre, men jeg kunne desværre ikke høre svaret. Moderen og jeg havde haft en uenighed tidligere på ugen, og det er måske forklaringen på, hvorfor hun valgte ikke at svare, men en sådan reaktion synes jeg da er superærgerlig. Jeg ønsker, at vi som voksne kan hæve os over den slags og vise en god vej for børnene."

"At vi hilser på hinanden – uanset".

NYSGERRIGHED OG ÅBENHED

Både inspektøren og jeg er tilflyttere til den lille by, vi bor i, og vi talte om fordele og ulemper ved at komme 'udefra' og integrere sig i et allerede eksisterende og sammentømret fællesskab. Og ordene "at være imødekommende" kom på tale.

"Vores mål på skolen er at have en glad, åben og imødekommende kultur."

KAN MAN HAVE MODSTAND MOD AT HILSE?

I kølvandet på nye initiativer følger som regel en eller anden form for modstand, fordi man skal gøre noget andet, end man plejer. Jeg spurgte inspektøren, om der ikke havde været bare den mindste modstand mod initiativet.

"Jo," sagde han. *"Nogle af de ansatte har helt sikkert tænkt, at nu skulle vi i gang med "Operation Morgenluft", og hvordan skulle man gribe det an, hvis man ikke har en god dag og ikke gider at hilse på nogen og bare har brug for at være sig selv. For mig handler det om, at vi ser hinanden i øjnene",* sagde han. "*Det handler om forskellen mellem ligegyldighed og nysgerrighed. Forpligtende fællesskaber handler om, at vi alle sammen er vigtige, og at alle bidrager til fællesskabet. Når vi får skabt relationer gennem det at hilse, bliver det sjovere at gå i skole. Det bliver sjovere og nemmere at være sammen. De store klasser synes nok, at det er lidt fjollet, men i indskolingen og på mellemtrinet bliver det indtil videre taget godt imod. Og vi bliver ved. Jeg synes personligt, at vi har en ekstremt lukket kultur i Danmark. Bare se på måden, vi sætter os i en bus på. Er der et tomt sæde, vil de fleste vælge det tomme sæde frem for et sæde ved siden af en ældre dame eller en ung udlænding. Jeg sætter mig altid sammen med andre og inviterer mig selv ind ved at være nysgerrig, og jeg synes altid, at det er ekstremt berigende at være åben,"* afsluttede inspektøren.

FLYT DIG LIDT – SMÅ SKRIDT TIL STORE FORANDRINGER

Jeg er stor tilhænger af inspektørens måde at anskue fællesskaber på, og jeg glæder mig til at se skolens ansatte, os som forældre og børnene ved fælles hjælp holde momentum i dette fine initiativ og gerne sprede det til andre skoler rundt omkring i landet og til de kredse, vi ellers befinder os i.

Nu er tanken indtil videre bragt videre til dig som læser af dette indlæg. Jeg håber, det vil inspirere.

Jo flere rum, vi kan skabe, hvor vi rent faktisk taler sammen, jo bedre. Det er en vigtig kontrast til en verden, hvor livet bag skærmen fylder meget for de fleste børn, unge og voksne, og hvor nærvær ikke længere er en naturlighed, men noget, vi dagligt skal øve os på.

I min optik er det præcis de gode intentioner, der føres ud i livet med små spiselige skridt, der oftest gør den allerstørste forskel i alle former for relationer. At hilse og at relatere hænger dybt sammen, og dybest set handler livet om relationer.

Livet udspringer af relationer og består af relationer. Vi kommer til verden, fordi to mennesker har en relation. Vi bygger relationer hele vores liv. Til os selv og til andre.

En hilsen er døråbneren til en potentiel relation.

SÅ HVAD BETYDER EN HILSEN FOR MIG?

For mig er det at hilse en væsentlig del af mit liv, min hverdag og mit arbejde.

En hilsen er afslørende, fordi vores krop 'taler'. Det slappe håndtryk, det undvigende blik eller det faste greb, smilet og øjenkontakten.

Som hovedregel hilser jeg altid på folk, jeg ikke kender,

når jeg eksempelvis kommer rundt til forskellige sociale arrangementer, eller når jeg afleverer mine børn i skolen.

Træder jeg ind i et middagsselskab, en reception eller lignende, går jeg altid rundt og giver hånd. Og hvis det ikke er muligt at give hånd, vinker jeg rundt med et smil.

Jeg nikker og smiler også, hvis jeg kommer løbende på en vej, hvor der går andre mennesker.

Jeg smiler til mennesker, der betjener mig. I Netto, på benzintanken og på restauranten.

En del af vores hjerne scanner hele tiden vores omgivelser for potentielle farer, smilet signalerer åbenhed, og effekten er beroligende.

Når vi møder andre mennesker, kan vores system på et splitsekund mærke, om det er trygt at rykke nærmere. Når vi smiler, udskiller vi endorfiner, kroppens eget lykkemiddel, så det giver næsten slet ingen mening at lade være, vel?

Jeg elsker selv at få et smil, og jeg synes, at smil er det nemmeste i verden at give.

I dag har vi flere forskellige kulturer blandet sammen i et lille land, men et smil er sjældent til at misforstå.

Jeg er endnu ikke selv stødt ind i udfordringer i forhold til at hilse på mennesker fra andre herboende kulturer – ej heller på mine rejser til fremmede kulturer.

Jeg oplever, at smilet, evt. kombineret med et håndtryk, fungerer i stort set alle sammenhænge, og der, hvor særlige hilsevaner er påkrævet, har jeg sat mig ind i det.

Der kan naturligvis opstå udfordringer, når flere forskellige kulturer lever side om side, men jeg synes, at det er mere interessant at fokusere på den mulighed, det giver for at finpudse det universelle sprog – kropssproget – herunder smilet.

Skulle jeg en dag komme til at hilse såkaldt 'forkert' i forhold til, hvad der forventes eller kræves, kan jeg altid sige: "Beklager/Undskyld".

Jeg vil hellere satse og skabe kontakt end frygte at gøre noget forkert og dermed holde mig tilbage fra alle de muligheder, som mødet med andre mennesker rummer.

Jeg ønsker ikke, at frygt skal være en dominerende energi i min hverdag. Modet og åbenheden bringer mig så meget længere.

Når det handler om hilseformer, peger alt på smilet som det mest universelle, sikre og sunde. Det er gratis at smile, det smitter, det varmer, det løfter og beroliger, så hvorfor ikke gøre det til en af de gode hilsevaner i hverdagen?

Både over for mennesker, vi har kendt hele vores liv, og mennesker, vi lige har mødt. Hvad vi ellers krydrer det med, håndtryk, kram, kys, håndtegn, vink, Des, dus eller knus, må bero på situationen og modet.

En ting er sikkert: Smile kan vi altid, men vi kan også lade være. Det er et valg.

SMILET

Et smil koster intet, men giver meget. Det gør den rig, som modtager det, uden at gøre den fattig, som giver det. Det kræver blot et øjeblik, men mindet om det kan ofte leve for bestandigt. Ingen er så rig eller mægtig, at han kan undvære det, og ingen er så fattig, at han ikke bliver rig ved det.

Alligevel kan det ikke købes, tippes, lånes eller stjæles, for det har kun værdi, når det gives. Nogle er for trætte til at give dig et smil – giv dem et. For der er ingen, der trænger mere til et smil end den, som ikke længere har et smil at give andre.

ANJA VINTOV FOREDRAGSHOLDER, COACH OG SPECIALIST I HVERDAGSMOD & F L O W. FORFATTER TIL BØGERNE OM HVERDAGSMOD: "FLYT DIG LIDT, SMÅ SKRIDT TIL STORE FORANDRINGER" (GADS FORLAG) OG E-BOGEN "KUREN MOD FRYGT". E-BOGEN ER TIL GRATIS DOWNLOAD FOR ALLE I DANMARK PÅ WWW. KURENMODFRYGT.DK. ANJA VINTOV HAR DREVET EGEN VIRKSOMHED I 15 ÅR OG ER INDEHAVER AF VIRKSOMHEDEN HIGH VIBES ACADEMY, SOM BL.A. UDBYDER FLOW-SPECIALIST-UDDANNELSEN.

ROBERT B. HANSEN

DANSKE HILSEFORMER

Er vi Des eller dus? Ja undskyld, at jeg spørger, jeg vil nødigt virke påtrængende. Omvendt så vil jeg også gerne undgå at fremstå som alt for gammeldags. Man vil jo så nødig virke reaktionær for slet ikke at bruge glosen halsstarrig. Lad os for nemheds skyld være Des bare for indeværende. Det kan ske, at der var en tanke bag.

De har utvivlsomt en profil på et eller flere sociale medier: Facebook, Linkedin, Twitter eller lignende. Eller hvis det ikke er tilfældet, så kender De bestemt nogen, der har en profil. Hvis ingen af delene er tilfældet, så beder jeg Dem bære over med mig, hvis noget af det følgende er næsten uforståeligt.

Jeg har en profil på Facebook. Fra tid til anden, når jeg føler et behov for overspringshandlinger, så tjekker jeg min Facebook-profil. Her kan man jævnligt blive udsat for små tests, der spænder over "Hvilket arbejde er det rigtige til dig?" til "Hvilken diktator er du?" Nu er jeg ikke ganske

overbevist om, at det i sig selv er positivt at finde ud af, at man har en lille autokrat i maven, men det får være.

Det, jeg gerne vil fortælle om, er, at jeg på et tidspunkt tog testen: "Hvad er din sproglige alder?" I testen fik man præsenteret en række tænkte situationer og dernæst en række forskellige svar.

Disse svar blev derefter brugt til at regne ens sproglige alder ud. Et enkelt eksempel på de spørgsmål, man blev udsat for: "Der står en dame i vejen for dig i toget og blokerer midtergangen. Hvad siger du?" Blandt de mulige svar er: a: Undskyld, må jeg have lov til at komme forbi Dem? b: flytter du dig ikke lige, så jeg kan komme forbi? c: Er du ikke nifty og scoote din booty til side?

Den sidste af de tre svarmuligheder krævede, så vidt jeg kunne vurdere, en længere uddannelse, end jeg er i besiddelse af, for at man kunne forstå betydningen af den. Derfor valgte jeg den første af de tre svarmuligheder. Kombineret med mine andre svar præmieredes dette med beskeden om, at jeg rent sprogligt var 87 år gammel, ledsaget af et lille billede af et piberygende skelet iført slåbrok og monokel. Ivrig trykken på forskellige knapper afslørede, at hvis man havde en ambition om at fremstå som yngre end 40 for venner og familie på de sociale medier, så måtte damen uvægerligt have besked på at scoote med sin booty.

Nu er det givetvis ikke særligt videnskabeligt at slutte fra Facebook-tests til, hvordan det står til i Danevang i al almindelighed, men alligevel kan der måske være noget, der kan uddrages fra denne lille oplevelse, for tilsyneladende er der en sammenkobling mellem at møde sine medmennesker så uformelt som muligt og at være nogenlunde moderne. Eller

sagt på en anden måde: Hvis De ikke ønsker at blive stemplet som et oldtidslevn, så må De hellere skynde Dem at aflægge Dem alle former for formaliteter, før De møder nye mennesker.

Dette harmonerer vel for så vidt også meget godt med det, vi kan opleve i hverdagen. Tillad mig at berette om en anden lille oplevelse. I et byggemarked henvender en kvinde på en 40-50 år sig ved informationsskranken. Den unge mand, der står i skranken, tager imod med ordene: "Sku' du spør' om noget?" Alt imens han stirrer stift ned i skærmen på sin mobiltelefon.

Nu er det muligt, at den unge mand er meget blufærdig, i så fald er der ikke nogen grund til at kritisere ham. Det er der for så vidt heller ikke, hvis vi alle er enige om, at det er sådan, vi ønsker at indrette vores samfund.

Men virkeligheden er, at den for mig ukendte kvinde både så overrasket og ærgerlig ud. Enkelte ville måske være så voldsomme i deres dom, at de ville hævde, at den unge mand var uforskammet. Ret beset bilder jeg mig i min naivitet ind, at jeg godt ved, hvorfor den unge mand opførte sig, som han gjorde.

Den helt enkle forklaring er, at det gjorde han, fordi han har lært, at det er sådan, man møder mennesker, som man ikke kender.

Der synes at være en forestilling om, at formaliteter i forbindelse med at hilse på fremmede mennesker er af det onde. Hvis et menneske holder på, at der er visse former, som vi må insistere på bliver overholdt, vil vedkommende meget nemt blive stemplet som en snob eller som håbløst gammeldags. Den enkle social-matematiske formel (så vidt jeg ved, har

jeg selv fundet på ordet, jeg håber på en optagelse i Nudansk Ordbog hvad dag, det skal være) synes at være: Spontanitet = godt. Formalitet = skidt.

Nu er det vel de færreste, der ønsker sig hensat til hofceremoniellet hos forne tiders orientalske despoter, men det er alligevel interessant, at fortidens regler for, hvordan vi taler, langt mere hilser på hinanden, i den grad er sat i skammekrogen.

Der kan måske nok være megen rimelighed i, at vi tidligere har været meget stive og forkrampede i vores omgang med hinanden, men denne rimelighed er nu til gengæld forsvundet som dug for solen.

En undersøgelse skulle for nogle år siden have afdækket, hvordan danskerne betragtede sig selv, og hvordan en række europæiske nationer betragtede os. At der ikke er noget, der er ganske lige så interessant som én selv, er naturligvis åbenlyst.

Det viste sig, at danskerne roste sig af, at de var uformelle og ikke tog titler og deslige særlig højtideligt, men, mente man, i stedet gik vi ind om ikke i alles hjerter, så dog i alles hjem med træsko på. Vi behandlede alle mennesker på samme måde. Dette, mente et flertal af de adspurgte, var særlig dansk. De adspurgte udlændinge, der må formodes at have mødt danskere, var rørende enige. Danskere holdt ikke på formerne og opførte sig på samme måde, om de var i operaen eller på bodegaen. Det interessante var imidlertid, at danskerne selv stod ret alene med at opfatte denne opførsel som noget positivt.

Andre betragtede denne opførsel som plat og bondsk. Det er naturligvis muligt at fastholde, at det er alle de andre, der tager fejl. Piet Hein skrev som bekendt engang: *Hvad rager det den, der er sikker på sit, at resten af verden er ude af trit.*

Man kunne imidlertid også overveje – hvis man som undertegnede er en forbenet moralist og reaktionær, men det har De naturligvis regnet ud på nuværende tidspunkt i Deres læsning – om der er nogen overbevisende årsag til at tillære sig rækker af fraser, der alene tjener til strukturere mødet med andre mennesker?

I min dagligdag har jeg mulighed for at se over på en efterskole. Interessant er det, at de unge mennesker tydeligvis har meget klare regler for, hvordan man hilser på hinanden. Ethvert møde indledes og afsluttes således med omfavnelser, der for drengenes vedkommende akkompagneres af rigelige mængder klappen hinanden på skulderen.

En sidste lille betragtning, så skal jeg nok nå frem til, hvad jeg mener. Med jævne mellemrum hører vi om, at mennesker er kommet op at skændes i offentligheden over, hvad der udefra betragtet må betegnes som bagateller. Eller hvad med vores kultur med mails? I dagens Danmark må en hvilken som helst mail udstyres med et utal af smileys, der ofte har til formål at minde læseren om, at man ikke er ude på at støde vedkommende.

Min teori, som jeg naturligvis ikke kan forpligte mine læsere på, men som hermed er givet videre til almindelig overvejelse, er, at vi med brug af, i mangel af et bedre udtryk, gammeldags høflige hilseformer kan undgå rigtig mange konflikter og ærgrelser i hverdagen. Dette har ikke nødvendigvis noget med at være moderne eller gammeldags at gøre, men formelle hilseformer, hvor stivnede eller forkrampede de end kan virke for en udvendig betragtning, har den fordel, at de er meget nemme at afkode.

Eller sagt på en anden måde. Det er muligt, at den unge

mand fra byggemarkedet, jeg nævnte tidligere, er et hjælpsomt og imødekommende individ, der uopfordret hjælper sin gangbesværede nabo med at køre skraldespanden ud, hver gang renovationsfolkene kommer forbi, men det er ikke muligt at læse ud af den måde, den unge mand møder sine omgivelser på. I stedet står man tilbage med en fornemmelse, hvor malplaceret og uretfærdig den end måtte være, af en ugidelig person, som snarere vil lege med sin telefon end anerkende, at han står overfor et andet menneske.

Det er som sagt muligt, at det er en urimelig vurdering af andre menneskers karakter, men problemet er naturligvis, at før vi kan udtale os om, hvorvidt den unge mand var uopdragen eller ej, så er vi nødt til at lære ham bedre at kende. Realistisk set må vi dog erkende, at det ikke er muligt at lære alle de mennesker, vi møder her i tilværelsen, godt at kende. Derfor er det nødvendigt eller i det mindste ønskeligt, at vores møde med hinanden er reguleret af visse former.

En lille analogi: I trafikken kunne vi måske nøjes med den simple regel, at vi under ingen omstændigheder måtte køre ind i hinanden. I lyset af, at dette ville føre til fuldkomment kaos, har vi en trafiklovgivning. Det kan godt være, at jeg godt kunne nå at køre over for rødt lys, eftersom de, der skal på tværs af krydset, er langt væk, men jeg gør det ikke, for det er nu den måde, vi har valgt at afvikle trafikken på, så vi hver især udsætter hinanden for færrest mulige overraskelser og chok. Til gengæld for den tryghed accepterer jeg, at jeg skal vente for rødt lys i 30 sekunder.

På samme måde er det muligt, at jeg ikke er lige så autentisk, som jeg kunne være, eller lige så ærlig, som jeg kunne være, men mine umiddelbare impulser, hvad enten de går i

retning af at omfavne vildt fremmede mennesker, første gang jeg møder dem, eller de går i retning af at kigge stift ned i gulvet, undertrykker jeg til gengæld for at give mennesker hånden og se dem i øjnene og sige goddag. Det er muligt, at man derved fremstår gammeldags, men man, tror jeg, signalerer også meget klart et ønske om, at man gerne vil være både høflig og imødekommende.

Mener jeg nu, at hele landet skulle gå tilbage til dengang i tidligere tider, hvor alle var Des, indtil andet var aftalt, og man helt formelt havde drukket dus? Kunne det dog bare være så! Spøg til side, så er mit lille håb blot, at vi alle i vores omgang med fremmede mennesker husker på, at vores egne intentioner ikke står skrevet i panden på os. Vores måde at møde andre mennesker på er vores første mulighed for at gøre vores intentioner tydelige. Hvis vi alle bruger de samme regler, så bliver vores møde med hinanden også meget nemmere. Høflighed er den olie, der får tilværelsens gnidninger til at gå lidt lettere.

ROBERT B. HANSEN F. 1980 OG OPVOKSET I RØDEKRO NÆR VED AABENRAA. NYSPROGLIG STUDENT FRA AABENRAA GYMNASIUM I 1999. I 2006 CAND. THEOL. FRA ÅRHUS UNIVERSITET OG PH.D. I 2010 PÅ AFHANDLINGEN "ENDETID OG OFFER", DER ER EN UNDERSØGELSE AF OLDKIRKENS NADVER- OG DÅBSRITUALER. SIDEN 2012 FUNGERET SOM SOGNEPRÆST I RYSLINGE PÅ MIDTFYN. HERUDOVER SKRIBENT VED "KIRKE OG MEDIER"; KLF'S MEDLEMSBLAD. MEDFORFATTER PÅ "EFRAIMS SYRERENS LIV" (ANIS, 2010); EN OVERSÆTTELSE AF EN OLDKIRKELIG HELGENLEGENDE PÅ SYRISK, DER IKKE TIDLIGERE ER OVERSAT.

IRINA BJØRNØ

EN HJERTELIG HILSEN

Da jeg flygtede fra Rusland til Danmark, flygtede jeg til nye – for mig ukendte – hilseformer. Jeg var opdraget til at hilse pænt på folk og til at være Des med alle, som var ældre end jeg selv. Ifølge russisk skik er man kun dus med den nærmeste familie. Alle andre i Rusland bor i Des-land – med stort D. Respekt og distance gør livet mere formelt, men også mere højtideligt. Jeg elskede at høre "De" i skolen, og jeg husker, at da jeg kom i niende klasse, begyndte lærerne at tiltale os med De – skønt!

I det øjeblik, Aeroflot IL62 landede på dansk jord i Kastrup, kom jeg til at leve i Dus-land. Alt blev mere "fladt", ligesom det danske landskab. Her er alle dus med hinanden, ligesom i én stor familie – og dog! Er det blot en formalitet, eller MENER folk her, at jeg er en del af deres fællesskab? Dette forstod jeg ikke. Hvis vi er dus med hinanden, er vi så også ansvarlige for hinanden? Eller er det kun en bekvem udtryksform uden indhold? Måske er denne hilsemåde i

realiteten rent skuespil, og i nogle situationer faktisk et mindre høfligt skuespil?

Jeg føler mig lidt fornærmet, når ukendte eller yngre mennesker bryder mine personlige grænser og siger du til mig. Jeg KAN GODT LIDE respekt – gensidig respekt – så jeg besluttede mig for at være Des med mine studerende på DTU, hvor jeg underviste i 10 år. Men de fortsatte med at bruge deres flade du, når de henvendte sig til mig.

For mig starter høflighed med en hilsen, som respekterer de personlige grænser, og som samtidig er en del af det eksisterende grupperitual. Hvis jeg ønsker at blive en del af gruppen, så skal jeg lære at bruge dens hilseritualer. Samhørighed starter altid med en hilsen. Vi giver hånd til hinanden, vi kysser hinanden på kinden, vi omfavner hinanden, vi siger: "God dag. Hvordan har du det?" Det er en måde at starte kommunikationen på.

På et tidspunkt var jeg på et kursus i kommunikation, hvor vi lærte, hvordan man bryder grænser og introducerer sig selv indenfor forretningsverdenen. Vi skulle på kurset lære at præsentere os på 15 sekunder. 15 sekunder! 15 meget korte sekunder! "Goddag!" Håndtryk? Kindkys? Nik? "Mit navn er… Og jeg er..." Slut! Derefter var mine muligheder for at gøre et personligt indtryk på de andre, som kunne få en afgørende rolle i mit liv, også slut. Bagefter lærte jeg, at 90% af den tid, mennesker er sammen med andre, reflekterer de kun over egne tanker. Kun i 10% af tiden er de opmærksomme på andres input. Kun når man er meget forelsket, gælder denne regel ikke.

Det danske dus er godt og demokratisk, men for mig ødelægger det glansbilledet af det gammeldags "sociale spil"

mellem damer og herrer, prinser og prinsesser. For mig er Krøyers billede af "Hip, hip hurra" i haven tabt i Dus-land – synd!

I årevis har jeg i Danmark savnet Des-formen. Så genfandt jeg denne gammeldags hilseform i det danske kongehus. På mit livs vej mødte jeg den russiske grevinde Ladyzenskaja, som var født i Danmark, men opdraget med adelige, russiske traditioner. I hendes toværelses lejlighed på Jagtvej var man ikke dus. Jeg var Fru Professor – med store bogstaver. Der blev jeg introduceret til den russiske prins Romanoff, som jeg måtte neje for og håndkysse på afstand. I disse kredse er Des stadigvæk en vigtig del af den sociale omgangsform.

Er denne royale hilsemåde nødvendig, eller er den kun et gammeldags, traditionelt skuespil? Shakespeare har engang sagt, at alt i livet er rent skuespil. Der er skuespil, som jeg gerne vil deltage i, og der er skuespil, som jeg ikke har lyst til at deltage i – men som jeg desværre er nødt til. Hvert skuespil har sine regler. Hvem skriver de regler? Alle – og ingen! Takt og tone dannes af tidens tendenser og bliver til moderne "trends" og modefænomener. Nogle moderne tendenser er kortvarige og skiftende, men der eksisterer også faste kommunikationsregler, som for eksempel gensidig høflighed. Høfligheden hjælper os til at danne vort eget selvbillede. Er du høflig mod andre? Hvad giver det dig at være høflig? Høflighed og venlighed er vor tids tabte dyder. Men jeg mener, at de kan genoplives, hvis der kommer en ny "trend".

Jeg har vænnet mig til at neje, når jeg præsenterer mig, lige meget om det er for prins Joachim, en professor eller en pige på danseskolen. Jeg nejer, går lidt ned i knæene og bøjer mit

hoved lidt ned for at vise respekt og beundring for mennesket over for mig.

I Indien lærte jeg hilsnen "Namaste". I den hilsen sætter man to hænder sammen foran hjertet, og hovedet bøjes lidt ned. "Namaste" betyder på sanskrit: "Jeg kan se det guddommelige i dig". Hvilken smuk hilsen! Sikke en respekt! Men samtidig foregår i Indien voldtægt af kvinder hvert eneste minut. Tænk engang – hvert eneste minut. 60 gange i timen. Det sker uanset deres venlighed, Gandhi eller "Namaste".

Hvad er bedst? Kunstigt indlært venlighed, forældede kongelige ritualer eller bare en ærlig og naturlig opførsel? Det værste, jeg ved, er, når mennesker er uærlige i deres sociale samspil. En ærlig aggression er bedre end uærlighed, bagtalelse og skjulte dagsordener. Jeg synes, en hilsen skal være ærlig – uanset formen. Hvis mennesker spørger mig, hvordan jeg har det, og jeg ikke har det godt, beder jeg dem spørge mig igen i morgen, hvis de ikke vil høre sandheden!

Vær ærlig og sig, hvad du virkelig mener. Det er min filosofi. Hvis du vil være dus med mig så husk, at vi så er ansvarlige for hinanden – og vis mig det. Jeg siger stadigvæk De til folk, fordi jeg *ikke* kan tage ansvar for flere, end jeg allerede er dus med! Alt andet vil være uærligt af mig!

Lad folk opfatte mig som en underlig kvinde fra et tidligere kommunistisk land! Lad dem få den opfattelse, de ønsker! Bare den er ærlig og ikke et diplomatisk spil! Jeg vil fortsætte med min hilsemåde uanset de "offentlige normer".

Her til sidst vil jeg fortælle en speciel historie fra mit liv. Jeg var i USA og deltog i en stor banket i anledning af et internationalt, videnskabeligt symposium. "Dresscoden" var kjole og hvidt, og jeg var i en smuk, lang kjole, lange

handsker og høje hæle. Der var mere end hundrede deltagere fra hele verden, og en kinesisk pige spillede for os på en Stradivarius-violin. Efter den første halve time var de officielle hilseritualer overstået, og folk stod med champagneglas i hænderne og lyttede til den guddommelige musik.

Flere polakker, som jeg kendte, kom hen til mig og kyssede min hånd, og jeg følte mig som en rigtig prinsesse. Alt var perfekt: Deres håndkys, min kjole, frisuren, champagnen i glasset, violinen og Mozarts smukke musik. Solen var ved at gå ned, og de sidste stråler gjorde øjeblikket særlig romantisk. Pludselig hørte jeg en lav hvisken i mit øre: "Ti tusind". Jeg drejede hovedet. Ved siden af mig stod en ældre mand, som pænt havde hilst på mig en halv time tidligere. Han stod ved siden af mig og kikkede på violinisten. Jeg svarede ikke, men så undrende på ham. "Femten tusind". Jeg kikkede på ham igen. I det øjeblik forsvandt musikken og romantikken. Han fortsatte med sin lave, hviskende stemme: "Femten tusind dollars for en nat med dig! Jeg vil ikke betale mere."

Det blev sagt med en meget indsmigrende stemme og på en meget venlig måde, men mine kinder begyndte at blusse. Hvad? Hvordan kunne han tillade sig at sige sådan? Og i dette øjeblik, mens der for ham blev spillet på en 500 år gammel violin?

Jeg kunne ikke høre melodien mere. Mine øjne blev fyldt med tårer. Denne mand havde krænket *alle* mine grænser. Jeg vendte mig om og gik ud af salen. Hele stemningen var ødelagt. Venligheden var kun en form. Under formen var skjult begær og dyriske drifter.

Hvilke hilseformer er de bedste? For mig er det bedst, når mennesker ikke udtrykker sig tvetydigt, og når de har respekt

for andre. Håndkys er ikke nødvendige, men en hjertelig hilsen er vigtig for mig. Nu sender jeg dig mine varmeste hjertehilsener. Du kan tage imod dem, eller du kan lade være. Jeg forventer ikke, at du kysser min hånd, men jeg ønsker at høre fra dig og fra dit hjerte. Formen er ikke væsentlig! Vælg den hjerte-hilseform, som *du* selv bedst kan lide!!!!!

IRINA BJØRNØ F. 1959 I USSR. PH.D. FRA MOSKVA STATSUNIVERSITET. SENERE ARBEJDEDE HUN I 12 ÅR SOM LEKTOR VED DTU OG UNDERVISTE BL.A. I ULTRALYD. HUN HAR SKREVET OMKRING 200 VIDENSKABELIGE ARTIKLER OG DELTAGET I VIDENSKABELIGE KONFERENCER VERDEN OVER. FRA ÅR 2010 HAR HUN DEDIKERET SIT LIV TIL LITTERATUREN OG HAR INDTIL I DAG SKREVET 25 BØGER PÅ TRE FORSKELLIGE SPROG, (BL.A. BØRNEBØGER, DIGTE, SANGE, NOVELLER OG ANTOLOGIER). I 2011 ETABLEREDE HUN SIT EGET E-BOGS-FORLAG, *BELBOOKS — BOOKS FOR EASY LIVING*, HVOR HUN UDGIVER SINE VÆRKER. HUN HOLDER DESUDEN FOREDRAG OG PRODUCERER VIDEOBLOGGEN "BELBOOKSTODAY" PÅ DANSK, ENGELSK OG RUSSISK. HUN VAR NOMINERET SOM ÅRETS FORFATTER (NOMINERET AF DEN GYLDNE PEN) OG ÅRETS DIGTER I RUSLAND I 2012, 2013 OG 2014. HUN ER MEDLEM AF DET RUSSISKE FORFATTERFORBUND. I 2015 FIK HUN EN MEDALJE: "FOR AT FREMME DEN RUSSISKE KULTUR I VERDEN". FOR KONTAKT: WWW.BELBOOKS.DK

CARINA HECKSCHER

ET HÅNDTRYK – EN VERDEN AF MULIGHEDER

Det første der sker, når vi møder et andet menneske, er, at vi hilser på hinanden. Uanset hvor i verden vi mødes, hilser vi. Det er derimod kulturbestemt og meget forskelligt, hvordan vi hilser.

I min hverdag som networkingekspert, foredragsholder og facilitator møder jeg mange forskellige mennesker. Mange tænker, at de allerede 'kender mig', fordi de følger mig på de sociale medier eller har været til et af mine foredrag. For mig er det derfor vigtigt, at jeg gør, hvad jeg kan, for at huske så mange personer som muligt, selvom det til tider er en udfordring med både navne og ansigter.

FØRSTEHÅNDSINDTRYK

For at huske de personer, jeg møder, sætter jeg en 'etikette' på dem alle. Det gør jeg, hvad enten jeg møder dem online eller fysisk med et håndtryk.

Den historie, de enkelte mennesker fortæller, når jeg møder dem, bruger jeg som 'etikette' (andre vil nok kalde det at sætte folk i system og boks). Jeg tænker over, hvordan jeg mødte dem, deres udstråling og kropssprog, om de var til stede og nærværende og selvfølgelig, hvad deres håndtryk signalerede, hvis jeg møder dem fysisk.

Når vi møder et nyt menneske, bruger vi meget kort tid på at aflæse den anden person, vurdere, om vi synes om personen, og efterfølgende sætter vi en eller anden form for 'etikette' på.

Ofte er vores underbevidsthed i gang med at fortolke den anden persons signaler til noget mere velkendt, som vi tidligere har mødt. Vi bruger alle 'oplysninger' til at danne os et indtryk af, hvem vi tror, vi står overfor.

ANKOMSTTIDSPUNKT

Ved mine foredrag fortæller jeg ofte om tre forskellige tidspunkter, hvor man kan ankomme til et arrangement. Det gælder både privat og professionelt. Der er dem, der altid kommer som de første, dem, der kommer i midten, og dem, der kommer som de sidste.

Og det handler om at hilse.

Som det nysgerrige menneske, jeg er, ser jeg det at hilse på mennesker som en mulighed for at åbne op for nye spændende muligheder.

Vi kan dele op i tre forskellige ankomsttidspunkter:

– Hvis du er den, der ankommer som den første, undgår du at gå rundt og hilse på alle de andre. Det er op til dem, der kommer bagefter, at hilse på dig.

– Hvis du ankommer i midten, så er det ikke 'nødvendigt', at du hilser på alle de fremmødte. Der er ikke så mange, du skal hilse på.
– Hvis du ankommer som den sidste, kan du 'bare' smutte ind og være en del af selskabet, eller du har mulighed for at gå rundt og få hilst på alle.

Du kan formentlig se dig selv, bevidst eller ubevidst i ovenstående. Jeg håber, at du fremover finder mod til at hilse på så mange personer som muligt, hvis du ikke allerede gør det.

INTROVERT ELLER EKSTROVERT

Det er ikke alle dage, man er lige oplagt til at møde nye personer. Jeg har talt med mange, både introverte og ekstroverte, omkring det at hilse på fremmede, og hvorfor det er givende. Uanset hvem man er, så er det at hilse på nye personer ikke noget, mange har trænet. Det kan være nødvendigt at træne for at gøre det første møde til en succesoplevelse.

En introvert person sagde en dag til mig, at det at hilse på nye var rigtig grænseoverskridende. Inden denne person skulle møde mig til et af mine foredrag, havde vedkommende været inde på min hjemmeside og finde ud af mere om mig som person. Det betød, at personen var forberedt, og det skabte modet.

Jeg siger altid til deltagerne i mine foredrag, at de skal hilse på hinanden, også dem, der står alene. Når en foredragsholder og facilitator (mødeleder uanset om det er en lille eller stor gruppe) opfordrer deltagerne til at tage kontakt, hjælper de med til at gøre det nemmere for introverte at sige hej og præsentere sig over for nye personer. De ekstroverte har

nemmere ved at slappe af, fordi det at hilse på nye personer er naturligt, og det er en del af deres livsstil.

Når jeg som professionel networker ankommer til et arrangement, ser jeg det altid som en mulighed for at komme rundt og få hilst på en masse spændende mennesker. Det er desværre et fåtal i Danmark, der har den samme tankegang. Når jeg overskuer og indtager lokalet, er klar til at møde nye og hjælpe dem ud af comfort-zonen, bliver jeg ofte mødt med det overraskende blik og spørgsmålet: '*Hvorfor går du rundt og hilser på folk, du ikke kender?*'.

Derfor er det en stor fornøjelse for mig at arbejde med inspiration om *bevidst networking* og det at få folk til at hilse på hinanden. Der sker noget helt magisk i en gruppe, når de forskellige personer har hilst på hinanden. Energien i lokalet bliver meget bedre, fordi sammenholdet skaber en mere åben *netværkskultur.*

Og der skal meget få ord til. En facilitator, der siger ordene: '*Alle må hilse på alle*' – får alle deltagerne ud af deres comfort-zone, og de hilser på hinanden med et smil.

SMALL TALK

Mange af deltagerne til mine arrangementer og møder har en udfordring, når det handler om at komme ud af comfort-zonen. Og det gælder i både store og små forsamlinger. Jeg har derfor videreudviklet en ice breaker-øvelse for hurtigt at skabe en åben netværkskultur.

Før i tiden fik alle deltagere en seddel, hvorpå de skulle skrive et small talk-spørgsmål, som de mente, at alle kunne svare på. Herefter skulle man finde en anden person, som man stillede spørgsmålet, og efterfølgende svarede man på

den andens spørgsmål. Når begge havde svaret, byttede de kort og fandt en ny person, de kunne spørge.

Jeg fornemmede altid en stor forskel på deltagernes tryghed og kunne se det på deres kropssprog. Der var stor usikkerhed i relation til, hvad den anden person tænkte om det spørgsmål, man havde fundet på. Når kortene var byttet, og deltagerne gik videre med den anden persons spørgsmål, var der smil at spore. Det var nemmere at gå videre med et spørgsmål, man ikke selv havde skrevet.

Ice breaker-metoden og small talk-spørgsmål er en rigtig effektiv måde at åbne op på, så man kan komme ud af comfort-zonen, give nye personer et håndtryk og byde en eller flere nye personer indenfor. Jeg har nu også videreudviklet ice breaker-metoden, så alle kan få hjælp til hurtigt at komme ud af comfort-zonen. Small talk-spillet, som består af 123 uformelle small talk-spørgsmål, som kan bruges til at starte en samtale og få mødt de andre deltagere og hurtigt opleve den nysgerrige og åbne netværkskultur, er udviklet.

COMFORT-ZONEN

Forestil dig at du er til reception eller andet arrangement med en buffet. Du kender ikke nogen og vælger derfor at tage mad og drikke fra buffeten og skynder dig at finde et bord, du kan stå ved. Du vælger måske at tage din telefon frem, så du ikke er helt alene.

Jeg elsker at møde nye mennesker, men jeg ved også, at det kan være svært 'bare' at gå hen til fremmede. Jeg har fundet ud af, hvordan det fungerer bedst for mig og også for de andre personer, jeg møder. Så det første, jeg gør, når jeg ankommer, er at kigge rundt i lokalet og danne mig et

indtryk af rummet, stemningen og deltagerne. Og så smile, når jeg møder nye. Det åbner døre og skaber tryghed hos alle.

Når jeg er til reception, starter jeg med at hilse på hovedpersonen, som jeg kender. Jeg har en gave med, og det er først, når den er videregivet, at utrygheden sætter ind, og man skal ud af comfort-zonen. Her vil jeg anbefale dig at forberede dig, inden du tager af sted ved at stille dig selv spørgmålet: '*Hvad er succeskriteriet for din deltagelse?*'. Kun få forbereder sig, og det er en af grundene til, at mange ikke har det godt med at gå til reception eller lignende arrangementer, hvor de ikke kender nogen eller kun kender få. I alle livets sammenhænge er forberedelse vigtigt.

I stedet for at have fokus på det vanskelige i at være til reception kan man i stedet fokusere på sit succeskriterium. Det kalder jeg at fokusere på sine *hverdagssucceser.* Hvis du forbereder, at du til arrangementet vil hilse på 3 nye personer, har du et udgangspunkt og et succeskriterium.

ØJENKONTAKT OG SMIL

Når du skal ud af din comfort-zone til et arrangement, er det en god idé at starte med at kigge rundt i lokalet. De personer, der står sammen i grupper, kender med stor sandsynlighed allerede hinanden. De har valgt ikke at ville hilse på andre. Kig i stedet rundt og se efter dem, der står alene. De, der står alene, har endnu ikke besluttet sig for at hilse på nye personer.

Når jeg er på vej hen imod personen, ved jeg ud fra kropssproget, hvad jeg skal gøre for at gøre personen tryg. Jeg har øjenkontakt og smiler og gør klar til håndtrykket. Når

hænder mødes, og navnene bliver sagt højt, befinder I jer I jeres fælles comfort-zone.

Næste gang du skal til et arrangement, så tænk på, at du ikke nødvendigvis behøver at være sammen med og tale med de mennesker, du kender. Med øjenkontakt, et smil og et håndtryk kan du hurtigt og trygt møde nye og få udvidet dit netværk.

SMIL + ØJENKONTAKT + HÅNDTRYK + NAVN
= Fælles comfort-zone

KROPSSPROG OG HÅNDTRYK

Det første, vi oplever ved et andet menneske, er dets kropssprog. Om vi vil det eller ej, så er det det, vi registrerer, og vi bruger vores erfaringer til at sætte 'etikette' på personen. Det samme gælder, når vi giver hånden. Her får vi også hurtigt tanker om den anden person. Derfor er det vigtigt både at tænke over kropsproget og håndtrykket, når vi er sammen med andre.

Et håndtryk sender mange signaler, og håndtrykket er også kulturelt bestemt. Her er et udpluk:

DEN VÅDE KARKLUD ELLER SLATNE FISK – Jeg synes ikke, at det er det rareste at blive mødt med et håndtryk, der ikke er fast. *Hvad synes du, håndtrykket signalerer?*

RYSTEREN – Når jeg møder en person, der bliver ved med at holde fast i min hånd og ryste den. Jeg tænker ofte, gad vide hvornår den anden stopper, og jeg forsøger at give slip. *Hvad synes du, håndtrykket signalerer?*

KNUSEREN – En person, der giver et meget fast håndtryk, så det føles, som om knogler knækker, er ikke nogen rar oplevelse. Og slet ikke, hvis man som kvinde har ringe på. *Hvad synes du, håndtrykket signalerer?*

DET FASTE MED ET KLEM – Det er helt klart mit favorithåndtryk. To hænder, der mødes med et fast klem, er for mig et professionelt og anerkendende håndtryk. *Hvad synes du, håndtrykket signalerer?*

Udover de ovennævnte håndtryk kan der også være magt og/eller anerkendelse i håndtrykket. Som udgangspunkt er begge personers hænder lodret mod hinanden i et håndtryk. I en magtkamp vil den, der vil have magten, forsøge at dreje håndleddet en smule så personens hånd er øverst. Der er også det omsorgsfulde håndtryk, hvor den ene har begge sine hænder med i håndtrykket. Det anerkendende håndtryk er det, der lægger den ene en hånd på den andens underarm samtidig med håndtrykket. Og så er der det for mig lidt akavede håndtryk, hvor man samtidig forsøger at give et kram.

KRAM

Jeg får ofte stillet spørgsmålet om, hvor godt man skal kende en anden person, for at man kan give et kram. Det er vanskeligt at generalisere, fordi det afhænger af ens personlighed og privatsfære.

Jeg oplever ofte, at personer, jeg ikke har mødt, føler, at de kender mig. Når de siger hej, følger der også et kram med. Det har jeg ikke noget imod, hvis de kommer imod mig med et smil og et åbent kropssprog. Men som udgangspunkt giver

jeg hånd til folk, og giver de udtryk for kram, så er det fint. Jeg synes, det er hyggeligt at kramme og det giver en åben og uformel netværkskultur. Man kan også hurtigt mærke, om folk oprigtigt har lyst til at give en et kram eller ej.

På et tidspunkt til et arrangement oplevede jeg, at en mand, som jeg har mødt et par gange, kommer ind ad døren. Han smiler på vej hen imod mig, og da han kommer tættere på, stikker jeg hånden frem for at hilse på ham. Han smiler og skubber min hånd væk og siger: '*Vi er da kommet over håndtryksstadiet – du får et kram*'.

MAND, KVINDE, KULTUR OG NATIONALITET

Der er stor forskel mellem mænd og kvinder, når det kommer til et håndtryk. Mænd har generelt et mere sikkert håndtryk sammenlignet med kvinder. Jeg håber, at flere kvinder vil tænke over deres kropssprog og deres håndtryk. Det kan som alt andet trænes og ikke ved at spejle sig i den maskuline verden og tage et jakkesæt på.

Der er også forskel i kulturer og nationaliteter. Mit bedste råd er at kigge den anden person i øjnene og aflæse, hvilke signaler den andens kropssprog signalerer. Derudover er det altid en god idé at lave noget research, hvis du skal ud at rejse til andre lande, så man er sikker på, hvad der forventes i mødet med nye personer i de forskellige kulturer verden over.

VIRTUEL HILSEN

Det er endnu ikke officielt anerkendt, at man kan kende nogen bedre online end offline. Jeg kender rigtig mange mennesker, som jeg videndeler med online, og som jeg blot har hilst på online.

Jeg har valgt den åbne og nysgerrige tilgang til brugen af de forskellige sociale online-netværk, og de åbner en hel ny verden af muligheder.

Her tre eksempler på, hvordan jeg bruger de sociale medier:

FACEBOOK – mit foretrukne sociale medie, der beriger min hverdag med inspiration lige fra andre menneskers familieliv til deres professionelle liv. Jeg lærer mit netværk at kende på den uformelle måde. Alle er velkomne i mit netværk på min profil og på mine sider.

LINKEDIN – opfattes af de fleste som CV-database, der kun skal bruges som professionelt netværk. Alle er velkomne til at connecte med mig. Jeg accepterer dog kun invitationer, hvis personen, der gerne vil connecte med mig, sender en personlig hilsen. En hilsen kunne være '*Jeg kan se, vi har mange fælles kontakter, skal vi connecte?*' '*Din profil ser spændende ud – skal vi networke?*'.

INSTAGRAM – et fantastisk socialt medie til deling af interesser i form af billeder og video. Det giver et spændende netværk af ligesindede, og det er en fornøjelse, når passioner bliver delt. Her connecter man ikke, men ser hinandens billeder og videoer. Man følger dem, man har lyst til, og de kan vælge at følge en.

Det virtuelle håndtryk er vigtigt at forberede i form af, hvilke signaler man gerne vil udsende. Du har kun en mulighed for at forklare, hvem du er og hvad du står for, når I skal lære hinanden at kende.

Mød verden med et smil og åbne arme – så er jeg sikker på, du vil få en masse nye spændende oplevelser i selskab med andre, uanset om det er dig eller dem, der hilser først.

GODE RÅD

- Et smil kommer man rigtig langt med, så vær ikke nærig med at smile til andre omkring dig.
- Forbered dig inden din deltagelse i sociale sammenhæng, og uanset om det er små eller store forsamlinger.
- Tænk over dit kropssprog og hvad det signalerer.
- Øv dit håndtryk.
- Vær *123% DIG* – det er dig vi godt kan lide at være sammen med.
- Øv dig i at small talke, så det ikke føles udfordrende hver gang, du er i sociale sammenhænge.

Jeg glæder mig til at hilse på dig – online og/eller offline.

CARINA HECKSCHER F. 1978. FACILITATOR, FOREDRAGSHOLDER OG FORFATTER, DER SÆTTER MENNESKET I FOKUS OG UDFORDRER OG INSPIRERER FOLKS COMFORT-ZONE OG MINDSET. UDDANNET I 2000 SOM FOTOGRAF OG BLEV HURTIGT NYSGERRIG PÅ ANDRE SIDER AF REKLAME- & MEDIEBRANCHEN OG UDDANNEDE SIG INDEN FOR ALLE DE GRAFISKE PROGRAMMER SAMT IDÉ- & KONCEPTUDVIKLING, BRANDING OG MARKEDSFØRING. CARINA OMTALES OFTE SOM 'POPCORNSMINISTER' DA HENDES HJERNE POPPER IDÉER OG HJÆLPER ANDRE TIL AT SE MULIGHEDER FREM FOR BEGRÆNSNINGER. HAR SIDEN 2004 DREVET VIRKSOMHEDEN ICHECK.DK OG HAR SKABT SMALLTALKSPILLET.DK FOR AT FÅ MENNESKER TIL AT MØDES MED UFORMELLE SPØRGSMÅL OG DERMED HURTIGT KOMME UD AF COMFORT-ZONEN MED ICE BREAKER-ØVELSER, DER GIVER SMIL OG REFLEKSION. HAR UDGIVET BØGERNE 'NETWORKING – EN DEL AF MIN HVERDAG' (2011), '123% LIVSMOD – NÅR LIVET LEVES FRA HJERTET' (2013),'123 ERFARINGER SERVERET PÅ ET SØLVFAD, FRA MINE 10 ÅR SOM IVÆRKSÆTTER' (2014),'JOBSØGENDE VS. MULIGHEDSSØGENDE – INSPIRATION TIL MINDSET, PERSONLIG BRANDING & NETWORKING' (2014)